

Vybrané kapitoly z historie rybníků

Analýza historického vývoje rybničních sítí ve
vybraných územích

Václav David

Václav David

Vybrané kapitoly z historie rybníků

Analýza historického vývoje rybníčních sítí ve vybraných územích

Vydalo ČVUT v Praze, Fakulta stavební, 2020

ISBN 978-80-01-06804-5

Kniha vznikla na pracovišti Fakulty stavební ČVUT v Praze v rámci řešení výzkumného projektu NAKI II DG16P02M036 “Údržba, opravy a monitoring hrází historických rybníků jako našeho kulturního dědictví“.

Odborní oponenti:

RNDr. Renata Pavelková, Ph.D.

Mgr. Marek Havlíček, Ph.D.

Obsah

Předmluva.....	5
1 Úvod	7
2 Historický přehled	9
3 Staré mapy jako podklad analýzy historického vývoje rybníků	17
3.1 Klaudyánova mapa	17
3.2 Crigingerova mapa	18
3.3 Aretinova mapa	18
3.4 Vogtova mapa	19
3.5 Müllerova mapa	20
3.6 1. rakouské vojenské mapování	21
3.7 2. rakouské vojenské mapování	22
3.8 3. rakouské vojenské mapování	23
3.9 Vojenské topografické mapy v systému S-1952.....	23
4 Kouřimsko.....	25
4.1 Vymezení území.....	25
4.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti	27
4.3 Minulost rybníků	29
4.4 Zaniklé rybníky.....	31
4.5 Rybníky a povodně.....	33
5 Blanicko	37
5.1 Vymezení území.....	37
5.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti	39
5.3 Minulost rybníků	40
5.4 Zaniklé rybníky.....	41
5.5 Rybníky a povodně.....	42
6 Blatensko	45
6.1 Vymezení zájmové oblasti	45
6.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti	46

6.3	Minulost rybníků	49
6.4	Zaniklé rybníky	51
6.5	Rybníky a povodně	52
7	Třeboňsko	57
7.1	Vymezení oblasti	57
7.2	Rybníky a vodní nádrže v současnosti	62
7.3	Minulost rybníků	64
7.4	Zaniklé rybníky	69
7.5	Rybníky a povodně	74
8	Analýzy historického vývoje zájmových území	75
8.1	Historie stávajících rybníků v jednotlivých oblastech	75
8.2	Zaniklé rybníky v jednotlivých oblastech	84
9	Závěr	97
	Použitá literatura a zdroje	103
	Literatura	103
	Normy a předpisy (použité a související)	108
	Seznamy	109
	Obrázky	109
	Tabulky	111
	Použité zkratky	111

Předmluva

Vážení čtenáři,

Kniha, která se Vám dostává do rukou, je výstupem řešení výzkumného projektu NAKI II DG16P02M036 „Údržba, opravy a monitoring hrází historických rybníků jako našeho kulturního dědictví“. Projekt se po technické stránce zabýval tělesy hrází v mnoha ohledech, a to i značně odlišných. Výzkum byl orientován jak na analýzy tvarů hrází historických rybníků a obecně jejich posuzování, tak i na nové metody k zajištění jejich těsnosti. Z hlediska údržby a případných oprav hrází je však zásadní informace o stáří těchto mohutných zemních konstrukcí. Z toho důvodu byl projekt z části věnován i výzkumu minulosti rybníků. Ta byla zkoumána jednak s využitím analýzy starých map, tak na základě studia pramenů historických i současných. Poznatky získané touto činností se Vám snaží zprostředkovat tato kniha. Věřím, že přispěje k lepšímu poznání minulosti rybníků, které se zásadním způsobem podílí na utváření krajiny na mnoha místech naší země. Já osobně jsem sběratelem publikací o rybnících a rybářství, moc rád si čtu či listuji zejména v těch velmi starých. Díky tomu vím, že mnohé již bylo napsáno, mnohé již bylo publikováno. Doufám, že v této knize najdete informace, které pro Vás budou nové nebo dané do nových souvislostí. Minulost rybníků u nás je dlouhá a bohatá. Chtěl bych rybníkům popřát, aby taková byla i jejich budoucnost.

S úctou,

Václav David

1 Úvod

Knih věnujících se historii rybníků nebo rybníkům obecněji byla napsána a publikována již celá řada. Na tomto místě je asi vhodné podotknout, že ty nejobsáhlejší spisy jsou již staršího data. Zdůraznit lze především práce Rudolfa Hurta (Hurt 1960a,b), který se soustředil především na území Moravy a Slezska, nebo Františka Teplého, který již před válkou v roce 1937 přinesl systematický přehled dějin rybníkářství. Pominout jmenovitě nelze ani poměrně útlou brožuru Aloise Míky (Míka, 1955), která historii rybníkářství mapuje velmi výstižně, byť se s ohledem na dobu vzniku nevyhýbá ideologickému nánosu. Ve více či méně stručné podobě se dějinám rybníkářství věnuje většina knižních publikací věnovaných rybníkům. Krom publikací knižního charakteru existuje i řada článků se zaměřením na historii rybníkářství, a to i velmi starých. Hned několik studií bylo publikováno v časopisu *Český lid* a zaměřeny jsou jak na známé historické rybníkářské oblasti, např. Polabí (Veverka, 1949a,b), tak na oblasti, kde rybníkářské aktivity byly mnohem méně výrazné, např. Beskydy a Javorníky (Jeřábek, 1963) nebo Fulnecko (Oppl, 1931). S ohledem na množství publikací, které se dějin rybníkářství více či méně dotýkají, není úplně snadné přijít s něčím, co by nebylo pouhým opakováním faktů publikovaných mnohokrát již jinde. Studium a analýzy historiografických pramenů samozřejmě nelze při psaní publikace zabývající se historií rybníků pominout a stať shrnující obecný vývoj rybníkářství nelze vynechat, je však třeba najít témata nebo zaměření, která by přinášela nové či detailnější poznatky.

Tato kniha přináší čtenářům zejména poznatky získané v rámci řešení výzkumného projektu DG16P02M036 “Údržba, opravy a monitoring hrází historických rybníků jako našeho kulturního dědictví“ financovaného Ministerstvem kultury České republiky prostřednictvím programu NAKI II. Projekt byl řešen po dobu pěti let v období 2016-2020 a jedním z jeho hlavních témat byly analýzy starých map s cílem popisu historického vývoje rybníčních sítí ve čtyřech různých oblastech. Zahrnuty byly jak typické rybníkářské oblasti (Třeboňsko, Blatensko), tak oblasti známé v souvislosti s rybníčním hospodářstvím méně (Blanicko, Kouřimsko). Zmíněný projekt není jediným, který by byl zaměřen na historii rybníků. Dalšími projekty, které se v jistém ohledu v nedávné době dotýkaly historie rybníků jsou například projekty NAZV KUS QJ1220233 „Hodnocení území na bývalých rybníčních soustavách (vodních plochách) s cílem posílení udržitelného hospodaření s vodními a půdními zdroji v ČR“ a NAZV KUS QJ1620395 „Obnova a výstavba rybníků v lesních porostech jako součást udržitelného hospodaření s vodními zdroji v ČR“. Myšlenka systematického výzkumu zaměřeného na historii rybníků ovšem není zdaleka

nová. Již v roce 1930 vyšla v časopisu Český lid krátká stať Jaroslava Mančala akcentující potřebu výzkumu a evidence stávajících i zaniklých rybníků (Mančal, 1930).

V této knize jsou podrobně analyzována celkem čtyři území odlišného charakteru. Území se liší jak přírodními podmínkami, tak historickým vývojem. Odlišný historický vývoj se týká rybníků samotných i politicko-ekonomicko-sociálních aspektů, důraz je však kladen na změny v existenci rybníků v jednotlivých obdobích. Pro jednotlivé oblasti jsou zahrnuty kapitoly týkající se minulosti rybníků, které vychází z rešerše literatury a dostupných archivních materiálů.

Odlišné přírodní poměry jednotlivých analyzovaných oblastí spočívají zejména v odlišném reliéfu terénu, území se však liší i s ohledem na klimatické a geologické podmínky.

Zvláštní pozornost je v této knize věnována zanikání rybníků a především povodním jako jedné z příčin zanikání rybníků. Pro každou oblast je tak zahrnuta jak kapitola věnovaná zaniklým rybníkům, tak kapitola věnovaná významným povodním, které na rybníky měly dopad.

2 Historický přehled

Historie rybníků na území současné České republiky je velmi dlouhá, její počátky jsou ovšem velmi mlhavé. Zřejmě se již nikdy nedozvíme, kdy byl postaven první rybník a je téměř jisté, že již neexistuje. Počátky výstavby rybníků jako umělých vodních nádrží určených pro chov ryb tak můžeme spíše odhadovat. V každém případě se bezpochyby nejprve jednalo o stavby malého rozsahu s nízkými hrázemi (Míka, 1955), éra velkých rybníků přišla až o mnoho let později. O odhad počátků rybníčního stavitelství se pokusila řada autorů, jejich odhady pak jsou založeny z větší či menší míry na studiu historických pramenů. Nejčastěji je uváděno poměrně široké rozmezí 9. až 12. století. To uvádí Míka a Štochl (1963), Kuklík a Hrbáček uvádí rozmezí 10. až 12. století, Křivánek et al. datují počátky rybníkářství do 11. století. Nejčastěji bývá vznik prvních rybníků dáván do souvislosti s klášterní kolonizací a předpokládá se tedy, že první poznatky o stavbě rybníků na naše území přinesli mnišské řády. Takto vznikl i nejstarší písemně doložený rybník Žár, který byl vybudován již v roce 1221 a náležel cisterciáckému klášteru ve Zwettlu (Liebscher a Rendek, 2014). Vůbec prvním písemným dokladem o existenci rybníků na našem území je podle většiny současných autorů (např. Pavelková et al., 2014) jeden z dodatků Kosmovy kroniky (*Chronica Boemorum*, sepsána Kosmou 1119-1125) připisovaný Mnichem sázavským v polovině 12. století a týkající se darování obce Skramníky včetně rybníka a slupi k lovení ryb Břetislavem I. sázavskému klášteru poté, co převzal moc po úmrtí svého otce Oldřicha v roce 1034. Z nejstarších písemných dokladů stojí za zmínku i písemné svolení Přemysla Otakara I. (*1155/1167 - †1230) z roku 1227 premonstrátům k budování rybníků v újezdě Lovětín (Teplý, 2008). Jen o málo mladší je zmínka o Ratmírovském rybníku z roku 1255, kterou s odkazem na práci Františka Teplého uvádí Mokrý (Šusta a Mokrý, 1931).

Ratmírovský rybník

Dalším významným obdobím v historii výstavby rybníků na našem území je doba vlády Lucemburků Jana Lucemburského (*1296 – †1346) a Karla IV. (*1316 - †1378). Výstavbu rybníků král Jan nařizoval zejména pro protipožární účely všem obcím. Jednalo se tedy spíše o vodní nádrže menšího rozsahu sloužící primárně jinému účelu než chovu ryb. Významné s ohledem na budování rybníků

jsou též válečné výpravy krále Jana, protože právě z nich jsou na naše území přinášeny nové poznatky související zejména s technickými náležitostmi staveb rybníků (opevňování hrází, výpusti), přínos ovšem lze předpokládat i s ohledem na samotný chov ryb.

Císař Karel IV. se zasadil o budování rybníků ještě větší měrou než jeho otec a jeho vnímání těchto staveb je nutno chápat jako komplexnější. Jednak je nechával sám stavět na státní útraty a jednak nařizoval jejich výstavbu městům a stavům. Nelze nezmínit text, který je mu často připisován jako jeden z jeho majestáťů, ve kterém se zmiňuje nejen význam rybníků s ohledem na produkci ryb, ale i vodohospodářskou důležitost těchto staveb související

„Aby Království Naše Čechy mělo hojnost ryb a výparů, velí stavům i městům pilně zřizovati rybníky i pro hojnost ryb i proto, aby půda se co možná využítkovala. Hlavně aby se voda z bahnišek a močálů nashromážděná za účinku slunce a teplých větrů odpařovala a jako pára dešti působila na rostliny co nejvíc blahodárně. Mimo to měl rybník za úkol v době trvalých dešťů, tání sněhu, průtrží mračen zadržeti hrázemi velkou část vody a tak zabrániti povodním v dolejších polohách. Pod rybníky ať se zřizují mlýny, železné stoupy, papírny, jež výtok poženou. Pro stálou vodu v takových rybnících o něco výše ať se zřizují »nadýmače«.“

(Mokřý a Šusta, 1931, Teplý, 1937)

s regulací odtoku z území a podporou malého vodního cyklu nebo využití vodní energie k pohonu pil a hamrů. Autorství tohoto textu však možná patří Františovi Teplému nebo Theodoru Mokrému, v jejichž spisech ze třicátých let 20. století se poprvé objevuje. V latinském textu *Maiestas Carolinae* ani v Palackého překladu (Palacký, 1884) nic takového uvedeno není, byť se mnohdy uvádí, že je právě součástí jeho nerealizovaného zákoníku. Je možné, že v jednotlivých nařízeních ke zřízení rybníků byl dovětek „*Ut regnum nostrum Bohemiae piscinis et vaporibus abundaret*“ připojen, o tom, že by Karel IV. byl autorem tak často zmiňovaného textu se však nepodařilo najít spolehlivý doklad. To samozřejmě ani v nejmenším neumenšuje osvětlený přístup vladaře. Vodohospodářský význam samozřejmě lze očekávat především u vodních nádrží většího rozsahu a možná i

proto lze pozorovat v období vlády Karla IV. a po něm nárůst množství větších rybníků na našem území. Na přímý pokyn pak byl u Doks postaven Velký rybník, nynější Máchovo jezero, s aktuální rozlohou 263 ha (dle DIBAVOD). Jako rok založení Karlem IV. je nejčastěji uváděn rok 1367. V kronice Beneše Krabice z Veitmile je k tomu

*Velký rybník
(Máchovo jezero)*

uvedeno: „... *vrátiv se do Čech* (z Norimberka v roce 1367, pozn. aut.), *zbuďoval a vyzvedl rybník podivuhodné velikosti, jakési velké vodstvo, pod hradem Bezděz*.“ Některé prameny ovšem zmiňují jako údaj o založení rok 1272 (Křivánek et al., 2012). Je tedy možné, že v místě byl nejprve zřízen menší rybník, který byl Karlem IV. následně zatopen nově postaveným Velkým rybníkem. V době vlády Karla IV. pak byly budovány další velké rybníky (Bošilec, Dvořiště) i celé rybníční soustavy zejména na Českokobrodsku, Lnářsku, Blatensku nebo Poděbradsku (Pavelková et al., 2014). Na Rožmitálském panství, jehož část se za vlády Karla IV. dostala do vlastnictví Pražského arcibiskupství, nechával budovat rybníky arcibiskup Arnošt z Pardubic (Teplý, 1937). Do tohoto období patrně spadá i vznik historicky největšího rybníka na našem území – rybníka Blato na Pardubicku, který měl rozlohu cca 990 ha. Rybník byl pravděpodobně založen již ve 14. století (Veverka, 1949). Zda to bylo ještě za života Karla IV., není známo. K postupnému vysoušení rybníka pak docházelo od roku 1764 (Paroubek, 1895). S určitostí již po smrti Karla IV. byl postaven v letech 1414-1418 na Moravě také významný rybník Nesyt, který však byl do dnešního rozsahu rozšířen až téměř o sto let později (Křivánek et al., 2012).

K významnému útlumu v budování rybníků dochází v období husitských válek. Nejenže v těchto časech nebyly budovány nové rybníky, docházelo i k degradaci či zániku těch již existujících. Nezřídka totiž docházelo k tomu, že byly rybníky vypuštěny či dokonce strženy za účelem slovení ryb k nasycení vojsk. Pominout v případě stržení nelze ani ten důvod, který měl zhoršit podmínky obyvatel v území, které neměla daná strana konfliktu pod kontrolou. Jako příklad lze uvést Ponědražský rybník na Třeboňsku, kterému dle Koblasý (2008) sirotci pod velením Jana Čapka ze Sán prokopali hráz, sebrali ryby a ty, které nepobrali, naházeli do řeky.

Největší vzestup rybníkářství pozvolna nastává na území současné České republiky po utichnutí husitských nepokojů ve druhé polovině 15. století, v plné síle se pak projevuje zejména v 16. století. Toto období zakončené třicetiletou válkou v první polovině 17. století je nazýváno jako zlatý věk (či zlatá éra) rybníkářství u nás. Hlavním stimulem pro masivní výstavbu rybníků byla ekonomická výnosnost kaprového hospodářství po objevu třístupňového chovu a také relativně bezpečný výnos ve srovnání se zemědělskou produkcí, která byla

více ohrožována klimatickými jevy. To bylo ještě akcelerováno značnou poptávkou po české rybě ze zahraničí (Dubravius, 1953). Právě v tomto období se rybníky staly v některých částech země dominantním krajinným prvkem a zcela pozměnily její dřívější charakter. K budování rybníků byla zhusta využívána půda, kterou nebylo možné efektivně zemědělsky využít, tj. půda podmáčená nebo chudá na živiny, a to i přes to, že v té době ještě nikdo z rybníkářů pravděpodobně neměl pochybnosti o tom, že pro vysoké výnosy z kaprového rybníkářství je zapotřebí, aby rybník byl postaven na kvalitní úrodné půdě, která poskytuje kaprům dostatek obživy. Dubravius (*1486 - †1553) dokonce ve svém slavném spisu uvádí, že kapři se přímo živí hlinitou potravou, což je z pohledu dnešních vědomostí poněkud úsměvné. Vzhledem k rozsahu výstavby nových rybníků však v tomto období byly zatápěny i plochy dříve zemědělsky využívané nebo dokonce zastavěné. Nejznámějším případem je třeboňský rybník Svět, kterému padlo za obět celé Svinenské předměstí spolu s řadou luk a sadů.

Výstavbu rybníků v období zlatého věku lze bez přehánění označit jako překotnou. Andreska (1987) odhaduje, že rychlost výstavby mohla dosahovat v průměru až dvou rybníků za den. Vznikaly celé soustavy i ty největší rybníky na našem území. Neaktivnější v tomto ohledu byli Rožmberkové a Pernštejnové na jejichž panstvích bylo v tomto období zbudováno ohromné množství rybníků. Vilém II. z Pernštejna (*1436 – †1521) mimo mnoha dalších vybudoval v letech 1492-1496 tehdy největší rybník na Pardubicku – Velkou Čeperku. Na rožmberském panství v Třeboni byly v tomto období za vlády Petra V. z Rožmberka (*1489 – †1545) a Viléma z Rožmberka (*1535 – †1592) postaveny nejdůležitější rybníky v této oblasti – Velký Tisý, Horusický, Opatovický, Svět a samozřejmě Rožmberk. Z dalších významných rybníkářských oblastí té doby lze jmenovat v Čechách především Poděbradsko, Chlumecko, Hlubocko, Jindřichohradecko, Blatensko, Lnářsko či Písecko, na Moravě pak Tovačovsko, Pohořelicko, Boskovicko či Lednicko (Vašků et al., 1995).

V souvislosti s výstavbou rybníků byly hojně budovány i umělé kanály, které k nově stavěným i k těm již existujícím rybníkům měly přivádět vodu. V Polabí se jedná především o Sánský kanál (Lánská strouha) vybudovaný ještě koncem 15. století a o Opatovický kanál, na Třeboňsku o Zlatou stoku. Krom toho byla na Třeboňsku vybudována Nová řeka, jejíž hlavní účel ovšem spočíval v ochraně před povodněmi. Všechny tyto umělé kanály byly z větší části budovány v území s minimálním převýšením a kladly nemalé nároky na vyměřovací schopnosti svých stavitelů.

První náznaky recese v rybníkářství se objevují dle Vašků (1995) na konci 16. století, kdy došlo v důsledku předchozího prudkého nárůstu k nadprodukci

ryb. V důsledku toho bylo již za Rudolfa II. vydáno sněmovní nařízení, které zakazovalo stavět nové rybníky bez veřejného schválení. Nadprodukce navíc znamenala nižší výnosnost, protože již přestávalo platit, že cena ryb rostla i přes nárůst jejich produkce, jak psal Dubravius (1953). Ekonomické principy zafungovaly i v tomto odvětví. Nejdůležitějším obdobím s ohledem na zanikání rybníků však byla až v následujícím století třicetiletá válka, jak uvádí Pavelková et al. (2014) s odkazem na mnoho dalších autorů. V této časové periodě došlo k zániku mnoha i velkých rybníků, které byly zhusta pustošeny procházejícími armádami. Důvody byly stejné, jako v případě válek husitských, tedy slovení ryb za účelem získání potravy pro vojáky jednotlivých armád nebo jako prvek taktiky spálené země. I v případech, kdy byly rybníky pouze vypuštěny bez prokopání jejich hrází, docházelo k degradaci dřevěných konstrukcí, které bez stálého ponoření pod vodu podléhaly hnilobě. Nejhorší to bylo v případě dřevěných potrubí spodních výpustí, protože jejich výměna byla problematická s ohledem na jejich umístění v zemních tělesech hrází. Dalším problémem vyplývajícím ze válečných událostí byl podstatný úbytek obyvatelstva. Některé obce se zcela vylidnily, v některých zůstal pouhý zlomek původních obyvatel. Například Třeboň měla na konci války dle Liebschera a Rendeka (2010) pouhých 160 usedlých obyvatel. Nebyl tak dostatek pracovní síly pro hospodaření na rybnících a pro jejich údržbu. Zatímco u zemědělské půdy nebyl až takový problém, pokud delší dobu ležela ladem, v případě rybníků představovalo jejich obnovení po delší době značné náklady. Krom samotných rybníků ovšem bylo rozvráceno i samotné rybí hospodářství, kterému chyběl mimo jiné dostatek kvalitních generačních ryb (Míka a Štochl, 1963).

Po skončení třicetileté války uzavřením vestfálského míru v roce 1648 sice skončilo nejtěžší období, obnova však nebyla jednoduchá a k obnově do stavu před válkou nedošlo zdaleka všude nebo k němu nedošlo tak rychle. Míka a Štochl (1963) uvádí, že i tam, kde došlo víceméně k obnově předválečného stavu, to trvalo dvacet i více let. Vymřely též dva z pohledu rybníkářství nejvýznamnější rody – Rožmberkové a Pernštejnové, byť Rožmberkové měli zdatné následníky v rodu Schwarzenbergů. Rybníkům se v tomto a následujícím období poměrně dařilo zejména na Třeboňsku, kde vládli právě Schwarzenbergové, a na Lnářsku, kde vládli Šporkové (Liebscher a Rendek, 2010). Neopominutelnou je také skutečnost, že během války a po ní došlo k významným přesunům ve vlastnictví rozsáhlých majetkových statků. Nové rybníky se v tomto období budovaly ojediněle. Důvod byl mimo jiné ten, že vhodné lokality pro budování rybníků již byly využity. Na těch buď rybníky existovaly, byly obnovovány, nebo byly z nějakých důvodů opuštěny.

Zatímco po válce odpadly jedny z důvodů zanikání rybníků, začaly se plíživě objevovat jiné, zejména socioekonomické. O výnosnosti rybníkářství z období zlatého věku si mohli majitelé již nechat jen zdát. Do popředí se dostávaly jiné způsoby hospodaření na půdě, především obilnářství či dobytkářství. Těmto tlakům podléhaly zejména rybníky, které byly vybudovány na kvalitních půdách. Socioekonomické změny se intenzivněji projeví v 18. století, za vlády Marie Terezie (*1717 - †1780) a Josefa II. (*1741 - †1790). Nejčastěji bývá zmiňováno zrušení nevolnictví patentem z roku 1781, které vyvolalo potřebu nové půdy, na níž by osvobození nevolníci mohli hospodařit (Pavelková et al., 2014). Vašků (1995) dokonce explicitně zmiňuje doporučení k převodu vhodných rybníků na novou plodnou půdu. Pominout nelze ani hromadné rušení klášterů v roce 1782, které mnohdy pečovaly o rybníky nepřetržitě po staletí. Po zrušení byl jejich majetek rozprodáván a zisk vložen do náboženských fondů. Prodej se týkal samozřejmě i rybníků ve vlastnictví rušených klášterů. V některých případech byly rybníky vysušeny a rozparcelovány již před prodejem, v jiných tak učinili až noví vlastníci. V literatuře ovšem najdeme ještě jedno, z dnešního pohledu dosti kuriózní, zdůvodnění k doporučením na rušení rybníků. Tím měl být výskyt několika vlhkých let (1769-1772), kdy v důsledku vydatných srážek došlo k neúrodě a hladomoru, protože vydatné srážky byly připisovány právě existenci rybníků (Vašků et al., 1995). Po této periodě pak došlo k významnému rušení rybníků. Vašků uvádí celkový počet 3000 zrušených rybníků.

K dalšímu masivnímu rušení rybníků došlo v první polovině 19. století. To je dobře patrné z porovnání map 1. a 2. rakouského vojenského mapování. Počet rybníků zachycených na mapách 2. rakouského vojenského mapování je totiž mnohem nižší než na předchozích mapách 1. rakouského vojenského mapování, byť porovnání je komplikováno nízkou polohovou přesností staršího mapového díla. I v tomto období bylo rušení rybníků podmíněno potřebou získání zemědělské půdy, významnou roli v tom sehrál rozvoj pěstování cukrové řepy (Křivánek et al., 2012, Pavelková et al., 2014). Za největšího kata rybníků z tohoto období lze považovat císařského meliorátora Antona Wittmanna, pod jehož vedením byla zpracována řada plánů na zrušení a vysušení rybníků, přičemž mnoho z těchto plánů bylo zrealizováno. V některých případech nebyla změna na ornou půdu přímá, když vypuštěné rybníky nahrazovaly pastviny a louky rozorané za účelem pěstování zemědělských plodin (Míka a Štochl, 1963). Vlna rušení rybníků postihla nejprve nížinné oblasti na Moravě (okolí Brna a Olomouce, Tovačovsko, Zábřežsko, Židlochovicko a další), vlna rušení se ovšem záhy přelila přes Českomoravskou vrchovinu do Čech, zejména do Polabí (Královéhradecko, Pardubicko, Chlumecko, Poděbradsko a další) odkud posléze šířila dál na západ a do ostatních částí země. Do značné míry zůstaly ušetřeny soustavy na Třeboňsku, Blatensku, Lnářsku a v dalších lokalitách, kde nemohlo

být zrušením rybníků dosaženo získání půdy vhodné pro zemědělskou činnost. Rušení se ovšem těmto oblastem nevyhnulo zcela, když byl zrušen například velký rybník Sádlov u Blatné nebo na Třeboňsku rybníky Potěšil, Skutek, Naděje a další. Ty na Blatensku však byly později obnoveny, přičemž důvod lze spatřovat právě v horších podmínkách pro zemědělskou výrobu. Konsolidaci početního stavu rybníků i rybníkářství jako takového lze hledat na konci 19. století, kdy začaly být do rybníkářství zaváděny nové vědecké poznatky získané systematickým výzkumem. V tomto období nové rybníky významnější měrou nevznikaly, ale díky zvýšení efektivity rybníčního hospodářství se vyplatilo hospodařit na těch stávajících, někdy docházelo i k obnově těch již dříve zrušených.

Ve 20. století, již po vzniku samostatné republiky, se vyskytly zprávy a tendence k dalšímu rušení rybníků, které měly být zaměřeny na jihočeské rybníky (Šusta a Mokřý, 1931). Tyto návrhy však, možná i díky přednáškám a studiím Šusty a Mokřého, nedospěly k významné realizaci. K významnému zanikání rybníků tedy v minulém století nedocházelo. Obecně lze konstatovat, že stav rybníků na našem území v minulém století neprodělal významných změn, alespoň ve srovnání se stoletími předchozími. V některých oblastech došlo k obnově dříve zaniklých rybníků, byly stavěny i nové malé vodní nádrže. Co do počtu však tyto aktivity nejsou příliš významné ve srovnání s dynamikou dřívější. Jedna změna, kterou je v souvislosti s rybníky nutné považovat za významnou a možná dokonce nejvýznamnější za dobu jejich dlouhé existence, nastala. Jedná se o masivní zanášení rybníků sedimentem. K tomuto zanášení dochází v důsledku nárůstu intenzity erozních procesů na zemědělských plochách. Ve studii, která zahrnovala téměř deset tisíc vodních nádrží včetně rybníků ale i velkých novodobých nádrží, došel Krása et al. (2019) k závěru, že zanášení vodních nádrží představuje úbytek zásobního prostoru v řádech jednotek procent za rok, což představuje významný problém. Jedná se tedy o novodobou hrozbu pro existenci rybníků, které mohou zaniknout v důsledku toho, že v nich nezůstane prostor pro vodu. Odbahňování se sice provádí, ale ve srovnání s intenzitou zanášení u většiny rybníků a vodních nádrží se jedná o zcela nedostatečné množství akcí.

V posledních třiceti letech dochází k budování malých vodních nádrží za podpory různých programů. Tyto aktivity se staly ještě intenzivnějšími v důsledku velmi suchého období, se kterým se celá střední Evropa potýká již od roku 2015. Ve srovnání s obrovskými rybníky vybudovanými ve zlaté éře se jedná o nádrže mnohem menšího rozsahu. Ani s ohledem na množství nově postavených nádrží se však zdaleka nejedná o zásadní nárůst, který by mohl konkurovat intenzitě výstavby v 16. století.

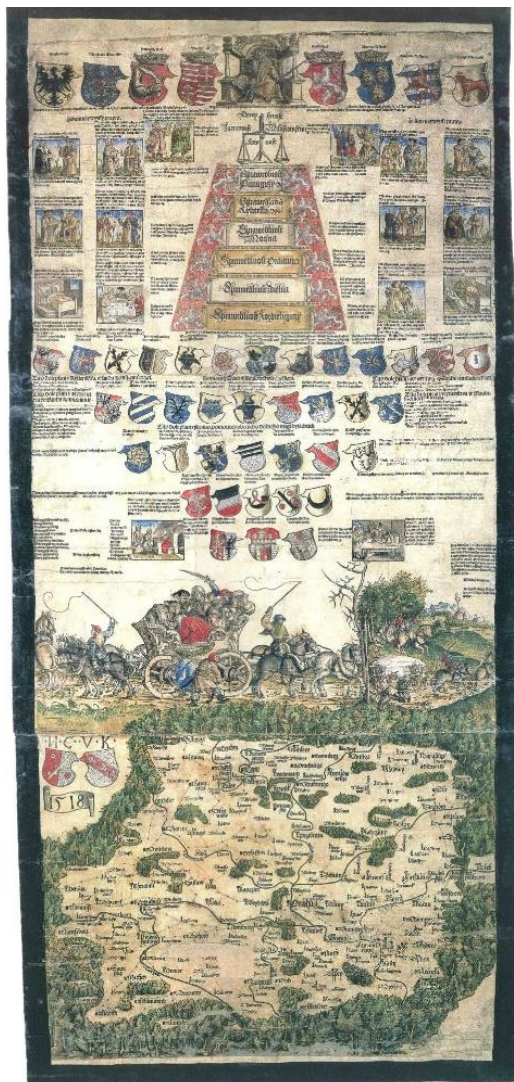
3 Staré mapy jako podklad analýzy historického vývoje rybníků

Staré mapy jsou jedním z nejvýznamnějších informačních zdrojů využitelných pro studium historického vývoje krajiny a jejích jednotlivých složek. To samozřejmě platí i v případě rybníků, které jsou v některých částech území současné České republiky dokonce složkou

dominantní nebo složkou dominantní v minulosti byly. Nejstarší dostupné mapy jsou však naneštěstí mladší než rybníkářství samo, a tak nemohou přispět k získání podrobnějšího obrázku o počátcích rybníkářství v našich zemích.

3.1 Klaudyánova mapa

Asi nejstarším dochovaným mapovým dílem zachycujícím území Čech je Klaudyánova mapa z roku 1518 (vlevo). S ohledem na vodstvo tato mapa zachycuje pouze hlavní řeky, přičemž ty nejvýznamnější jsou popsány jménem (Kuchař, 1959). Rybníky ani žádné jiné vodní plochy na této mapě zachyceny nejsou, byť samozřejmě v době jejího vzniku již mnohé existovaly, a to i ty poměrně velké, například Velký rybník (Máchovo jezero) založený roku 1366 na příkaz císaře Karla IV. Klaudyánova mapa byla později vydána dalšími autory v několika kopiích.

3.2 Crigingerova mapa

Další mapou Čech je dílo Jana Crigingera (*1521 - †1571) z roku 1568. Crigingerova mapa již zobrazuje jednu vodní plochu, nacházející se u Teplé na Mariánskolázeňsku. V mapě je pojmenována jako Badhorner See (vpravo) a jedná se pravděpodobně o Podhorský rybník (dnešní VN Podhora), který zde byl zřízen spolu s dalšími dvěma níže položenými (Betlémský rybník a Starý rybník)

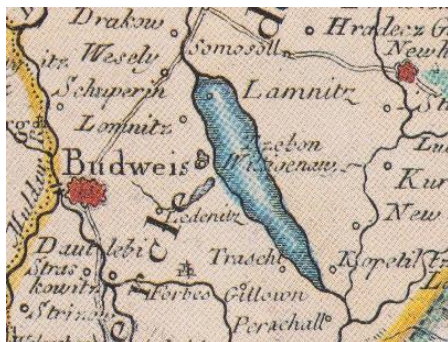
premonstrátskými mnichy koncem 15. století (Koutek, 2008). V době zpracování Crigingerovy mapy tedy již uvedené rybníky zřejmě existovaly, nabízí se ovšem ještě možnost, že v místě pozdějšího Podhorského rybníka již dříve existovala přirozená vodní plocha čemuž by napovídá jak použitý název See, tak konfigurace terénu a hojný výskyt podmáčených lokalit v okolí. Na Orteliově kopii Crigingerovy mapy zahrnuté v atlasu Theatrum Orbis Terrarum z roku 1570 je pak zakreslena ještě druhá vodní plocha u Blatné (vlevo). Jedná se nejspíše o rybník při zámku Blatná. Sekera et al. (2018) pro něj uvádí název Zámecké Jezero či Příkopy, na mapě 1. rakouského vojenského mapování je uveden název Jordanek T., na současných mapách (ZM10) pojmenován není. Crigingerově mapě se pak dostalo ještě dlouhé řady kopií (Gerhard de Jode – 1593, Gerhard Mercator – 1585, Willem Janzoon Bleau – 1617, Petrus Kaerius – 16??). Na všech těchto mapách jsou stále zaznamenány pouze uvedené dvě vodní plochy.

3.3 Aretinova mapa

Další vodní plochy přibýly až na mapě z roku 1619 zpracované Pavlem Aretinem (*cca 1570 - †cca 1640), jeho autorství je ovšem částečně zpochybněno Kuchařem (1959), který vyslovuje domněnku, že autorem předlohy mohl být Egidius Sadeler (*1570 - †1629). Oproti předchozím dílům znázorňuje tato mapa například rybník Rožmberk u Třeboně a několik rybníků v jeho okolí (vpravo), rybník Jordán u Táboru nebo vodní plochu nedaleko kláštera v Plasech na Plzeňsku, která může být zaniklým rybníkem Mlatzer Teich zaznamenaným naposledy na mapách 2. rakouského vojenského mapování. Kopie Aretinovy mapy či mapy z ní vycházející byly vydávány ještě po dlouhou dobu. Jejich přehled uvádí Kučera (2016). Konkrétně

představuje mapy Egidia Sadelera (1620), Johna Speeda (1626), Willema Janszoon Bleaua (1629), Jakoba Sandrarta (1666), Johanna Hofmanna (1670),

Johanna Ziegera (1680) a Johanna Michaela Probst (1779). Všechny uvedené kopie zahrnují vodní plochy v téměř neměnném rozsahu ve srovnání s původní Aretinovou mapou. Jedinou výjimku představuje Kučerou prezentovaná mapa připisovaná Jeanu Baptistovi Nolinovi mladšímu, která zobrazuje u Třeboně značně rozsáhlou vodní plochu a pouze dvě plochy menšího rozsahu (vlevo).

3.4 Vogtova mapa

První mapou Čech, na které byly v širší míře zachyceny i vodní plochy, je dílo cisterciáckého mnicha Jana Jiřího Vogta (mnišským jménem Mauricius, *1669 - †1730), který byl řeholníkem v klášteře v Plasích (Kuchař, 1959). Tato mapa vydaná v roce 1712 zpracovaná v měřítku 1 : 400 000 již znázorňuje významnější vodní plochy. V případě území Čech se jedná samozřejmě o rybníky, polohová přesnost mapy je však pro systematické studium výskytu rybníků nedostatečná. Vogt ve svém díle věnoval rybníkům dosti pečlivě. Charakteristické pro jeho mapu je, že rybníky jsou v ní velikostí značně naddimenzované a místy jsou vyznačeny vodní plochy i tam, kde se nacházely pouze rozsáhlé mokřiny (Boguszak a Císař, 1961, Kučera, 2016). Zárnou ukázkou je zakreslení rybníka Velká Čeperka v přibližně pětinasobném rozsahu. Využitelnost mapy pro potřeby studia výskytu rybníků spočívá především v identifikaci ojedinělých rybníků nebo rybníků, které velikostí značně převyšují ty okolní. Dobře patrné je to na příkladu Blatenska (vpravo). Celkem snadno identifikovatelný je rybník Labuť u stejnojmenné obce. Naopak ostatní rybníky jsou identifikovatelné hůře. Relativně zřejmý je ještě původní Buzický rybník u Buzic, který se nacházel na levém břehu Lomnice. V případě rybníků v přímém okolí Blatné však už je identifikace konkrétních jednotlivých vodních ploch víceméně nemožná. Ani u největšího rybníka na

znázorněném výřezu, který je zakreslen přímo na toku Lomnice, není zřejmé, o kterou vodní plochu se jedná. Nejspíše se může jednat o již zaniklý rybník Strž na Mračovském potoce, vyloučit ovšem nelze ani to, že se jedná o původní rybník Topič, na jehož místě se v současnosti nachází rybníky dva – Přední Topič a Zadní Topič, nebo Řitovíz, který je též v současnosti rozdělen na dva – Přední Řitovíz a Zadní Řitovíz, připustit lze i možnost, že se jedná o zaniklý rybník Sádlov. Nepravděpodobné není ani to, že zakreslená velká vodní plocha je výsledkem generalizace a zkrátka nahrazuje všechny tyto vodní plochy.

3.5 Müllerova mapa

Již v roce 1712, kdy byla publikována mapa Vogtova, započaly práce na do té doby největším mapovém díle popisujícím území Čech. Po dokončení mapy Uher v roce 1709 a mapy Moravy v roce 1712 zahájil mapovací práce na pokyn císařského dvora Karla IV. patentem ze 4. května 1712 (Kuchař, 1959). Jan Kryštof Müller (*1673 - †1721). Jeho Mappa geographica regni Bohemiae byla po revizích v jednotlivých krajích dokončena v rukopisné podobě v roce 1720. Mapa je zpracována v měřítku 1 : 132 000 a je rozdělena na celkem 25 mapových listů a vyznačovala se do té doby nevídanou podrobností s ohledem na rozsah území pokrytého mapovým dílem. To se týká samozřejmě i zákresu vodstva. Bohužel ani v tomto případě nelze příliš vážně uvažovat o využití k systematickému výzkumu výskytu rybníků v rozsáhlejších oblastech. Dílo sice již respektuje velikost jednotlivých vodních ploch alespoň rámcově, problémem však je i v tomto případě nízká polohová přesnost a značná schematizace, projevující se například zakreslením rozvětvených soustav rybníků jako kaskády (viz příklad na výřezu z Müllerovy mapy vpravo, kde je soustava rybníků u Jankova zakreslena jako kaskáda). Zde je třeba podotknout, že výsledná mapa publikovaná v roce 1722 již po smrti autora předlohy vykazuje odchylky, které i s ohledem k rybníkům představují zhoršení, jak poukazuje po studiu obou materiálů Kuchař (1959).

Mapové dílo se samozřejmě dočkalo řady kopií a map, které z něj vycházely. Z těch nejvýznamnějších lze jmenovat díla Johanna Wolfganga Wielanda (1726), který již pracoval na dokončení samotné Müllerovy mapy, Matthäuse Seuttera

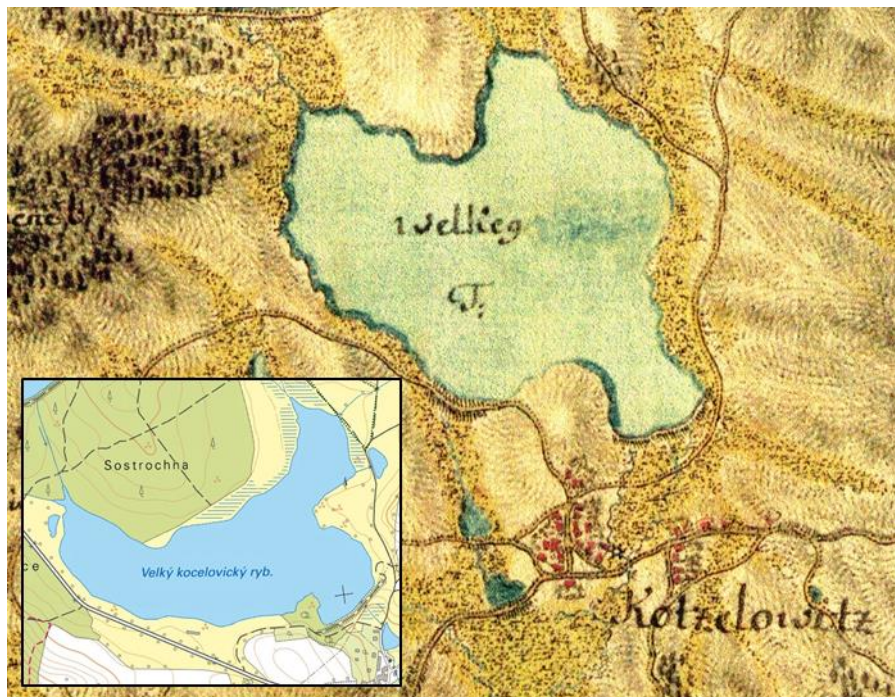
(1745), Christopha Winklera a Bernarda Erbera (1760). Publikovány byly též mapy jednotlivých krajů, které z Müllеровy mapy vycházely. Jednalo se zejména o díla vydaná Homannovým nakladatelstvím v Norimberku.

3.6 1. rakouské vojenské mapování

Müllеровa mapa byla značným pokrokem vpřed s ohledem na její podrobnost, i přes to však toto dílo trpí značnou nepřesností. Ta se spolu s absencí významnějšího popisu výškopisu prokázala při jejím využití pro vojenské účely ve Slezských válkách (1740-1742 a 1744-1745) a v sedmileté válce (1756-1773), kdy nebyla vojevůdcům dostatečným podkladem pro plánování válečných operací (Boguszak a Císař, 1961). To bylo jedním z hlavních podnětů ke zpracování nových map, které by svým obsahem, podrobností a přesností vyhovovaly nejen potřebám vojenským, ale samozřejmě i veřejným. Takto náročný úkol již samozřejmě nemohl být splněn jednotlivcem. Mapováním zemí rakousko-uherské monarchie byl pověřen štáb generálního ubytovatele za vlády Marie Terezie. Vzhledem k tomu, že mapování bylo dokončeno již za vlády Josefa II., bývá označováno jako josefské. Samotné mapování probíhalo na podkladě Müllеровých map důstojníky štábu, kteří se po mapovaných územích pohybovali na koních. Vzdálenosti byly pouze odhadovány na základě doby jízdy na koni či krokovány bez využití trigonometrické sítě. Mapování probíhalo v celé monarchii, přičemž území Čech bylo tímto způsobem zmapováno v letech 1764-1767. Mapy byly zpracovány do celkem 273 mapových listů (sektí) v měřítku 1 : 28 800 (Boguszak a Císař, 1961).

Díky použitému způsobu provádění mapování nebyla polohová přesnost nijak vysoká. S ohledem na to, že jednotlivá území byla mapována různými osobami a bylo používáno subjektivně ovlivněných odhadů vzdáleností, navíc značně kolísala. Pešťák a Zimová (2005) uvádějí chybu v poloze i přes 300 m. To samozřejmě víceméně vylučuje možnost analýzy výskytu objektů zachycených na mapě překrytím s mapami současnými. Dobře tuto skutečnost lze ověřit prostřednictvím portálu MAPIRE, kde je mapa 1. rakouského vojenského mapování dostupná jako kvadraticky referencovaná vrstva (Biszak et al., 2014), již lze zobrazit nad různými současnými mapami. S ohledem na identifikaci rybníků je obsah mapy dostatečně podrobný, když jsou na ní zakresleny i velmi malé vodní plochy. Nízká polohová přesnost a však zejména u těch malých prácí značně komplikují. U řady z nich pak lze polohu odhadovat pouze přibližně, pokud se do současnosti nedochovaly nebo nejsou zachyceny i na pozdějších mapových dílech, jak bylo ověřeno ve studii provedené pro povodí Blanice, kde byla snaha identifikovat polohu všech i těch nejmenších vodních ploch na tomto mapovém díle zaznamenaných (David a Černochová, 2020). Tvar rybníků je na

mapách alespoň pro ty větší rámcově poměrně dobře zachycen, proporčně však již je mnohdy značně zkreslen ()

Obr. 1 Příklad proporčního zkreslení Velkého kocelovického rybníka na mapě 1. rakouského vojenského mapování (ve výřezu pro srovnání tvar zachycený na současné mapě).

3.7 2. rakouské vojenské mapování

S ohledem na nepřesnost map 1. rakouského vojenského mapování bylo již na počátku 19. století realizováno mapování další, které již bylo založeno na geodetických postupech a vycházelo z předchozí vojenské triangulace. Do té doby nedosažitelné přesnosti pak bylo docíleno s využitím zmenšených katastrálních map stabilního katastru (Boguszak a Císař, 1961). Vzhledem k tomu, že mapování bylo zahájeno za vlády Františka II. (*1768 - †1835), bývá nazýváno také jako františkovo. Práce probíhaly v Čechách v letech 1842-1852, na Moravě a ve Slezsku již v letech 1836-1840. Mapy byly zpracovány stejně jako v případě předchozího mapování v měřítku 1 : 28 800. Pro území Čech se jedná o celkem 267 mapových listů (sekcí), pro Moravu a Slezsko o 146 mapových listů. Jejich podrobnost i polohová přesnost je již mnohem vyšší a pro většinu analýz vývoje

krajiny postačující. Pešák a Zimová (2005) dospěli analýzou k hodnotě polohové chyby do 50 m. Díky použitému podkladu katastrálních map pak došlo i výraznému posunu v podrobnosti. Plošné prvky jsou tak zakresleny mnohem výstižněji, což platí samozřejmě i pro rybníky. Díky tomu je již možné mapu referencovat a digitalizovat objekty na ní zachycené pro další analýzy a srovnání se současným stavem, byť s ohledem na chybu je nutno následně aplikovat korekce digitalizovaných prvků. Referencovaná mapa je v současnosti dostupná jako WMS služba na portálu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, krom toho je k dispozici i na soukromých mapových serverech dostupných běžné veřejnosti.

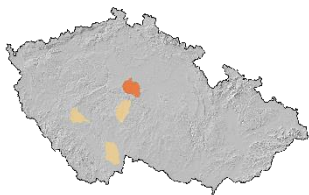
3.8 3. rakouské vojenské mapování

Další mapování rakouské monarchie bylo iniciováno jednak potřebou dalšího zvýšení polohové přesnosti vyplývající mimo jiné z nároků dělostřelectva a jednak s ohledem na potřebu aktualizace map, jelikož s ohledem na průběh průmyslové revoluce došlo v území k významným změnám spočívajícím v rozšiřování sídel, a změnám v krajině (Boguszak a Císař, 1961). Toto mapové dílo již bylo zpracováváno v měřítku vycházejícím z metrických jednotek, konkrétně se jedná o měřítko 1 : 25 000. Jednotlivé sekce byly nově definovány nikoli jako pravoúhlé obdélníky, ale jako oblasti vymezené zeměpisnými souřadnicemi – rovnoběžkami a poledníky (Kuchař, 1967). Území Čech bylo mapováno v letech 1877-1879. I v tomto případě bylo jako podkladu použito zmenšených katastrálních map. Mapové dílo se v porovnání s předchozími vyznačuje zvýšenou přesností, která umožňuje mapy efektivně referencovat, digitalizovat objekty na nich zachycené a dále je využívat pro územní analýzy.

3.9 Vojenské topografické mapy v systému S-1952

Vojenské mapy byly v poválečném období zpracovány v letech 1952-1957. Díky tomu zachycují zpravidla ještě stav nepoznamenaný změnami v krajině probíhajícími během komunistické éry. Mapy byly zpracovány v měřítkách 1 : 10 000, 1 : 25 000, 1 : 50 000, 1 : 100 000, 1 : 200 000 a 1 : 500 000, částečně i v měřítku 1 : 5 000. Z pohledu analýz vývoje vodních ploch mají již zcela dostatečnou přesnost. Pro potřeby identifikace rybníků existujících v daném období mají dostatečnou podrobnost mapy v měřítku 1 : 25 000, podrobnější měřítko je víceméně zbytečné.

4 Kouřimsko

Kouřimsko není typickou oblastí, která by byla v historii či v současnosti známá rybníkářstvím.

Tak, jak byla prostorově definována, je však zajímavá tím, že voda z ní odtéká do dvou velkých řek – Labe a Sázavy, jedná se tedy o oblast hydrologicky rozdělenou rozvodnicí povodí Labe a Vltavy. Mimo to je specifická tím, že zahrnuje jak kopcovitější terén na jihozápadě, tak relativně plochá území ve zbytku oblasti.

4.1 Vymezení území

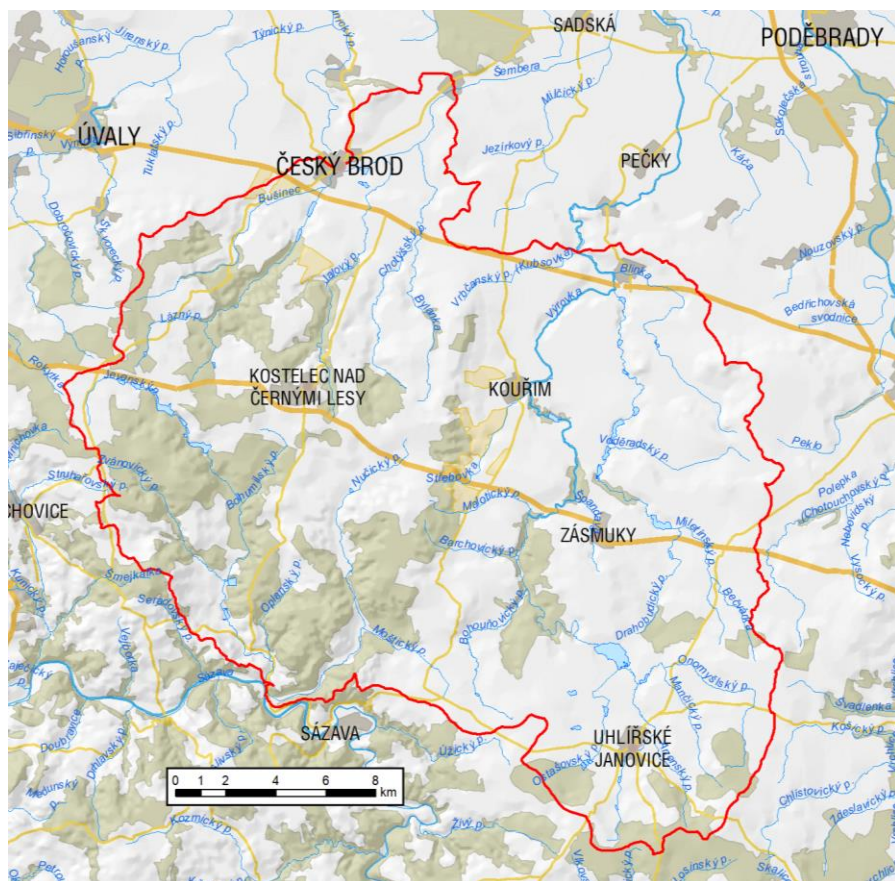
Označení první zájmové oblasti je pouze rámcové, protože postihnout ji jednoduchým krátkým názvem téměř není možné. Měl-li by název být výstižný, bylo by vhodné zmínit ještě minimálně Kostecko a Uhlířskojanovicko, uvést by bylo možné například i Zásmucko. V průběhu výzkumu historie rybníků v této oblasti byl pro oblast používán pracovní název Kostecko a Kouřimsko, pro potřeby této knihy ovšem byl název zjednodušen i proto, že označení Kostecko by mohlo být zaměněno za mikroregion Kostecko, který se nachází na Hané. Do dalších oblastí definovaných sídly pak zájmové území zasahuje. Jedná se především o Českobrodsko či Říčansko. Použitý název byl zvolen především s ohledem na území, které je uvnitř této zájmové oblasti víceméně celé, a hlavně vychází z historického kraje Kouřimského, do kterého oblast historicky prostorově spadá.

Území Kouřimska se nachází 40 km východně od Prahy ve Středočeském kraji. Jeho rozloha činí celkem 533.3 km². Zejména v jižní části má oblast pahorkatinný charakter, na severu pak zasahuje do Polabské nížiny. Území je intenzivně zemědělsky využíváno zejména v jeho východní části, v západní části jsou větší měrou zastoupeny lesní porosty. V obou případech se jedná o poměrně rozsáhlé a značně souvislé celky.

Oblast Kostelecka a Kouřimska byla pro účely analýz definována na základě hydrologických kritérií, konkrétně na základě povodí (Obr. 2). Zahrnuta jsou následující povodí:

- povodí Jevanského potoka po zaústění do Sázavy,
- povodí Nučického potoka po zaústění do Sázavy,
- povodí Šembery k profilu v Poříčanech,
- povodí Výrovky k profilu pod obcí Plaňany.

Obr. 2 Vymezení oblasti Kouřimska jako povodí Šembery, Výrovky, Jevanského potoka a Nučického potoka.

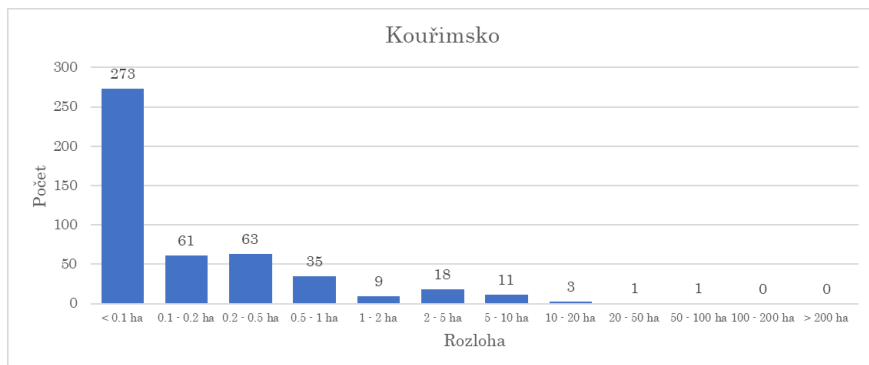
Hydrografickou síť oblasti tvoří krom výše zmíněných toků zejména Zvánovický a Bohumilský potok v povodí Jevanského potoka, Moštický a Komorecký potok

v povodí Nučického potoka, Bušinec, Jalový potok a Bylanka v povodí Šembery a Střebovka, Bečvářka a Blinka v povodí Výrovky.

V zájmovém území Kouřimska se nachází několik lokalit podléhajících zvláštní ochraně dle zákona 114/1992 Sb. Jedná se zejména o NPR Voděradské bučiny rozkládající se na ploše 684 ha jihozápadně od Jevan a přiléhá k soustavě rybníků na Jevanském potoce. Dalšími ZCHÚ jsou PP Stěbelnatá rula u Doubravičan, PP Lůmek u Bečvár a PP Šáchovec na Jevanském potoce severovýchodně od Černých Voděrad.

4.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti

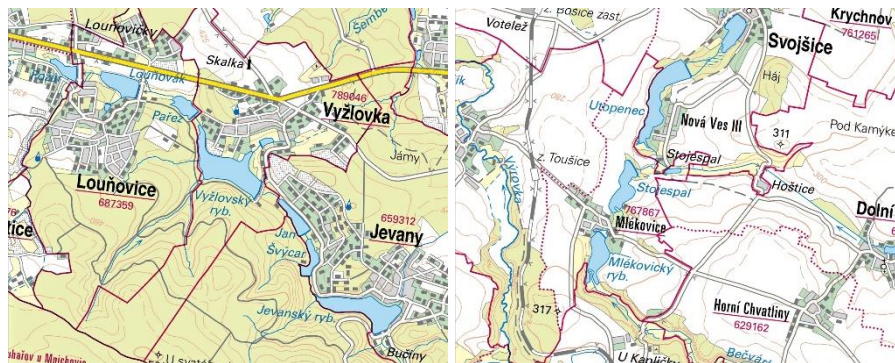
V oblasti Kouřimska se v současnosti nachází dle databáze DIBAVOD celkem 475 rybníků a jiných vodních ploch včetně těch nejmenších. Rozlohu nad 1 ha má celkem 43 rybníků, přičemž největším z nich a současně největším ve Středočeském kraji je s výměrou 77.9 ha rybník Vavřinec na toku Výrovky. Z dalších velkých rybníků lze jmenovat například Podbečvářský rybník (22.0 ha), Vyžlovský rybník (19.4 ha), Jevanský rybník (17.6 ha) nebo Utopenec (16.9 ha). Celkově se v oblasti nachází 43 rybníků větších než 1 ha, nad 10 ha má rozlohu pouze pět z nich (Obr. 3). Plošné zastoupení rybníků v území je relativně nízké, když činí cca 0.7 %.

Obr. 3 Rozdělení rybníků v oblasti Kouřimska s ohledem na jejich velikost.

Prostorově jsou rybníky situovány převážně na hlavních vodních tocích v území, ty větší jsou pak zpravidla na jejich dolních úsecích s výjimkou rybníků na Jevanském potoce a rybníka Vavřinec, nad kterým se také nachází větší počet rybníků na Výrovce a jejích přítocích v okolí Uhlířských Janovic. Poměrně specifické je povodí Nučického potoka, kde se nalézají velmi malé množství vodních ploch, přičemž největší z nich – Velký nučický rybník při soutoku Prusického a Nučického potoka – má rozlohu necelých tří hektarů. Ostatní vodní plochy zde nedosahují výměry ani jednoho hektaru.

V území se nachází dvě výrazné kaskády. Kaskáda na Jevanském potoce mezi Louňovicemi a Jevany zahrnuje rybníky Požár, Louňovický rybník, Pařez, Vyžlovský rybník, Ján, Švýcar a Jevanský rybník. Druhá kaskáda se nachází na toku Bečvářky a zahrnuje Mlékovický rybník (v současnosti zaniklý po povodni z roku 2013), Stojespal, Utopenec a Svojšický rybník.

Obr. 4 Kaskáda rybníků na Jevanském potoce (vlevo) a kaskáda rybníků na Bečvářce (vpravo).

4.3 Minulost rybníků

Osídlení na Kouřimsku má dlouhou historii, a to platí i pro rybníky. O těch nejstarších nejsou k dispozici historické prameny, vycházet tak je třeba ze zmínek o rybnících.

Ta nejstarší, kterou se podařilo dohledat, se vztahuje zpět až do roku 1305 a týká se okolí Žďanic jižně od Kouřimi. Zde v okolí Žďanic byly dle zdroje v roce 1305 rybníky spolu s obcí a dalším příslušenstvím navraceny Sedleckému klášteru (Kapihorský, 2006). Jedná se pravděpodobně zejména o tři rybníky, které se nacházely přímo v obci. V současnosti se v intravilánu nachází pouze jedna vodní plocha, která má navíc podobu koupaliště s převážně svislými břehy umístěného bočně mimo vodní tok Střebovky. Nelze ovšem ani vyloučit, že jedním z navracených rybníků byl i ten, který se nacházel na toku

rybník Svatý Prokop

Střebovky 1.5 km severně od Žďanic v místě, kde byl nedávno obnoven s názvem Svatý Prokop. Tento rybník zanikl již před obdobím 1. rakouského vojenského mapování, protože na mapě z tohoto mapového díla zakreslen není. Je na ní ovšem ještě vyznačena hráz. Ve 14. století byl na soutoku Nučického potoka s Moštickým v blízkosti Zbořeného Mlýna postaven Moštický neboli Starohůrecký rybník (Šimáček a Veselý, 1937).

Na Jevanském potoce existovaly rybníky již v první polovině 15. století. Písemný doklad z roku 1445 týkající se dělení majetku po zemřelém Janu ze Smržova († 1420 v bitvě pod Vyšehradem na straně císaře Zikmunda) zmiňuje Jevanský rybník a další tři rybníky u Vyžlovky (Liebscher a Rendek, 2014).

Jevanský rybník

V 15. století má původ rybník Strašík na Výrovce u Kouřimi. Zřízen byl pravděpodobně po roce 1431, jelikož v tomto roce v prosinci bylo konšely města uděleno svolení ke zbudování „stávku rybníčka“ (Kouřimský zpravodaj, 2013/8). Kdyby byl postaven o pár let dříve, mohl dosáhnout čísla 3 v počtu protržení hráze, protože téhož roku, kdy bylo vydáno svolení k jeho stavbě, je zmiňována v Kouřimi velká povodeň, přičemž rybník byl za dobu své existence dvakrát protržen. Je pravděpodobné, že původně zřízený rybník byl menšího rozsahu, protože v 16. století se na jeho přestavbě podílel Jakub Krčín, který v té době již

měl proslulost a byl zván pro své schopnosti na mnohá místa země. Jednalo se tedy pravděpodobně o zásadnější přestavbu, nejspíše značné rozšíření. K tomu došlo nejspíše kolem roku 1580.

Největší rybník v oblasti – Vavřinec – byl dokončen roku 1472 (Vlček et al., 1984). Založen byl pravděpodobně sázavskými mnichy z konventu sv.

rybník Vavřinec

Prokopa, stejně jako již v polovině 14. století osada Vavřinec a kostel zasvěcený sv. Vavřinci. Není známo, že by rybník byl po dobu své existence protržen, záznamy o takovéto události nebyly v historických pramenech nalezeny, byť samozřejmě nelze zcela vyloučit, že by k havárii zejména ve starší době došlo. Zakreslení rybníka na starých mapách naznačuje, že existence rybníka nebyla v minulosti dlouhodobě přerušena, historické prameny však poukazují na to, že ani tomuto rybníku nebylo dopřáno nepřetržitě existence.

Jen krátce po zřízení Vavřince byl dokončen druhý největší rybník v oblasti Kouřimska. Byl jím Velký rybník či Hrazer Teich. Tento rybník byl postaven severně od Kouřimi na toku Výrovky u Klášterní Skalice. Již roku 1487 dostal opat Jakub z kláštera ve Skalici od krále Vladislava II. Jagelonského povolení k odprodeji louky městu Kouřimi za tímto účelem. Stavba byla dokončena roku

rybník Hruškov

1498 (Kouřimský zpravodaj, 2013/8). Dle zákresu v mapě 2. rakouského vojenského mapování měl rybník rozlohu přibližně 40 ha.

Rybník Hruškov na Jevanském potoce 2 km severozápadně od Stříbrné Skalice je spolu s pod ním ležícím mlýnem doložen zprávou z roku 1526, kdy se ovšem ještě nesl název Mníšek (Hlavatý, online). Název Hruškov je odvozen od jména mlynáře Jiřího Růžka (Šimáček a Veselý, 1937).

Podbečvářský rybník na toku Bečvářky ležící 2 km východně od Zásmuk je spolu s mlýnem písemně doložen roku 1682 (Liebscher a Rendek, 2014), je však pravděpodobně mnohem starší, jelikož samotné Bečváře jsou zmiňovány již v roce 1265.

Podbečvářský rybník

V Dobrém Poli mezi Kouřimí a Kostelcem nad Černými lesy na toku Bylanky býval rybník, z něhož byly napouštěny příkopy kolem dvoupatrové dřevěné tvrze existující ještě v roce 1677 (Šimáček a Veselý, 1937). Jedná se pravděpodobně o rybník zachycený ještě na mapě 1. rakouského vojenského mapování. Na pozdějších mapách již v těchto místech rybník zakreslen není.

4.4 Zaniklé rybníky

Na Kouřimsku docházelo k intenzivnímu rušení rybníků zejména v období mezi 1. a 2. rakouským vojenským mapováním, tj. koncem 18. a počátkem 19. století. To lze vyvodit z porovnání uvedených mapových děl. Není samozřejmě vyloučeno, že některé rybníky zanikaly i v dřívějším období, a bezpochyby k tomu došlo, ale nejednalo se zřejmě o tak intenzivní proces. Tuto domněnku podporuje i skutečnost, že množství rybníků zachycených na mapě 1. rakouského vojenského mapování je tak velké, že v podstatě chybí prostor pro rybníky další, které by před tímto obdobím zanikly. Krom toho je z rámcového porovnání počtů rybníků na jednotlivých větších tocích na Müllerově mapě a na mapě 1. rakouského vojenského mapování patrné, že minimálně od roku 1720, ze kterého Müllerova mapa pochází, k významnějšímu úbytku rybníků nedošlo. Při pohledu na mapy je patrné, že zanikaly spíše menší rybníky. Konkrétní informace k jednotlivým rybníkům tak nelze dohledat.

Ani největší rybník v celé oblasti (Vavřinec) ovšem nezůstal stranou tendencí k rušení rybníků na počátku 19. století ušetřen. Dle Vlasáka (1884) byl totiž rybník do roku 1823 po celých šestnáct let vypuštěn a vysušen a jeho plocha byla využívána jako pole a louky. Tato epizoda spadá do období počátku 19. století, kdy docházelo k masivnímu rušení rybníků právě za účelem získání zemědělské půdy. Skutečnost lze doložit porovnáním map 1. a 2. rakouského vojenského mapování. Výjimku netvoří ani území v okolí rybníka Vavřinec. Na mapě 1. rakouského vojenského mapování je na tocích nad rybníkem Vavřinec zakresleno kolem 45 rybníků, zatímco na mapě 2. rakouského vojenského mapování jich je již méně než polovina, byť hráze některých zrušených rybníků nevyznačených jako vodní plochy jsou v mapě dobře patrné.

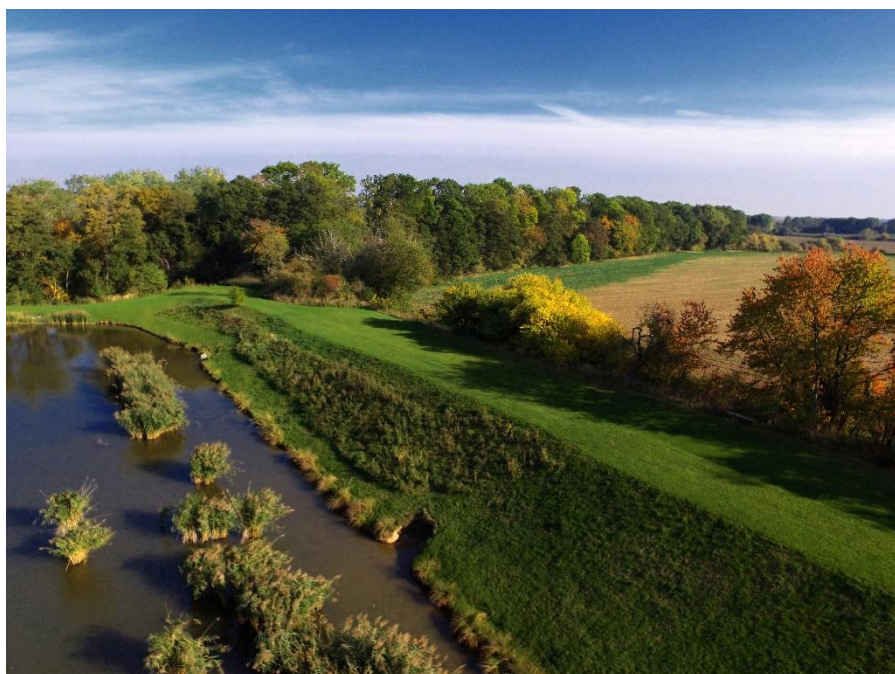
Zániku však neunikl druhý největší rybník v oblasti, kterým byl Velký rybník (či Hrazer Teich). Tento rybník je v plném rozsahu znázorněn ještě na mapách 1. a 2. rakouského vojenského mapování (Obr. 5), na mapě 3. rakouského vojenského mapování je však zobrazen v již ve značně menším rozsahu. V tomto rozsahu se rybník zachoval až do první poloviny 20. století. Úplně pak zanikl pravděpodobně mezi lety 1927 a 1938, jak vyplývá z porovnání speciálních vojenských map v měříku 1 : 75 000 aktualizovanými právě k uvedeným rokům (Obr. 6). V současnosti je v terénu stále dobře patrná původní hráz (Obr. 7). V prostoru pod původní hrází byla v roce 2010 dokončena nová malá vodní nádrž Na Zájerku.

Obr. 5 Rybník Hrazer Teich na mapě 1. rakouského vojenského mapování.

Obr. 6 Speciální mapa v měřítku 1 : 75 000 s aktualizací k roku 1927 s pozůstatky rybníka Hrazer Teich (vlevo) a stejná mapa s aktualizací k roku 1938, kde již rybník zakreslen jako vodní plocha není (vpravo). Rybník se nacházel na výřezech v pravém horním rohu, kde je uveden místní název Na Hrázi.

Obr. 7 Hráz zaniklého rybníka Hrazer Teich, pod níž byla v roce 2010 vybudována nová malá vodní nádrž Na Zájerku.

4.5 Rybníky a povodně

Povodně se do historie rybníků v oblasti Kouřimska zapsaly poměrně významně. Dokonce dvakrát byl protřzen rybník Strašík na toku Výrovky jihovýchodně od

Kouřimi. Poprvé byl rybník Strašík dle spisu cisterciáka Šimona Eustacha Kapihorského (Kapihorský, 2006) protržen spolu s dalšími rybníky nad Kouřimí při povodni v roce 1598 (16. srpna). Jednalo se o již druhou velkou povodeň v tom roce v Českých zemích, první se odehrála v polovině března. Liebscher a Rendek (2014) uvádějí, že rybník se protřhl již v roce 1596, jedná se však pravděpodobně nepřesnost, protože i Kozák et al. (2007) zmiňuje povodeň v roce 1598, zatímco o roce 1596 se v souvislosti s povodněmi nezmiňuje. Existence Strašíku tak byla poměrně krátká, protože do podoby před povodní byl dostavěn nedlouho před tím. Které další rybníky nad Kouřimí se ještě protřhly se můžeme jen dohadovat. Kapihorský zmiňuje i protržení městského rybníka. Mohlo se jednat o rybník Hrazer Teich, který byl zřízen právě městem Kouřim v 15. století.

Obr. 8 Rybník Šáchovec v současnosti – vlevo je patrná boční hráz za níž teče Jevanský potok.

Soustava rybníků na Jevanském potoce byla poškozena povodní, která se odehrála roku 1810. Jednalo se pravděpodobně o povodeň spíše lokální, protože Kozák et al. (2007) povodeň ve svém přehledu neuvádí. O tom svědčí i zmínka v Průvodci po Černokostelecku z roku 1937 (Šimáček a Veselý, 1937), která

v tomto roce uvádí průtrž mračen. Tato povodeň protrhla hráze několika rybníků včetně rybníka Šáchovce (Liebscher a Rendek, 2014). Ten byl obnoven až v roce 1949, navíc byl obnoven jako boční (Obr. 8), přičemž původně se dle starých map pravděpodobně jednalo o rybník průtočný. Krom Šáchovce byly poškozeny i další rybníky – Lambert, Žabinec, Prostřední rybník, Dlouhý rybník a Dolejší rybník (Šimáček a Veselý, 1937). Z těchto se do současnosti žádný nedochoval s výjimkou Šáchovce, který ovšem byl obnoven v roce 1949 (Liebscher a Rendek, 2014) jako boční.

V roce 2013 byla oblast Kouřimska zasažena v červnu povodní, která měla ničivý dopad na rybníky i v jiných částech republiky. Na Kouřimsku došlo především k protržení dvou poměrně velkých rybníků. Na toku Bečvářky se protrhl Mlékovický rybník (Obr. 9), na Výrovce rybník Strašík (Obr. 10), který již v minulosti v důsledku povodně zanikl. Spolu s povodňovými průtoky způsobily průlomové vlny značné škody v Plaňanech, nad nimiž se oba toky stékají. I přes to, že byly v případě obou rybníků zahájeny aktivity k jejich obnově, jsou ještě v roce 2020 bez vody a jejich obnovení dosud není jisté.

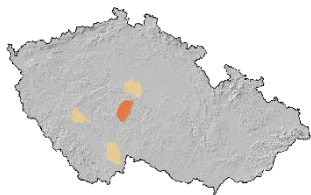

Obr. 9 Průrva v hrázi Mlékovického rybníka a stav vegetace v prostoru zátopy čtyři roky po protržení (stav v roce 2017).

Obr. 10 Prostor zátopy rybníka Strašík a stav vegetace v prostoru zátopy dva roky po protržení (stav v roce 2015).

5 Blanicko

Blanicko je další oblastí, kterou nelze považovat za tradičně rybníkářskou. I tak je na rybníky poměrně bohatá, přičemž rybníky se zde nachází jak ojediněle, tak v celých soustavách. V porovnání s ostatními oblastmi prezentovanými v této knize se navíc jedná o území s nejsklonitějším reliéfem, v němž nejsou zpravidla tak příhodné podmínky pro stavbu chovných rybníků.

5.1 Vymezení území

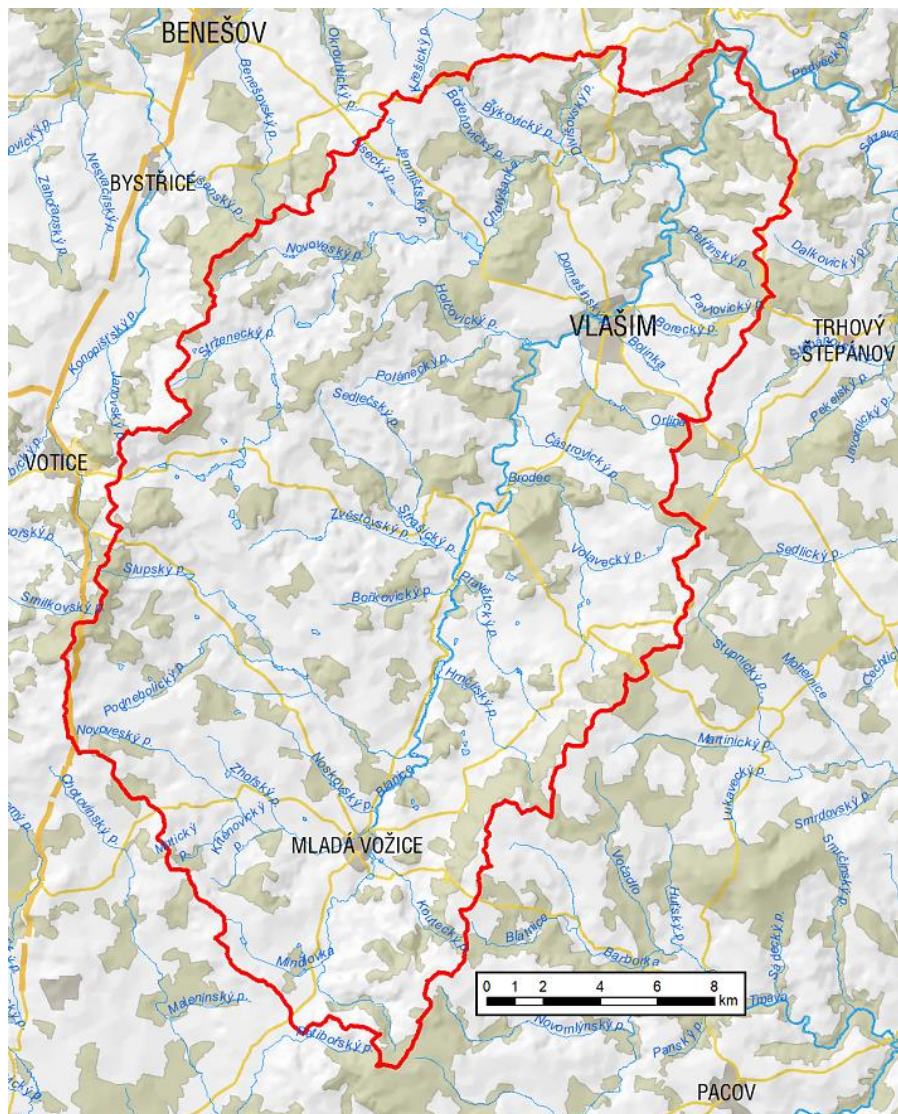
Oblast Blanicka se nachází 55 km jihovýchodně od Prahy. Větší částí spadá do Středočeského kraje, jižní částí pak zasahuje do Jihočeského kraje. Oblast má k uzavřevému profilu na soutoku se Sázavou nad Českým Šternberkem v nadmořské výšce 305 m n. m. celkovou rozlohu 543,3 km² a je územně definována jako povodí toku Blanice (Vlašimské). Geomorfologicky má Blanicko pahorkatinný charakter, přičemž jeho dominantu představuje hora Blaník (638 m n.m.), byť nejvyšším bodem oblasti je na jihu hora Batkovy (724 m n.m.). Průměrný sklon je s hodnotou 9,9 % poměrně vysoký. V území jsou významně zastoupeny jak plochy zemědělské půdy, tak lesní porosty, obojí rozptýlené v menších plochách tvořících krajinnou mozaiku.

Páteř hydrografické sítě tvoří krom samotného toku Blanice její levostranný přítok Chotýšanka pramenící jihozápadně od Jankova a mající plochu povodí 125 km². Oba hlavní toky mají řadu přítoků. Mezi ty nejvýznamnější lze zařadit v povodí Chotýšanky Strženecký potok, Novoveský potok, Lísecký potok, Chotýšanský potok, Bořeňovický potok a Býkovický potok, v povodí samotné Blanice pak Slupský potok, Hrnčířský potok, Strašický potok, Brodec, Částrovický potok a Polánecký potok.

Sohledem na ochranu přírody se v zájmovém území nachází především velkoplošné zvláště chráněné území (ZCHÚ) CHKO Blaník s rozlohou 4 029 ha. Z maloplošných zvláště chráněných území je největší PP Vlašimská Blanice (30 ha). Oblast dále zahrnuje řadu chráněných lokalit menšího plošného rozsahu: PR Velký Blaník, PR Malý Blaník, PR Podlesí, PP Řísnice, PP V olších u Miličina, PP Les u Libeže, PP Na ostrově u Ctiboře, PP Roudný a PP Štola Mořic u

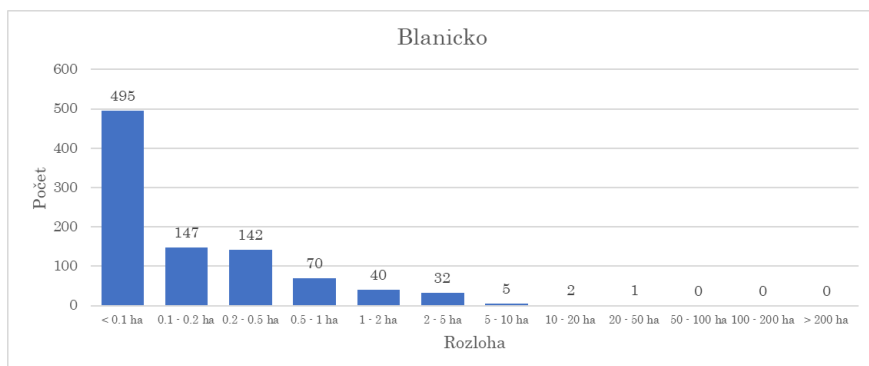
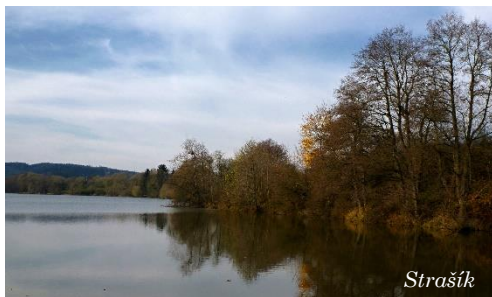
Bořkovic, PP Hadce u Hrnčír a ve vztahu k rybníkům zejména PP Částrovické rybníky u Vracovic a PP Rybník Louňov.

Obr. 11 Vymezení oblasti Blanicka jako povodí toku Blanice (Vlašimské).

5.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti

Ve srovnání s Kouřimskem je celkové množství rybníků dle databáze DIBAVOD v oblasti Blanicka téměř dvojnásobné, když činí celkem 934 vodních ploch. Stejně tak je téměř dvojnásobný počet rybníků s rozlohou nad 1 ha, kterých je v oblasti celkem 80 (Obr. 18). Největším rybníkem je zde Smikov na toku Chotýšanky s rozlohou 23.2 ha. Hned nad ním se na stejném toku nachází druhá největší vodní plocha v oblasti, kterou je s rozlohou 12.6 ha Dolejší rybník. K dalším rozlohou nejvýznamnějším rybníkům na Blanicku patří s 11.2 ha Zlatohorský rybník na Blanici (někdy je nazýván jako Kamberk), Strašík na Strašickém potoce (9.2 ha) či Popovický rybník na Chotýšance (7.6 ha). Hustota vodních ploch v území Blanicka je srovnatelná s oblastí Kouřimska, když činí cca 0.7 %.

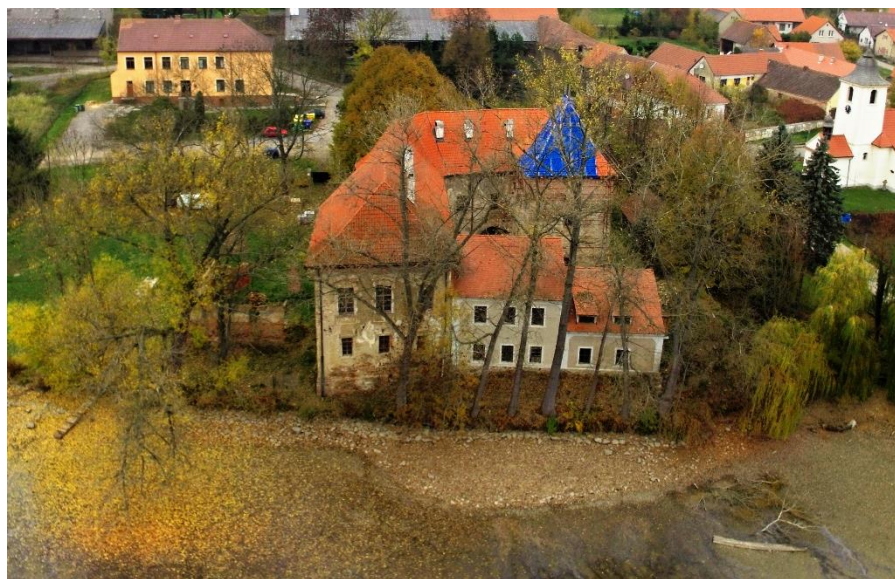
Obr. 12 Rozdělení rybníků v oblasti Blanicka s ohledem na jejich velikost.

V horní části povodí Chotýšanky se u Jankova nachází poměrně početná soustava rybníků, jejíž těžiště tvoří s rozlohou 7.4 ha rybník Roháč nacházející na jižním

okraji uvedené obce. Soustavu dále tvoří mimo jiné nebeský rybník Královna (5.8 ha) a pod ní Vražedný rybník (4.1 ha), rybník Křivánek (4.6 ha), Pílský rybník (4.0 ha) či přímo v Jankově rybník Hrad (3.8 ha). Krom této soustavy lze označit za kaskádu tři rybníky na Chotýšance mezi Postupicemi a Smikovem, byt nejsou rozmístěny v těsné blízkosti za sebou. Krom Smikova se jedná o Dolejší rybník a Papírník (7.0 ha). V obecnější rovině by bylo možné zahrnout i výše položený Mladovický rybník (1.5 ha) a Popovický rybník (7.6 ha).

5.3 Minulost rybníků

Z Popovického rybníka byly v minulosti plněny příkopy kolem přilehlé Popovické tvrze (Popovice: Kronika obce do 1960). Fortifikační příkopy byly zrušeny pravděpodobně spolu s padacím mostem při úpravách tvrze a jejího okolí v 18. století. Tvrz (Obr. 13) existovala prokazatelně již v roce 1358, kdy zde byl pánem vladyka Jan Otík z Popovic, původ tvrze je však pravděpodobně mnohem starší. Kronika obce zmiňuje Havla z Popovic uvedeného jako svědka nějaké události v roce 1298, existence tvrze tím však prokazatelně doložena není. Jelikož voda z rybníka sloužila k fortifikačním účelům, lze se domnívat, že v době založení tvrze již existoval nebo byl postaven nedlouho po ní. Obec Popovice se během třicetileté války zcela vyhladila a zpustla. Je možné, že i Popovický rybník byl v tomto období neudržovaný.

Obr. 13 Popovická tvrz na břehu Popovického rybníka.

V Načeradci doložena existence rybníků již 1378, když dva byly darovány kostelu a k výživě oltářníků bratry ze Šellenberka (Vlasák, 1874). Je možné, že se jednalo o dva rybníky na jižním okraji obce, s jistotou to ale tvrdit nelze.

Ve vsi Chobot 6 km západně od Vlašimi stávala tvrz obklopená rybníky, které vytápěly příkopy kolem ní (Vlasák, 1874). Tvrz byla spolu s dalším majetkem zapsána již v roce 1542 v deskách zemských. Drobné nebeské rybníčky se v obci situované na levém svahu údolí Poláneckého potoka nachází dodnes, nalézt je lze i na starých mapách. Na mapě 1. rakouského vojenského mapování je však na samotném Poláneckém potoce v úrovni obce Chobot zakreslen rybník, u něhož stával mlýn.

O původu největšího stávajícího rybníku na Blanicku Smikovu záznam chybí. První zmínka o něm je z úplného počátku 17. století, kdy byl koupen pánem na Vlašimi v roce 1601 Janem Vostrovcem od Jana Chobotského z Ostředka a na Chotýšanech spolu s rybníky Novým a Podhorním (Slavík, 1889). O dvou ostatních zmíněných rybnících se lze spíše dohadovat. Název Nový je velmi častý. Může se jednat o malý rybník tohoto názvu na Bořeňovickém potoce severně od Chotýšan. Podhorním rybníkem je pravděpodobně rybník Podhorák u Struhařova na Jezerském potoce mimo analyzovanou oblast.

Dolejší rybník na Chotýšance pod Postupicemi patří mezi ty mladší, když byl založen až roku 1734 (Liebscher a Rendek, 2014). Pod hrází rybníka se na levém břehu Chotýšanky nacházel mlýn, později zde byla vybudována pila.

5.4 Zaniklé rybníky

Rybníky v oblasti zanikaly ve větší míře v průběhu třicetileté války (Petráň et al., 1985), ovšem rybníky zde zanikaly průběžně. Důvodem je především příčina zániku, která na rozdíl od rovinných území nespočívala tak významně v potřebě získání zemědělské půdy. Velikost rybníků v území totiž je zpravidla menší a jejich zrušení by tak nepřineslo významné množství ploch využitelných k zemědělské produkci. Významným faktorem zanikání rybníků zde byly povodně. Ty lze spatřovat jako příčinu zániku velkých rybníků Ostrov, který měl výměru 29 jiter (Vlasák, 1874), tedy cca 16,7 ha, a Louňovický, byt doklady k tomu chybí. Jedná se totiž o rybníky na toku Blanice, která v jejich profilech má již dosti velké povodí a při povodních zřejmě dosti často docházelo k poškozování hrází v důsledku přelití.

Tvrz Vozlice se připomíná již v roce 1377, kdy Bohuněk Kozlík z Hvozlic držel Drahobudice (Popovice: Kronika obce do 1960). Ještě v roce 1427 je připomínán Protiva z Hvozlic, v 16. století však patřila zpustlá tvrz i s mlýnem ke statku

Popovickému. V roce 1574 zde měl být vystaven dvůr, k roku 1630 je však místo znovu uváděno jako zpustlé. Poslední stopy pak zmizely při regulaci toku Chotýšanky v roce 1912. Vozlický rybník prokazatelně existoval ještě na počátku 19. století, protože náhon z tohoto rybníka byl využíván pro pohon strojů v Popovické filiálce textilního podniku spadajícího pod panství Jemniště, která zahájila činnost roku 1801.

Severně od Louňovic pod Blaníkem existoval ještě koncem 19. století Louňovický rybník (Lounjowitz T.), po jehož hrázi vedla cesta z Louňovic do Vlašimi. Pod tímto rybníkem nacházel se Podlouňovický mlýn (Vlasák, 1874). Rybník zanikl pravděpodobně koncem 19. století, protože na mapě 3. rakouského vojenského mapování již je zakreslen pouze jako velmi malá vodní plocha a v jeho bývalé zátopě jsou zakresleny stromy.

5.5 Rybníky a povodně

Nejvýznamnější a asi i nejničivější povodní v oblasti Blanicka je pravděpodobně ta z roku 1906. Tato povodeň zasáhla především povodí Chotýšanky. Při této povodni byly na Chotýšance protřeny rybníky v Popovicích, Mladovicích, Nové Vsi, Lísenci a Postupicích. (Popovice: Kronika obce do 1960), katastrofa však započala již v horní části povodí protřením rybníka v Jankově. Při povodni zahynulo mnoho lidí. Jen v Popovicích jich bylo 5, celkem v okrese Benešov 19. Byly zbořeny mosty a mlýny a mnoho domů, které byly v dosahu povodně.

V Postupicích se protrhl Panský rybník, jak popisuje záznam v kronice: *„Panský rybník protřen v délce asi 55 metrů, ryby odplaveny, splav i trouby od potrubí odnešeny. Hráz zničena na jedné straně úplně a po povodni zanechána hluboká a široká protřená hráz, řečiště to, jež voda si vymlela.“* (Postupice: Kronika obce 1821-1906).

Po povodni proběhla regulace toku Chotýšanky, jejíž koryto bylo v mnoha úsecích napřímeno a prohloubeno. Tak se stalo i v prostoru již dříve zaniklého Vozlického rybníka, přičemž v rámci úprav byly rozebrány i zbytky hráze a současně byl využit materiál po bývalé usedlosti.

Obr. 14 Hráz Popovického rybníka protržená při povodni 1906 (zdroj: archiv obce Popovice).

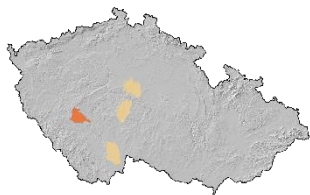
Obr. 15 Následky povodně z roku 1906 v Postupicích na dobové pohlednici.

V roce 2013 zasáhla povodí Chotýšanky povodeň, která páchala škody i na jiných místech republiky, například na Kouřimsku. Rybník Smikov v roce 2013 při povodni zadržel velké množství vody a významně přispěl k transformaci povodňové vlny na Chotýšance (ČHMÚ, 2014). Při této povodni naštěstí nedošlo k protržení rybníků, velká voda ovšem některé z nich poškodil, případně připomněl, že bezpečnostní objekty nemají dostatečnou kapacitu (Obr. 16).

Obr. 16 Po povodni v roce 2013 byla provedena rekonstrukce bezpečnostního přelivu Popovického rybníka a mostu vedoucího přes něj.

6 Blatensko

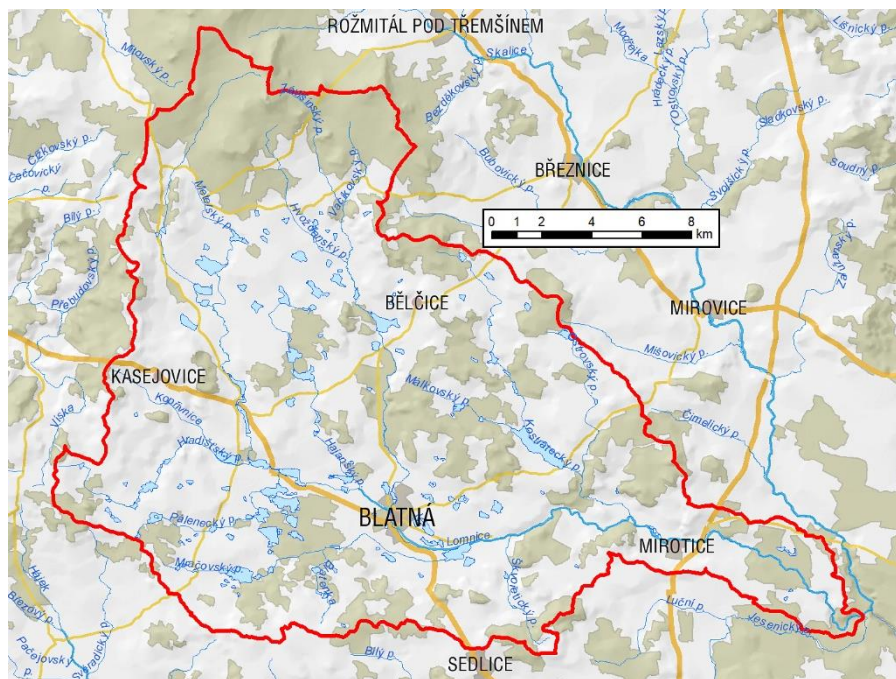
Oproti Kouřimsku a Blanicku patří Blatensko mezi naše nejznámější rybníkářské oblasti. Na nejstarších mapách zemí Koruny české je dokonce Zámecký rybník (v minulosti nazývaný Jordanek T.) v Blatné jedinou zakreslenou vodní plochou (viz kapitola 3). Nížinný reliéf této oblasti je totiž mnohem vhodnější pro mělkých rybníků, které jsou vhodné pro chov kapra, naší tradiční tržní ryby.

6.1 Vymezení zájmové oblasti

Zájmová oblast Blatenska se nachází 80 km jihozápadně od Prahy na rozhraní tří krajů – Středočeského, Plzeňského a Jihočeského, v němž se nachází největší část. Oblast byla vymezena jako povodí toku Lomnice po soutok se Skalicí pod Ostrovcem. Rozloha činí 395.4 km² k uzávěrovému profilu a jedná se tak o nejmenší z analyzovaných oblastí. Reliéf je pahorkatinný, vyskytují se zde ovšem i velmi plochá území, kde byly v minulosti zakládány rybníky. Oblast se nachází v nadmořských výškách od 357 m n. m. (soutok se Skalicí) do 827 m n. m. s průměrným sklonem terénu 6.6 %. Nejvyšším bodem je na severním okraji dominanta Brd – hora Třemšín. V území jsou zastoupeny jak lesní porosty, které jsou soustředěny především v severní a jižní části území, tak zemědělská půda, významnou krajinnou složkou jsou zde ovšem právě i rybníky.

Hydrografickou síť oblasti tvoří krom samotné Lomnice její přítoky svádějící vodu jak ze severu od Brd, tak z plošších na rybníky bohatších území v jižní a jihozápadní části povodí. Jedná se především Hradištský potok, Závišínský potok, Kostratecký potok, Pálenecký potok a Mračovský potok. Krom přirozených nebo upravených vodních toků jsou součástí hydrografické sítě i umělé kanály. Ty byly zřizovány jednak k převodům vody mezi rybníky v soustavách a k jejich napájení a jednak k odvodnění území zejména v místech zrušených rybníků.

V oblasti Blatenska se nachází řada ZCHÚ. Na národní úrovni je chráněna NPP Kocelovické pastviny, rozlohou největší je PR Újezdec (87 ha). Krom PP Malý Kosatín, PP Vystrkov a PP Kadovský viklan jsou všechna zbylá maloplošná zvláště chráněná území (MZCHÚ) vztažena k rybníkům. Jedná se o PR Velká Kuš, PR Hořejší rybník, PR Dolejší rybník, PP Nový rybník u Lnář, PP Smyslov, PP Blatná, PP Závišínský potok, PP Rybník Vočert a Lazy, PP Velký Raputovský rybník a PP Drážská koupě.

Obr. 17 Vymezení oblasti Blatenska jako povodí toku Lomnice.

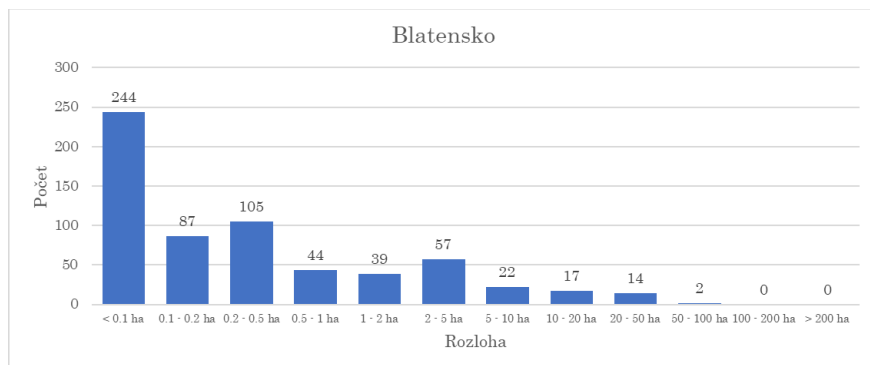
6.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti

Blatensko je jednou z našich typických rybníkářských oblastí. Ve srovnání s Kouřimskem a Blanickem se zde nachází mnohem vyšší množství rybníků většího plošného rozsahu. Celkové množství rybníků a ostatních vodních ploch činí dle databáze DIBAVOD 631, což je více než v oblasti Kouřimska, ale méně než v oblasti Blanicka. Je však nutno podotknout, že ve srovnání s oblastí Blanicka je Blatensko výrazně menší. Při srovnání vodních ploch většího rozsahu již je na Blatensku jejich zastoupení vyšší i absolutně, když nádrží větších než 1 ha je 151, tedy téměř dvakrát tolik než na Blanicku. Plošné zastoupení vodních ploch na Blatensku činí cca 3.4 %, což je téměř pětinasobek plošného zastoupení vodních ploch

rybník Labuť

na Kouřimsku či Blanicku. Největším rybníkem je Labuť (101 ha) na Kostrateckém potoce. Mezi největší patří dále Velká Kuš (51.5 ha), Metelský rybník (46.3 ha), Radov (43.3 ha), Velký bělčický rybník (40.4 ha) nebo Buzický biologický rybník (40.3 ha).

Obr. 18 Rozdělení rybníků v oblasti Blatenska s ohledem na jejich velikost.

Na Blatensku je hustota rybníků natolik vysoká, že je jen velmi obtížné definovat jednotlivé soustavy či kaskády. Obecně by bylo možné hovořit o Blatenské soustavě rybníků, což by ovšem bylo příliš zjednodušující. Poměrně výrazná je soustava v ploché oblasti, jež je odvodňována Páleneckým a Mračovským potokem.

Jádro této soustavy tvoří výše zmíněné rybník Radov a Velká Kuš spolu s Velkým páleneckým rybníkem. Rybníky Hořejší a Dolejší nacházející se přímo na toku Lomnice u Tchořovic již do soustavy počítat spíše nelze. Tyto dva ovšem spolu s Podhájským, Zámeckým a Veským rybníkem ve Lnářích tvoří poměrně významnou kaskádu velkých rybníků o celkové rozloze 87 ha.

Obr. 19 Soustava rybníků v povodí Páleneckého a Mračovského potoka.

6.3 Minulost rybníků

Nejstarší minulost rybníků na Blatensku je stejně jako na zbytku našeho území zahalena mlhou. Je pravděpodobné, že rybníky menšího rozsahu zde byly zakládány již ve 13. století, možná i dříve, doklady o tom však chybí. Zmínky o rybnících máme od 14. století. Jsou kusé, nicméně přeci jen s ohledem na intenzitu rybníkářství v oblasti přeci jen bohatší.

Nejstarší časový údaj o rybnících v oblasti se týká Tchořovic, kde se nachází Hořejší a Dolejší rybník. Tyto rybníky byly dle Liebschera a Rendeka vybudovány již ve 14. století. Plnily fortifikační funkci pro johanitskou tvrz, která je zde písemně zmiňována již v roce 1321.

Hořejší a Dolejší rybník

Bez odkazu na písemný doklad dále máme například záznam o počátcích rybníčního hospodaření na Lnářsku. Podle Pamětní knihy obce Lnáře spadá počátek systematictějšího rybníkářství na panství Lnáře do doby vlády Habarta ze Lnář, který je jako vlastník uváděn již v roce 1318 a je zmiňován ještě v roce

Zámecký rybník ve Lnářích

1356, tedy do první poloviny 14. století. Podhájský rybník ve Lnářích existoval již v roce 1456, kdy byl zapsán v popisu Lnářského panství, jak uvádí Sekera (2000). Za dobu rozkvětu rybníkářství na Lnářsku se však považuje především období vlády Volfa Novohradského z Kolovrat (cca 1609).

Liebscher a Rendek (2014) poukazují s odkazem na smlouvu o majetkovém převodu bez bližší polohové specifikace na existenci rybníků u Bezděkova v roce 1412. Lze se jen dohadovat, zda se jedná o rybníky Podhrad a Pátek ležící na okraji obce na Hradištském potoce či zda se zmínka týká jiných rybníků. Sekera (2000) hovoří o existenci Velkého bezděkovského rybníka, takže je možné, že byl součástí onoho majetkového převodu i tento. Každopádně zde však již v tomto roce rybníky existovaly.

U Hvožďan se nachází dva rybníky, které byly založeny pravděpodobně v roce 1408, jak dokládá Sekera (2000) s odkazem na zprávu o tom, že při jejich zakládání místním farářem byla zatopena pole. Jedná se o rybníky Kněžský a Javorský. První z nich – Kněžský rybník – je zajímavý tím, že má odtok vody dvěma směry. Z boční hráze je vyveden odtok do Hvožďanského potoka, z hráze čelní odtéká voda do potoka, který protéká rybníky Hlaváček, Kočí a Vacíkovský do Závašínského potoka.

Z písemných zmínek o rybnících ve zdejší regionu patří mezi nejstarší i ta o rybníku Milavy, který se ovšem nachází 3 km za hranicí oblasti jihovýchodně od Sedlic. O rybníku Milavy existuje písemná zmínka již z roku 1454 ve smlouvě o zřízení stoky vedoucí přes Rojice do tohoto rybníka. Smlouva uzavřená mezi Přibíkem z Klenového a Václavem z Robec v Sedlici byla potvrzena velmistrem johanitů Janem ze Švamberka (Liebscher a Rendek, 2014).

Jeden z největších rybníků v oblasti, rybník Velká Kuš, byl založen na počátku 16. století Václavem Zmrzlíkem ze Svojšína (Sekera, 2000, Liebscher a Rendek, 2014). Několik zpráv a dokladů o budování rybníků se dochovalo z doby, kdy panství Blatná patřilo Zdeňku Lvu z Rožmitálu (†1535), který jednak nechal vystavět Střížovický rybník známý v současnosti jako Labuť a jednak podpořil budování obecních rybníků v Blatné mimo jiné i proto, že jím vybudované rybníky zatopily některé obecní pozemky. Rybník Labuť na Kostrateckém potoce byl vystaven v letech 1492 až 1503. Vystavit jej nechal Zdeněk Lev z Rožmitálu, který byl významným šlechticem na dvoře krále Vladislava II. Jagelonského (1456-1516), kde později zastával dokonce úřad nejvyššího purkrabího. K výstavbě rybníka na pozemcích patřících koruně dostal královské svolení, o čemž se dochoval písemný záznam. Původně byl rybník menší s hrází situovanou o cca 1 km blíže k obci Chobot situované k hornímu konci vzdutí (Koželuh, 2020) a byl nazýván jako Střížovický. Stávající umístění hráze pochází z pozdějšího období z éry Jakuba Krčína. I rybník Labuť mohl v minulosti potkat stejný osud jako řadu dalších velkých i menších rybníků a mohl být zrušen v důsledku zvýšené poptávky po zemědělské půdě. Ve druhé polovině 19. století byl rybník vypuštěn a Ing. Václavík ze Zemědělské rady zpracoval v roce 1870 plány na přeměnu území zátopy na pole a zavlažované louky (Sekera, 2000). Naštěstí k realizaci těchto plánů rozhodnutím Roberta Hildprandta nedošlo a rybník se zachoval do současnosti.

16. století bylo významným obdobím rybníkářství i na Blatensku, byť zde v tomto období již řada rybníků existovala. V roce 1528, kdy došlo k dělení majetku Jindřicha Běšína (Sekera, 2000), je doložena existence Velkého bělčického rybníka, je však možné, že byl postaven již mnohem dříve. V první polovině

16. století byl též vybudován Václavem Zmrzlíkem ze Svojšína rybník Velký Pálenec (Liebscher a Rendek, 2014). V roce 1589 je doložena existence dnes již zaniklého rybníka Vdoveček, který byl zakoupen blatenskými měšťany a nacházel se severně od Blatné. Roku 1595 se taktéž připomíná rybník Hodáň, který však zanikl po povodni v roce 1829 (Sekera, 2000).

V dalších stoletích již k budování rybníků v širší míře nedocházelo a nastala spíše doba jejich rušení a zanikání, které je věnována následující kapitola. Ve 20. století nedocházelo k významným změnám v počtu rybníků na Blatensku. Významnější výjimku představuje především Buzický biologický rybník s rozlohou 40 ha vybudovaný až v tomto století. Nejedná se však o klasický rybník, jehož hlavní funkcí by byl chov ryb, protože slouží především jako poslední stupeň čištění odpadních vod z Blatné, byť ryby jsou v něm chovány taktéž. Postaven byl v roce 1959 (Liebscher a Rendek, 2014). I přes to, že se jedná o novodobou malou vodní nádrž s poměrně krátkou dobou existence, neunikl zkáze a protrhl se při povodni z roku 2002.

6.4 Zaniklé rybníky

V oblasti Blatenska zanikaly v minulosti rybníky především v souvislosti s poklesem výnosnosti rybníčního hospodaření vyplývajícího z poklesu cen ryb v 19. století a potřebou získání nové půdy pro zemědělské hospodaření. Ohledem na to byly cíleně zrušeny i velké rybníky. Mimo to se recese v rybníkářství projevila ovšem ještě tak, že v důsledku nižších výnosů došlo k omezení údržby rybníků, které tak v řadě případů pozvolna chátraly. V neposlední řadě zde rybníky zanikaly v důsledku protržení následkem povodní a je nutno připočítat i pustošení vojáků armád, které se zde pohybovaly za třicetileté války.

Na Mračovském potoce se v minulosti nacházel rybník Velký Sádlov zachycený ještě na mapách 1. rakouského vojenského mapování (Gros Satlow T., viz Obr. 20). Ještě v roce 1788 byla opravena část jeho hráze. Rybník byl i přes dobrou výnosnost vysušen po roce 1828 (Liebscher a Rendek, 2014). Pod ním se nacházel rybník Strž (Strž T.), u kterého byla jedním z předpokládaných důvodů zrušení nižší výnosnost. I tento rybník byl zrušen po roce 1828 a na mapách 2. rakouského vojenského mapování již zachycen není. Není tam zachycen ani rybník Malý Sádlov, který byl stržen při povodni roku 1796. Zachycen na nich ovšem ještě je rybník Topič, který byl dle Sekery (2018) posléze roku 1860 vysušen a v jeho zátopě byla vybudována odvodňovací soustava. Vzhledem k tomu, že půda se ukázala jako nevhodná k pěstování zemědělských plodin, byl znovu zprovozněn roku 1877. Na mapách 3. rakouského vojenského mapování je již znovu zakreslen jako vodní plocha. Z menších rybníků byl v 19. století zrušen též rybník Starý,

který se nacházel severně od Buzic mezi rybníky Vilímec a Krejčí. Tento rybník byl vypuštěn roku 1873 a změněn na zemědělskou plochu (Sekera, 2018).

Obr. 20 Rybníky Velký a Malý Sádlov a Strž na mapě 1. rakouského vojenského mapování.

Ve 20. století došlo též ke zrušení několika rybníků v oblasti Blatenska, a to zejména v jeho druhé polovině. V roce 1978 byly zrušeny rybníky Malý a Velký Kupcov s celkovou rozlohou téměř 9 ha, které se nacházely pod jedním z největších rybníků v okolí, rybníkem Radov. Tyto rybníky byly zrušeny za účelem vybudování celkem 25 malých rybníčků určených pro odchov rybiho plůdku (Sekera, 2019). Již před tím byl kolem roku 1970 v rámci meliorací zrušen menší rybník Zadní Hněvkov. Na úplném počátku 20. století ovšem došlo ještě k další změně, která se dokonce týkala velkých rybníků. Jednalo se o rozdělení původních rybníků Topič a Řitovíz, čímž vznikly v současnosti stále funkční rybníky Přední a Zadní Topič a Přední a Zadní Řitovíz.

6.5 Rybníky a povodně

Povodně postihovaly rybníky v oblasti Blatenska poměrně hojně. Povodňové přívaly přicházely nejčastěji ze severu od Brd. Nejstarší zpráva o povodni se týká roku 1586, kdy byla oblast v květnu postižena povodní z tání sněhu. Při povodni bylo strženo na Blatensku celkem 18 rybníků.

Povodně se negativně podepsaly na historii současného Velkého mačkovského rybníka. Tento rybník se protrhl při povodni roku 1796 (Sekera, 2000, 2018, Liebscher a Rendek 2014). Ten se nachází v místě, kde se rozkládal ještě v 18. století rybník Malý Sádlov (Klein Satlow T.) zachycený ještě na mapě 1. rakouského vojenského mapování. Protrženým rybníkem tedy byl dle všeho právě Malý Sádlov a název Velký mačkovský pravděpodobně získal až ve 20. století, kdy byl v letech 1949-1953 v poněkud zmenšeném rozsahu obnoven Krajskou vodohospodářskou správou (Sekera, 2018).

V 18. století byla roku 1829 prudkou jarní povodní stržena hráz rybník Hodáň (16.1 ha) na Závišínském potoce. Tento rybník po povodni již nebyl obnoven, jeho hráz navíc byla prokopána při budování železnice v 19. století (Sekera, 2000). Stejná povodeň způsobila i zánik rybníka Vdoveček na okraji Blatné. Protržen sice nebyl, ale protože došlo k zániku Hodáně, ze kterého byl Vdoveček zásobován vodou, nebyla jeho existence udržitelná. Na mapách 2. rakouského vojenského mapování sice ještě zakreslen je, ale na mapě 3. rakouského vojenského mapování již je prostor jeho bývalé zátopy označen jako louka (značka W z německého slova Wiese).

V roce 1864 se při povodni na Hajanském potoce protrhl Řečický rybník, který byl obnoven až ve 20. století v letech 1980-1982 (Sekera, 2000). Mezitím ovšem byla v rámci melioračních opatření změněna trasa Hajanského potoka, který v současnosti odtéká z Hajanského rybníka přímo do Lomnice a obnovený Řečický rybník je napájen z Hajanského pouze bočním korytem.

Další povodeň se odehrála na konci 18. století v červnu roku 1895. Byl protržen rybník Jordán u Tisova na Hvoždanském potoce, rybník Melín nad Metelským rybníkem na Metelském potoce a především rybníky Veský, Zámecký a Podhajský ve Lnářích a oba rybníky ve Tchořovicích. Mimo to došlo k poškození rybníků Divák a Zámlyňský u Předmíře. K protržení lnářských a tchořovických rybníků přispělo i to, že byla z obavy před protržením prokopána hráz Metelského rybníka, díky čemuž zůstala uchráněna před zkázou obec Metly, ale zvýšený odtok z rybníka se přidal k průtoku v již rozvodněné Lomnici, což způsobilo velké škody ve Lnářích i Tchořovicích (Sekera, 2000, 2014). Obec Metly pak zažila obdobnou situaci, ovšem s mnohem horším koncem, v roce 2002.

Při povodni v roce 1925 došlo znovu k protržení rybníka Jordán (Sekera, 2000), stejná povodeň způsobila protržení hráze i na rybníku Jámský, který se nachází na Hradištském potoce jižně od Hradiště, protržen byl i rybník Dolejší pod Kasejovicemi (Sekera, 2018).

V roce 1979 byl protržen při povodni rybník Mlýnský na Hvozďanském potoce u Tisova nad již zmiňovaným rybníkem Jordán (2014).

Druhá povodeň, která poničila rybníky ve Lnářích, se odehrála v roce 1987. Jednalo se opět o letní povodeň a po jejím odeznění opět zůstaly protržené hráze, byť tentokrát jen u dvou rybníků – Veského a Podhájského.

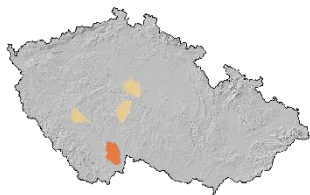
Povodeň z června roku 2002 je ještě v živé paměti především přímých postižených. Zasaženo bylo především území horního toku Lomnice a jejího levostranného přítoku Závišínského potoka, který se do Lomnice vlévá v Blatné. Na samotné Lomnici byl rybníkem, který se protrhl jako první, Melín na toku Metelského potoka. V důsledku jeho protržení došlo k přelití hráze pod ním ležícího Metelského potoka a následně i k jejímu protržení. Následná průlomová vlna zcela zničila značnou část obce Metly. Následovalo protržení Podhájského rybníka ve Lnářích a rybníků Hořejší a Dolejší ve Tchořovicích. Značné škody byly způsobeny i na hrázích rybníků Veský a Zámecký ve Lnářích, jejichž hráze se přelily a byly značně erodovány.

Na Závišínském potoce došlo při povodni v roce 2002 k protržení dvou rybníků. Prvním byl Velký bělčický jihovýchodně od Bělčic. Následně se protrhl i Pustý rybník v Blatné. Na toku Lomnice pak došlo ještě k protržení hráze Buzického biologického rybníka pod Blatnou.

Obr. 21 Rybník Pustý v Blatné byl po povodni z roku 2002 zrekonstruován a vybaven novým kašnovým přelivem.

7 Třeboňsko

Třeboňsko je neznámější rybníkářskou oblastí v České republice a nemohlo tak být v této publikaci pominuto. V minulosti mu sice zdatně konkurovala například soustava v oblasti Poděbrad a Nymburka s historicky největším

českým rybníkem Blato, jehož rozloha činila cca 990 ha (Semotanová et al., 2016), nebo soustava na Pardubicku, Třeboňsko je však unikátní tím, že se zdejší rybníční soustava zachovala na rozdíl od dvou výše uvedených od doby vrcholu rybníkářského rozkvětu do současnosti bez významných změn. Mimo to se zde nachází většina největších rybníků v České republice a nechat tuto oblast stranou by rozhodně bylo chybou.

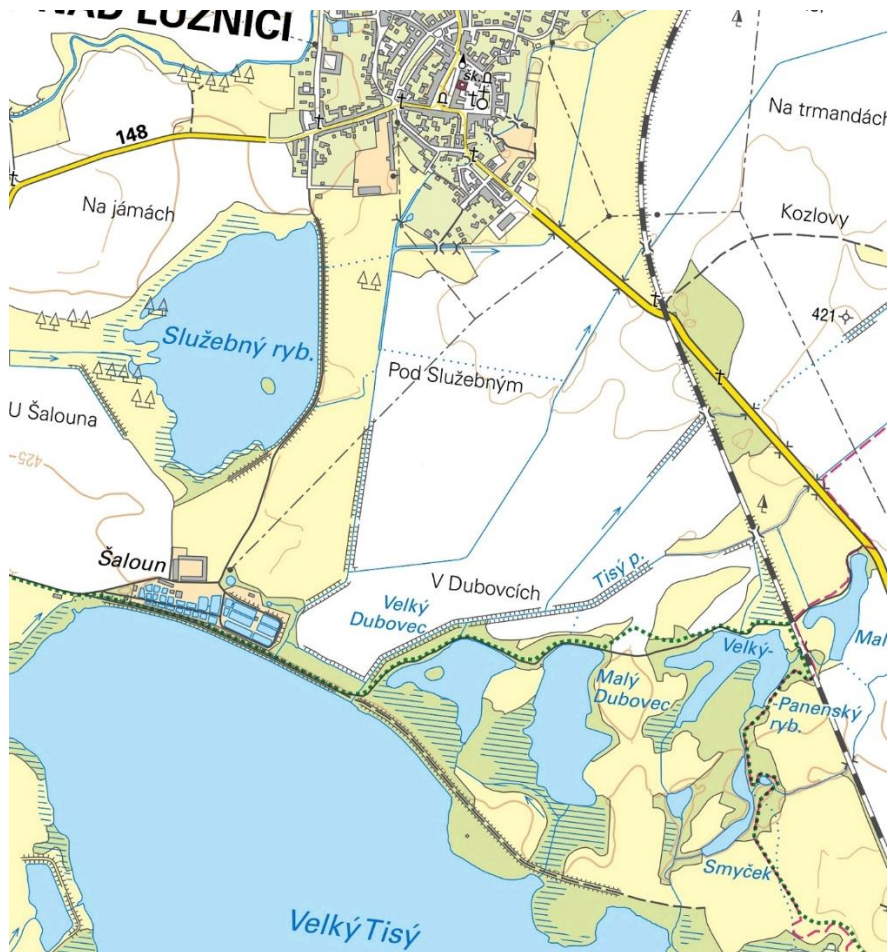
7.1 Vymezení oblasti

Zájmová oblast Třeboňsko se nachází v Jihočeském kraji 120 km jižně od Prahy mezi Českými Budějovicemi na západě a Jindřichovým Hradcem na východě. Geomorfologicky patří do Jihočeské pánve. Její celková rozloha činí 617.6 km² a je ze všech čtyř analyzovaných oblastí tou největší. Reliéf je značně rovinatý s průměrným sklonem terénu 2.6 %, nadmořské výšky sahají od 406.9 m n.m. (soutok Lužnice s Nežárkou) po 569.9 m n.m. (vrch Baba západně od Ševětína). Oblast byla územně definována jako část povodí Lužnice po soutok s Nežárkou ve Veselí nad Lužnicí. Z povodí bylo především s ohledem na potřebu srovnatelné velikosti s ostatními oblastmi odděleno území na pravém břehu Lužnice od Suchdola nad Lužnicí po oddělení Nové řeky, dále pak území na pravém břehu Nové řeky a celá horní část povodí Lužnice k profilu v Suchdolu nad Lužnicí. Na západě území zasahuje až téměř k Českým Budějovicím. Oblast je hojně pokryta lesními porosty včetně lužních lesů, nejdůležitější roli na značné části tohoto území však hrají rybníky.

Hydrografická síť oblasti je tvořena především řekou Lužnicí, která současně tvoří část východní hranice řešeného území. V úseku od Suchdola nad Lužnicí po rybník Rožmberk teče Lužnice v přirozeném meandrujícím korytě. Niva Lužnice v tomto úseku podléhá zvláštní ochraně - nachází se zde NPR Stará a Nová řeka, PR Na Ivance a PR Výtopa Rožmberka. I jinak je zájmové území s ohledem na hydrografickou síť

velmi specifické, protože se zde vyskytuje značné množství umělých kanálů sloužících především k přivádění vody do rybníků a odvádění vody z nich, opominout ovšem nelze ani protipovodňovou funkci. Těmi nejvýznamnějšími jsou Nová řeka a Zlatá stoka (Obr. 23), pominout nelze ani 18 km dlouhou Podřezanskou stoku přivádějící k Třeboni vodu z rašeliníšť v NPR Červené blato nacházející se 6 km jihozápadně od Suchdola nad Lužnicí u obce Bor. Umělé kanály jsou mnohdy vedeny s minimálním podélným sklonem a nachází se zde i mimoúrovňové křížení vodních toků.

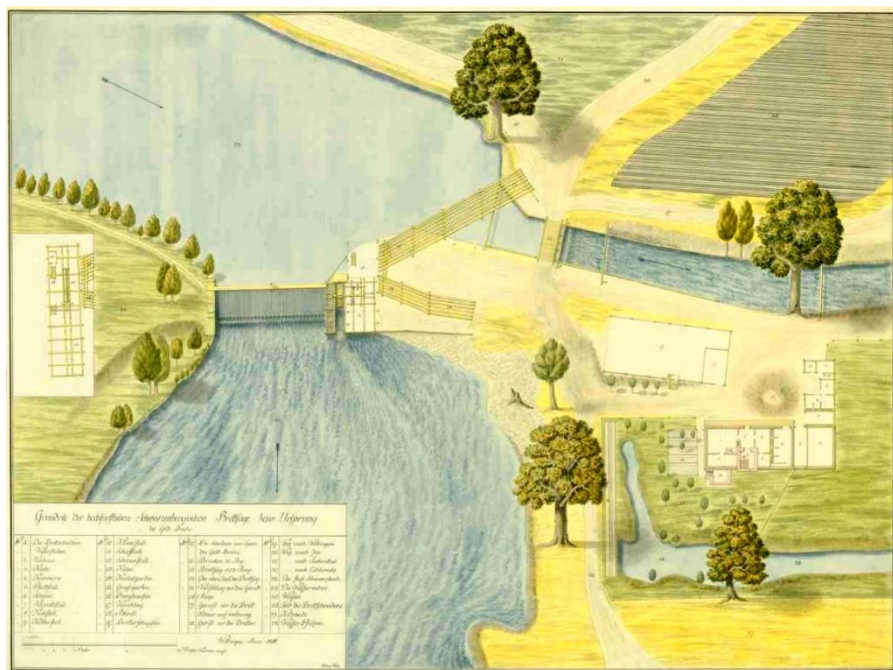
Obr. 22 Síť upravených toků a umělých kanálů odvádějících vodu od rybníků Velký Tisý, Služebný, Malý Dubovec a Velký a Malý Panenský rybník jižně od Lomnice nad Lužnicí.

Nová řeka je umělým kanálem odvádějícím vodu z Lužnice, od které se odděluje u Majdaleny, do Nežárky, do níž se vlévá mezi Jemčinou a Stráží nad Nežárkou. Nová řeka je dílem Jakuba Krčína realizovaným v letech 1585-1587 za účelem ochrany Rožmberka před povodněmi. Mimo to zásobuje vodou rybníky na pravém břehu Lužnice, například Nový spálený rybník, Ženich, Nový Vdovec nebo Vyšehrad. Celková délka Nové řeky činí 13,5 km, přičemž v posledním úseku je vedena korytem původního potoka.

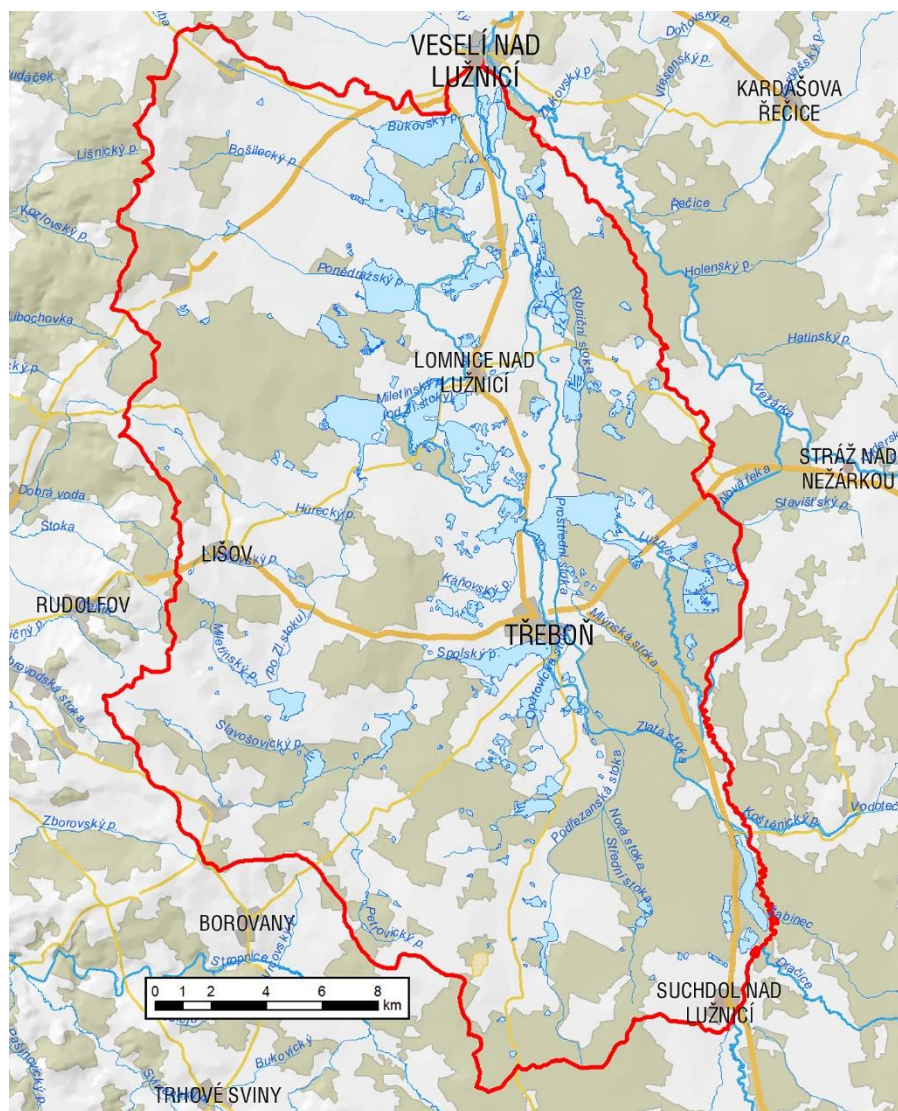
Obr. 23 Zlatá stoka v Třeboni (vlevo) a Nová řeka u Stříbřeckého mostu (vpravo).

Zlatá stoka byla postavena Štěpánkem Netolickým především pro potřeby napájení rybníků nacházejících se na levém břehu Lužnice v letech 1508 až 1518. Jedná se o ojedinělou stavbu, která má při celkové délce 47 km spád pouhých 13 m po odečtení vzdouvacích staveb (35 m včetně vzdouvacích staveb). Zlatá stoka se z Lužnice odděluje u jezu Pilař (Obr. 24) a navrácí se do ní zpět jižně od Veselí nad Lužnicí. Při její stavbě byl v horní části využit původní náhon k Opatovickému mlýnu. K dalším významným vodním tokům patří především Spolský, Miletínský, Ponědražský nebo Bošilecký potok.

Obr. 24 Vyobrazení jezu Pilař oddělujícího Zlatou stoku od toku Lužnice (zdroj: SOA Třeboň).

V oblasti Třeboňska se nachází řada ZCHÚ. Předně je její větší část součástí CHKO Třeboňsko, již od roku 1977 je navíc Třeboňsko zařazeno jako biosférická rezervace UNESCO. Krom výše zmíněných MZCHÚ se jich zde vyskytuje množství dalších, ve většině případů souvisí předmět ochrany právě s rybníky. Na národní úrovni jsou chráněny NPR Velký a Malý Tisý, NPP Ruda a NPR Červené blato, dalšími lokalitami podléhajícími zvláštní ochraně jsou PR Horusická blata, PR Rašeliniště Hovízna, PR Písečný přesyp u Vlkova, PR Zábblatské louky, PR V Luhu, PR Rod, PR Dvořiště, PR Olšina u Přesecky, PR Rybníky u Vitmanova, PR Ruda u Kojákovice, PR V hájích, PP Kaliště, PP Ohrazení, PP Branské doubí, PP Soví les, PP Slepíčí vršek, PP Lhota u Dynína, PP Hliníř a PP Kozí vršek. Mimo to jsou některé rybníky v oblasti přímo pod správou Agentury ochrany přírody a krajiny České republiky (AOPK). Vzhledem k tomu, že se v tomto území potkávají zájmy ochrany přírody na jedné straně a zájmy produkčního rybářství na straně druhé, je nezbytné, aby tyto zájmy byly koordinovány za účelem zachování produkčních i mimoprodukčních funkcí zdejších rybníků (Janda et al., 1996).

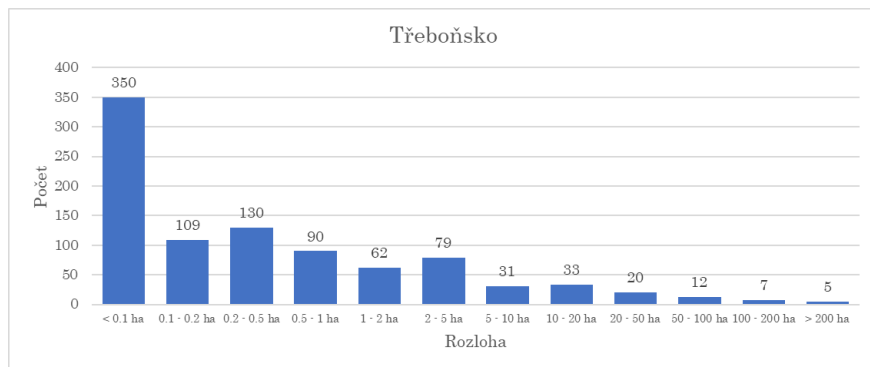
Obr. 25 Vymezení oblasti Třeboňska jako části povodí Lužnice.

7.2 Rybníky a vodní nádrže v současnosti

Třeboňsko se v porovnání s ostatními zkoumanými oblastmi vykazuje největším počtem vodních ploch. Jejich celkový počet činí dle databáze DIBAVOD 928 včetně těch nejmenších (Obr. 26). Celkem 237 rybníků má rozlohu větší než 1 ha a nachází se zde největší rybníky existující v současné České republice, včetně největšího rybníka Rožmberk (427 ha). Z prvních deseti největších rybníků

České republiky se jich v této oblasti nachází rovná polovina. Krom Rožmberka jde o rybníky Horusický (375 ha), Dvořiště (309 ha), Záblatý (261 ha) a Velký Tisý (225 ha). Krom nejvyššího počtu vodních ploch je v území nejvyšší i jejich procentuální zastoupení, které činí 8,4 %, což je více než dvojnásobek zastoupení vodních ploch na Blatensku a více než desetinásobek zastoupení vodních ploch na Kouřimsku a Blanicku.

Obr. 26 Rozdělení rybníků v oblasti Třeboňska s ohledem na jejich velikost.

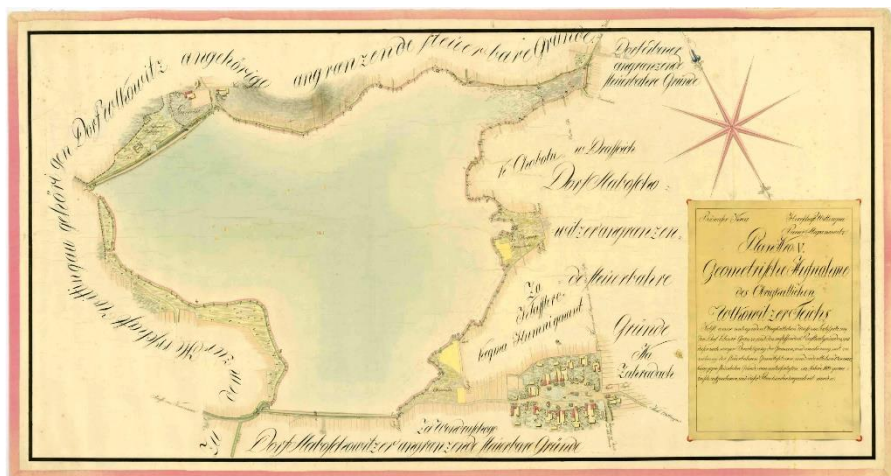
Rybníky nejsou v oblasti rozmístěny rovnoměrně. Největší množství rybníků včetně těch největších je soustředěno na severovýchodě kolem Lužnice a Zlaté stoky, která velké množství z nich zásobuje vodou.

Vlkovický rybník ležící 9 km jihozápadně od Třeboně u obce Vlkovice je Dykem et al. (1948) označován jako největší nebeský rybník v Čechách. Založen byl roku 1400 pánem Tožickým z Vidova a následně byl rozšiřován roku 1516 Štěpánkem Netolickým a posléze i Jakubem Krčínem (Hule, 2004). Jeho současná rozloha dle

DIBAVOD činí na nebeský rybník úctyhodných 85 ha. Dyk et al. uvádí dokonce rozlohu 91 ha. Náhon od Zvíkovského rybníka nacházejícího se západně na Miletínském potoce byl zřízen až Jakubem Krčínem. Rybník má dvě hráze – severní u Vlkovic (hlavní) a jižní u Slavošovic (vedlejší). Je pravděpodobné, že jižní hráz postavil právě až Štěpánek Netolický nebo Jakub Krčín. Při srovnání starých map se současnými je patrné, že ještě v období zpracování map 3. rakouského vojenského mapování neexistoval

přívod vody ze Slavošovického potoka do jihozápadního cípu rybníka ani přítok od Slavošovic. Na topografické mapě v systému S-1952 je rybník zakreslen s výrazně menším rozsahem zátopy, která ani nedosahuje k jižní hrázi, ovšem příkop indikující možnost přívodu vody ze Slavošovického potoka zde je patrný velmi dobře. Na současné mapě je zakreslena trvalá vodoteč (Slavošovický potok) pramenící u obce Zaliny, která se nad Lánským rybníkem dělí, přičemž jedna větev je zaústěna právě do Vlkovického rybníka u západního konce jeho jižní hráze. V současnosti je tedy otázkou, zda je zcela správné rybník nazývat nebeským, pozoruhodné dílo je to ovšem v každém případě.

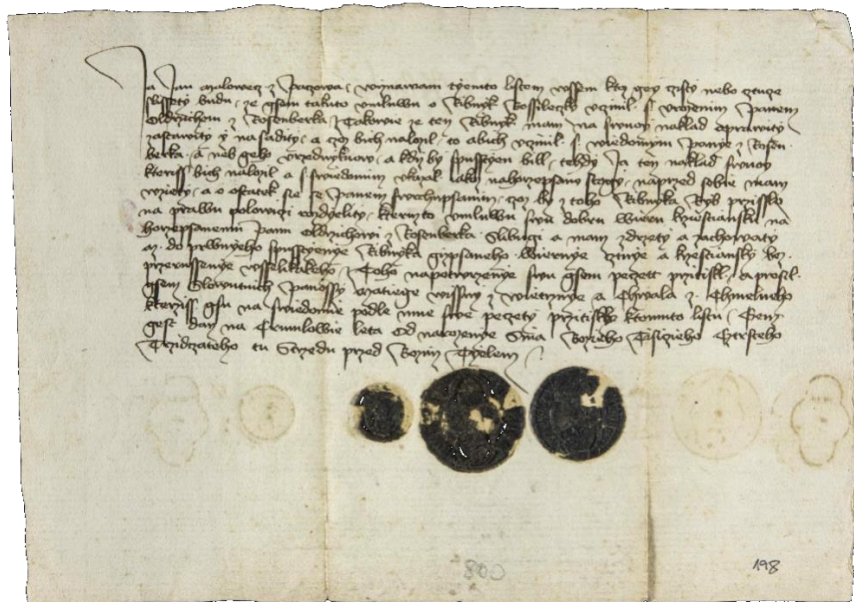

Obr. 27 Geometrický plán Vlkovického rybníka z roku 1803 (zdroj: SOA Třeboň).

Rybník Ruda nacházející se 6 km jižně od Třeboně u obce Branná byl založen roku 1495 za vlády Rožmberků Štěpánkem Netolickým (Hule, 2004), v roce 1508 pak došlo k jeho rozšíření a dobudování (Koblasa, 2013, Novotný, 1972). Název je odvozen z předchozích těžebních aktivit, přičemž samotný rybník byl vybudován v místě středověké slévárny, když menší rybník se zde velmi pravděpodobně nacházel již dlouho před tím (Koutek, 2008).

7.3 Minulost rybníků

Šusta (1995) uvádí s odkazem na první hospodářské údaje v třeboňském archivu na panství Třeboň existenci tří velkých rybníků a 17 rybníků menších v roce 1450. K roku 1540 pak měl být stav víceméně nezměněný s tím, že některé rybníky byly v mezidobí zaniklé a znovu obnovené. Jedním ze zmíněných velkých rybníků byl s jistotou rybník Dvořiště, dalšími dvěma byly dle dalšího Šustova výkladu rybníky Bošilec a Ponědražský.

Obr. 28 Dohoda mezi Janem Malovcem z Pacova a Oldřichem z Rožmberka o opravě rybníka Bošilec (zdroj: SOA Třeboň).

Bošilecký rybník s rozlohou 175 ha je dle Koutka (2008) uváděn již v písemnostech z roku 1355. Rybník byl během husitských bouří poškozen, když mu byla poničena hráz, již roku 1430 však byl s ohledem na svou velikost a význam obnoven na základě dohody mezi Janem Malovcem z Pacova a Oldřicha z Rožmberka (Obr. 28). Rybník znovu zpustl během třicetileté války, ale i v tomto

případě byl obnoven (Koblasa, 2013). V roce 1831 vznikly pod vedením císařského meliorátora Antona Wittmanna plány na zrušení rybníka za účelem získání orné půdy, jelikož se půda v prostoru jeho zátopy ukázala jako úrodná, nakonec však bylo od myšlenky na žádost schwarzenberského statku upuštěno s ohledem na velké výnosy ryb (Koutek, 2008).

Rybník Dvořiště nacházející se jihozápadně od Lomnice nad Lužnicí na Miletínském potoce je Dykem et al. (1948) uváděn jako nejstarší velký rybník v Čechách. Založen byl dle uvedených autorů asi roku 1363, kdy již je ovšem doložena existence Bošileckého rybníka. S jistotou byl rybník v roce 1367 rozšířen Ješkem z Kosové Hory (Koblasa, 2013). Těžko odhadovat, jaká rozloha byla pro Dyka et al. považována za spodní hranici velkého rybníka, Dvořiště však k velkým rybníkům s rozlohou 309 ha určitě patří, když je v současnosti čtvrtým největším rybníkem nejen na Třeboňsku, ale i v celé České republice. Těžko odhadnout, zda uvažoval Dyk et al. hranici velkého rybníka výše, než činí rozloha Bošileckého rybníka, či zda neměli k dispozici informace o jeho stáří. V obou případech se však bezpochyby jedná o díla úctyhodné velikosti a je třeba ocenit schopnosti rybníkářů, kteří takové stavby dokázali vybudovat již v polovině 14. století.

Obr. 29 Spolek rybník původně pojmenovaný Krčínem jako Nevěrný.

Do 14. století spadá pravděpodobně i původ Spolského rybníka. Ten je dle Liebschera a Rendeka (2014) doložen písemně již v roce 1372, Koblasa (2013) pak uvádí zmínku o rybníku v roce 1377. Jedná se však podle všeho o původní rybník, na jehož místě začal v roce 1574 Jakub Krčín vyměřovat rybník nový, který nazval původně Nevěrný. Stejně jako další názvy dané rybníkům Krčínem se ani tento neujal a rybník je tedy v současnosti znám jako Spolský.

Ponědražský rybník je uváděn ve starých kronikách dle Koutka (2008) již v roce 1439. Existoval dokonce již v roce 1433, kdy byla jeho hráz stržena husity (Koblasa, 2013). V roce 1450, kdy již patřil k třeboňskému panství, kam přešel za éry Jakuba Krčina z majetku rodu Švamberků, byl v tomto panství třetím největším rybníkem (Koutek, 2008). V roce 1483 již pak existují rybníky Branský a Církvičný, jak dokládá dohoda mezi Rožmberky a třeboňským klášteřem o vedení vody k nim. Na přelomu 15. a 16. století byly založeny rybníky v Lomnici nad Lužnicí. V roce 1490 to byl rybník Jindrlov, v roce 1520 pak Velký lomnický rybník (Kuna, 1937).

Černičný rybník existoval již před érou Štěpánka Netolického (Koutek, 2008). V roce 1503 byl 3,5 km východně od Lomnice nad Lužnicí dostaven rybník Klec (německým názvem Fuglhaus) s rozlohou 55,2 ha. Tento rybník byl roku 1827 zrušen, již po 27 letech byl však z nařízení vrchnosti v roce 1854 obnoven (Koblasa, 2013).

Opatovický rybník byl postaven Štěpánkem Netolickým v letech 1511-1514 (Koutek, 2008). Na místě současného Opatovického rybníka stála původně dvojice rybníků založených roku 1367 (Liebscher a Rendek, 2014). V době výstavby Opatovického rybníka již doložitelně existoval rybník Děkanec, který byl Rožmberky postoupen třeboňskému klášteřu za zatopený Dolní rybník v Opatovicích, jak dokládá listinná dohoda z roku 1518. Listina z roku 1525 pak dokládá existenci rybníků Tobolka v Branné a V touši u Přesečky, které byly též postoupeny Jindřichem z Rožmberka třeboňskému klášteřu opět v souvislosti s výstavbou, resp. rozšiřováním, Opatovického rybníka.

V roce 1522 je doložena existence Záblatského rybníka, jelikož rybami z něj byl v Soběslavi poctěn král, jak vyplývá z dopisu Petra z Rožmberka Jindřichovi z

Rožmberka. Jeho existence je ovšem mnohem delší, a sahá až do poloviny 14. století. Tento rybník byl rozšiřován mezi roky 1580 a 1582, přičemž byla zatopena ves Německá Lhota (Koblasa, 2013).

Rybník Velký Tisý byl postaven v letech 1503-1505. Na jeho vyměřování se již dle Andresky (1975) podílel Štěpánek Netolický jako pomocník Kunáta mladšího Dobřenského z Dobřenic (*1465-†1539), který stavěl rybníky především na Pardubicku pro Viléma II. z Pernštejna (Vorel, 1996).

Horusický rybník byl postaven Štěpánkem Netolickým v letech 1511-1512 (Koutek, 2008), Koblasa uvádí, že stavba započala dokonce již v roce 1500 na pozemcích zaniklé vsi Oslov. Rybník byl později upraven Jakubem Krčínem, který navýšil hráz a celkově tak rybník zvětšil. V roce 1831 se uvažovalo o možném zrušení tohoto rybníka a využití plochy jeho zátopy pro zemědělskou produkci, nakonec však bylo pro jeho výnosnost od záměru upuštěno.

Po Horusickém rybníku následoval rybník Kaňov, který byl založen Štěpánkem Netolickým v roce 1515 (Hule, 2004). Na jeho stavbě se podílel i Mikuláš Rutard z Malešova. Kaňov pak byl rozšířen v roce 1564 Jakubem Krčínem (Koblasa, 2013). V roce 1573, kdy došlo ke stržení hráze rybníka Hrádeček, hrozilo totéž Kaňovu.

Rybník Svět byl postaven Jakubem Krčínem přímo v Třeboni v letech 1571-1574. Rybníku padlo za obět celé Svinenské předměstí Třeboně včetně původního kostela svaté Alžběty. Krom toho bylo zatopeno množství polí, luk a sadů. Stavitel mu dal jméno Nevděk s ohledem na problémy, které s jeho stavbou souvisely. Ty spočívaly mimo jiné v komplikovaném založení hráze na nestabilním podloží. Díky tomu spotřebovala stavba značné množství materiálu, financí a pracovní síly. Po napuštění došlo ke spojení s již stojícím Opatovickým rybníkem, čímž vznikla obrovská vodní plocha, která byla následně pojmenována Svět. Při vypouštění hned následujícího roku (1575) se na návodním líci hráze projeví sesuvy. K opětovnému rozdělení došlo po povodni v roce 1611, přičemž původnímu Nevděku již zůstalo jméno Svět (Koblasa, 2013, Koutek, 2008).

Obr. 30 Na geometrickém plánu z první čtvrtiny 18. století je rybník Svět znázorněn již jako samostatná vodní plocha bez Opatovického rybníka (zdroj: SOA Třeboň).

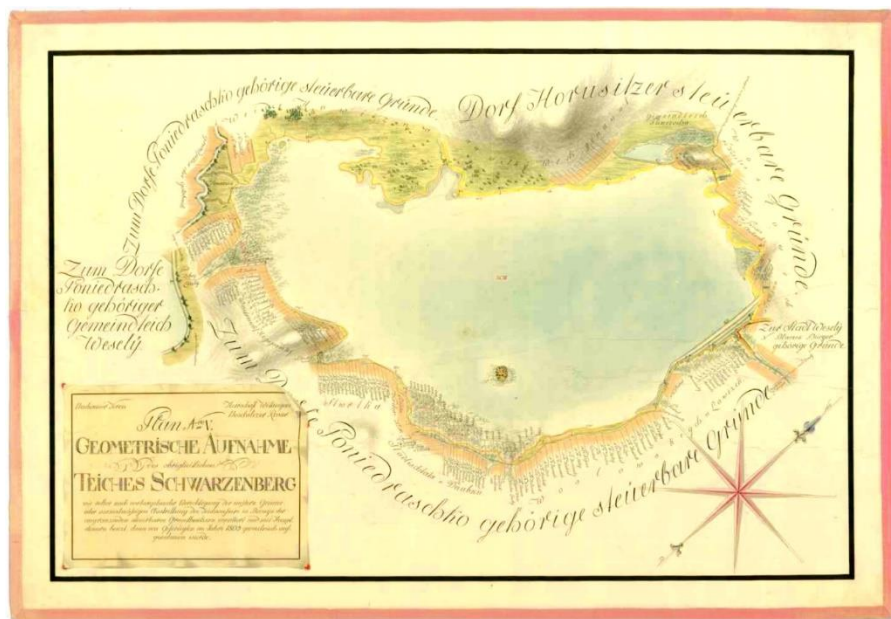
Rybníky Naděje a Skutek byly založeny Jakubem Krčínem v letech 1577–1579 (Kuna, 1937). Po roce 1875 byly původně větší rybníky rozděleny a doplněny o několik dalších. Nově tak vznikly rybníky Horák, Fišmistr, Pešák, Baštýř a Rod.

Rybník Potěšil byl postaven Jakubem Krčínem cca roku 1580 v mnohem větším rozsahu, než v jakém je znám dnes. Ke zmenšení plochy došlo po roce 1825 během vlny rušení a vysoušení rybníků za účelem získání orné půdy (Koutek, 2008). Rybník Klec nacházející se severně od Potěšila je zmiňován již v roce 1503 a byl postaven pravděpodobně vlastníky panství Stráž (Koutek, 2008). Pravděpodobně se jednalo o pány z Donína, kteří panství drželi v poslední čtvrtině 15. století.

Vrcholné dílo Jakuba Krčina, rybník Rožmberk, bylo postaveno v letech 1584–1590. Myšlenka na stavbu rybníka v této lokalitě ovšem napadla již dříve Štěpánka Netolického. Jeho původní rozsah byl oproti současnosti více než dvojnásobný (1060 ha) a zahrnoval i sousední rybník Vítek (Liebscher a Rendek, 2014). Hned při prvním napouštění v roce 1590 hrozila rybníku zkáza, když se začaly při téměř plném stavu objevovat vydané průsaky na vzdušním líci hráze, a to i přes její mohutnost. V důsledku toho došlo k částečnému porušení hráze, na

jejíž opravě pak pracovalo po čtrnáct dnů intenzivně na 1600 lidí a 400 potahů (Schneider, 1936). Zesílená hráz pak již vydržela a zachovala se do dneška. Hráz vydržela i nápor velké povodně v roce 1890, kdy došlo k protřžení řady rybníků nad Rožmberkem včetně Spolského a Světa, i katastrofální povodně z roku 2002.

Až z pozdější doby, kdy panství Třeboň patřilo rodu Schwarzenbergů, pochází rybník Švarcenberk (původně psáno Schwarzenberg). Ten byl postaven v letech 1698 – 1701 za vlády knížete J. A. Schwarzenberga (Koutek, 2008), přičemž obyvatelé přišli o potřebné pastviny, kvůli čemuž se pak dlouho dožadovali od třeboňských pánů náhrad (Koblasa, 2013).

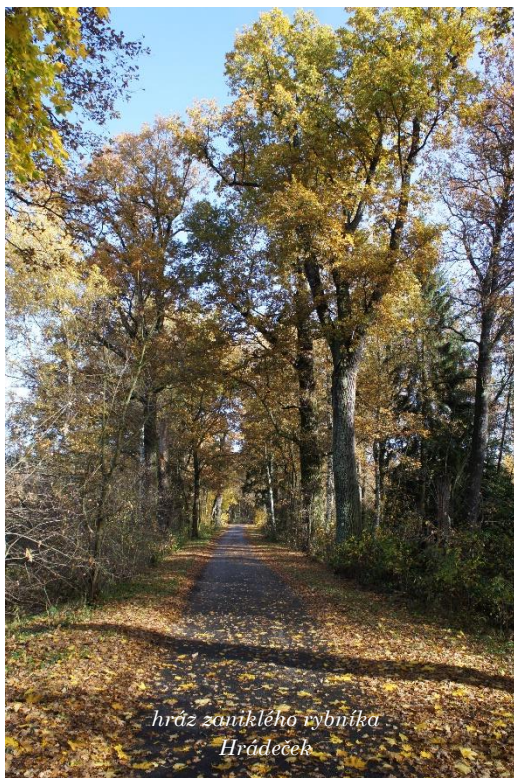
Obr. 31 Geometrický plán rybníka Švarcenberk z roku 1803 (zdroj: SOA Třeboň).

7.4 Zaniklé rybníky

Na Třeboňsku se ve srovnání s mnoha dalšími oblastmi v České republice nachází relativně málo zaniklých rybníků. Nejvýznamnějším z nich je rybník Hrádeček, který se nacházel jihovýchodně od Třeboně. S původní rozlohou 688 ha dokonce o téměř polovinu převyšoval současnou rozlohu Rožmberka (489 ha). Jeho stavba byla zahájena podle plánů Štěpánka Netolického Mikulášem Rutardem z Malešova v roce 1566, dokončen byl však až v roce 1570 rybářským hejtmanem Janem Černým z Vinohře jmenovaným Jakubem Krčínem (Hule.

2004). Existence rybníka byla poměrně krátká a problematická. Největším problémem byla špatná stabilita jeho hráze, která byla založena na neúnosných rašelinách. Zřejmě díky tomu došlo k několika poruchám (v letech 1573, 1602 a 1604), po nichž musela být hráz nákladně opravována. Krom toho se s ohledem na svou velikost a objem rybník potýkal s nedostatkem vody, o kterou se musel dělit s dalšími velkými rybníky v okolí. Rybník byl v roce 1726 vysušen a následně před rokem 1779 definitivně zrušen. Na mapě 1. rakouského vojenského mapování však zachycen ještě je, byť s mnohem menším rozsahem. Existoval tak přerušovaně pouhá dvě století, což je ve srovnání s většinou

rybníků na Třeboňsku opravdu velmi krátký život. Po povodni z roku 2002 existovaly myšlenky na využití prostoru bývalé zátopy Hrádečku pro retenci povodňových průtoků a k ochraně Třeboně před povodněmi, ty však byly

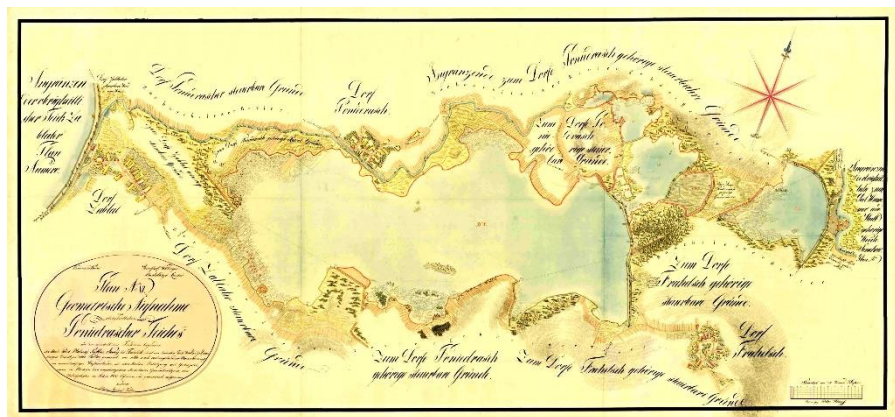
*hráz zaniklého rybníka
Hrádeček*

stávající rybník Hrádeček

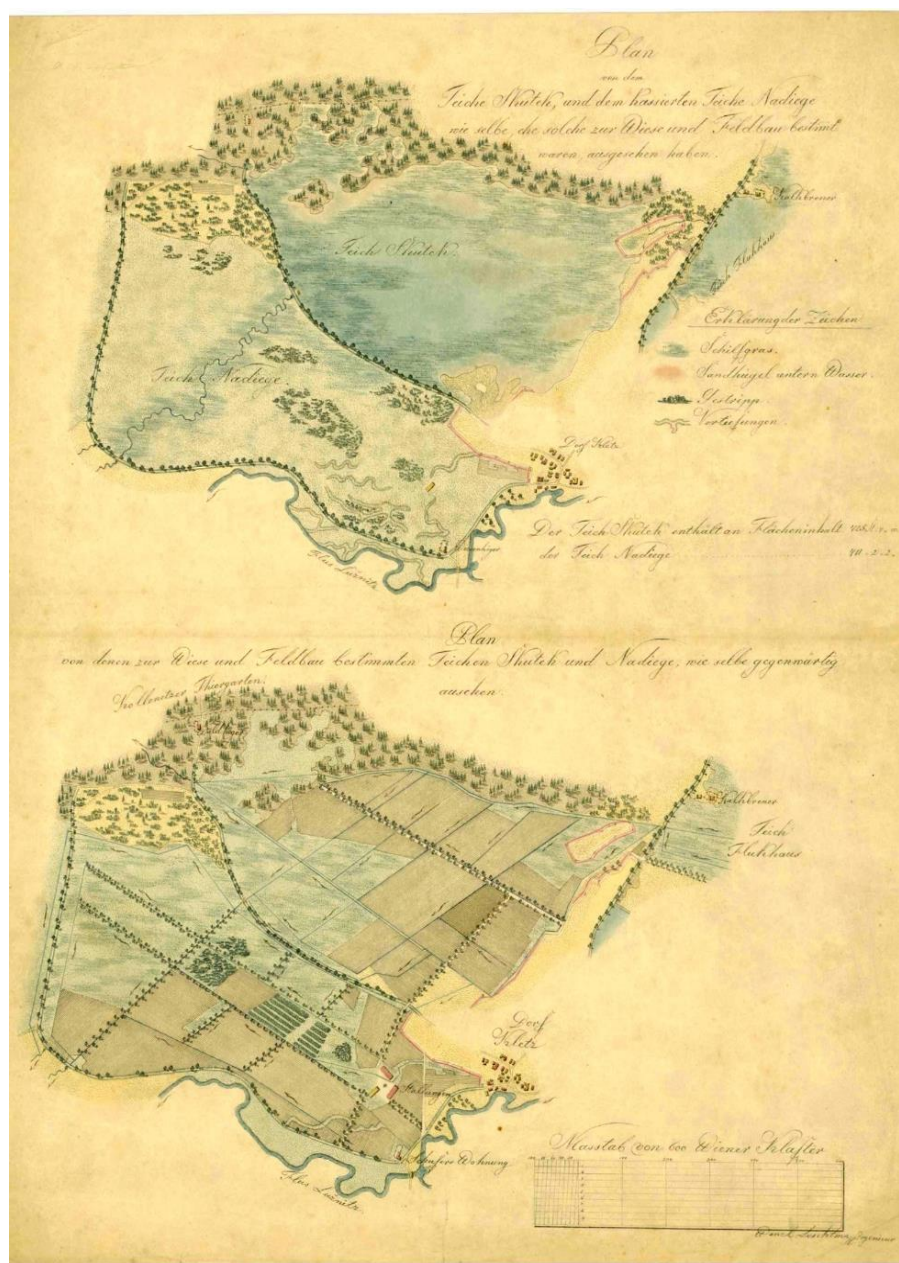
opuštěny vzhledem k tomu, že využití v podobě suché nádrže by bylo technicky problematické a transformační účinek i přes poměrně velký objem retenčního prostoru víceméně zanedbatelný (Melhubová, 2014). V současnosti se v prostoru pod hrází bývalého rybníka Hrádeček nachází malý rybník nesoucí jméno svého předchůdce.

Zaniklý rybník Vyskočil se nacházel mezi rybníky Perklas a Nový u Frahelže. Již na mapách 1. rakouského vojenského mapování není zakreslen jako vodní plocha, je tam však naznačena bývalá hráz, stejně jako na pozdějších mapách. Jeho poloha i rozloha je dobře patrná z geometrického plánu z roku 1803.

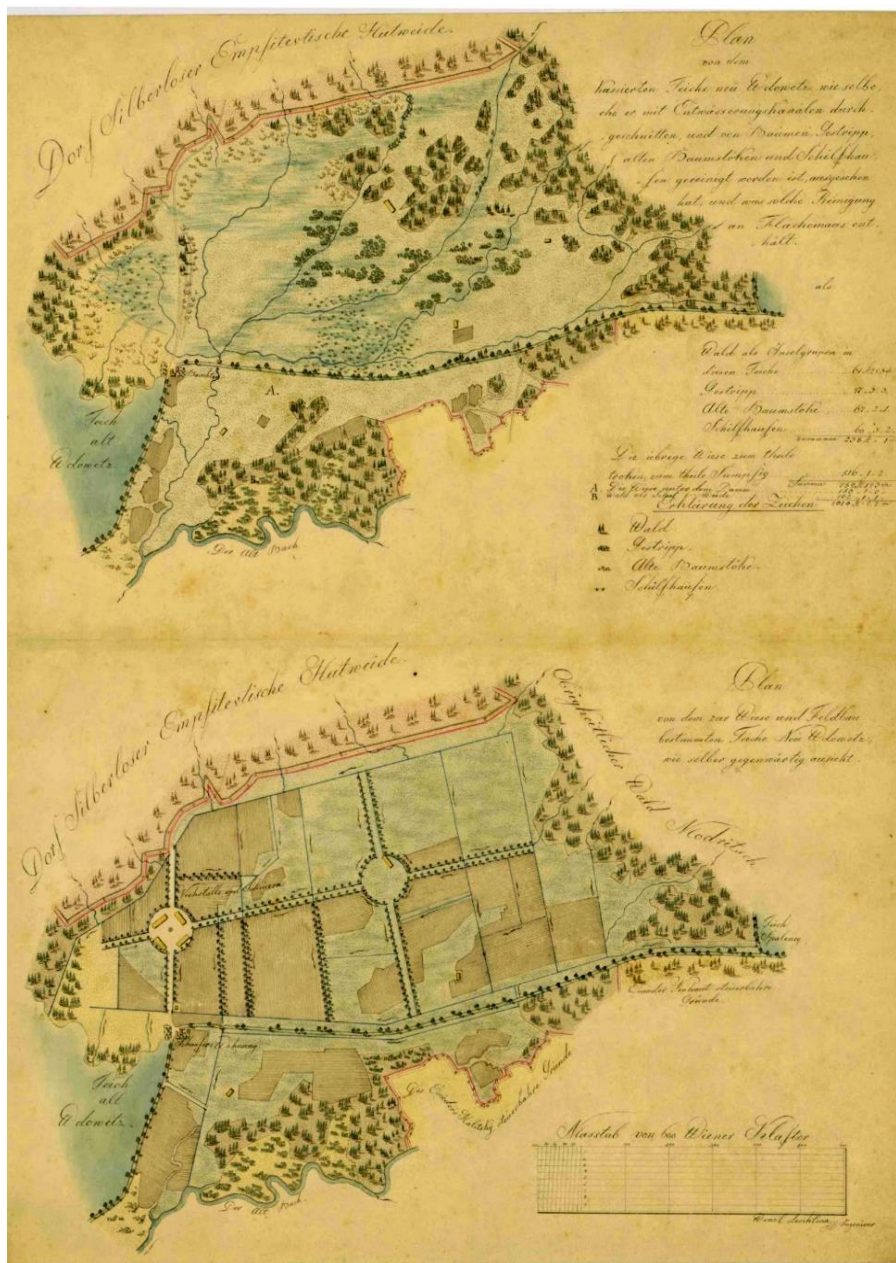

Obr. 32 Geometrický plán rybníků u Frahelže z roku 1803 s patrnou plochou bývalé zátopy rybníka Vyskočil (v pravé části plánu mezi rybníky Perklas a Nový u Frahelže, zdroj: SOA Třeboň).

Skutečnost, že se na Třeboňsku nenachází velké množství zaniklých rybníků ovšem neznamená, že na toto území nedolehly v 19. století všeobecné tendence k rušení rybníků a využití dříve zatopených ploch k zemědělským účelům. Je nasnadě, že k získání zemědělské půdy nemělo příliš velký význam rušení velmi malých rybníků. Rušeny tak byly ty, jejichž vysušením bylo možné získat využitelnou rozlohu zemědělských pozemků. Na Třeboňsku byly takto vypracovány plány na zrušení velkých rybníků, jakými byly například rybníky Naděje, Skutek (Obr. 33), Nový Vdovec (Obr. 34), Ženich, Potěšil, Klec a dalších. Tyto rybníky byly skutečně v na počátku 19. století zrušeny, jak je patrné i z map 2. rakouského vojenského mapování. Získaná plocha však nevykazovala kvalitu půdy vhodnou pro zemědělské využití. Šusta (1995) již ve svém historickém přehledu o Třeboňském rybníkářství popisuje půdy v Třeboňské pánvi jako chudé na živiny a povětšinou nevhodné pro pěstování zemědělských plodin. To bylo bezpochyby jedním z důvodů, proč byly rybníky následně obnovovány. Proces to byl ovšem postupný. Na mapě 3. rakouského vojenského mapování jsou v plném rozsahu z těch výše jmenovaných zaznamenány například rybníky Potěšil, Klec a Nový vdovec, rybník Naděje je zakreslen v poněkud menším rozsahu a další rybníky (např. Skutek) dosud chybí. Soustava kolem rybníka Naděje však vznikla až ve druhé čtvrtině 20. století.

Obr. 33 Geometrický plán úpravy území po zrušení rybníků Naděje a Skutek
(zdroj: SOA Třeboň).

Obr. 34 Geometrický plán úpravy území po zrušení rybníka Nový vdovec (zdroj: SOA Třeboň).

7.5 Rybníky a povodně

Za velké povodně v roce 1890 se protrhla hráz rybníka Svět spolu s hrázemi všech rybníků na Spolském potoce (Koutek, 2008). Důvodem havárie hráze Světa bylo snížení koruny hráze pro potřeby přístupu k ledaření. Při přelití hráze tak byla přepadající voda soustředěna do jednoho místa, ve kterém hráz narušila a ta se následně protrhla.

Rybníky na Třeboňsku postihla samozřejmě i povodeň z roku 2002, která zasáhla v České republice zejména povodí Vltavy. Nejvíce komplikací nastalo v souvislosti s protržením boční hráze Nové řeky, v důsledku čehož tekla voda z horní části povodí Lužnice víceméně nekontrolovaně její nivou a Nová řeka tak funkci, pro kterou byla primárně zřízena, z velké části přestala plnit. V přímém důsledku poruchy novořecké hráze došlo k přelití a následnému protržení hráze rybníka Nový Vdovec (PVL, 2002). Kritická byla i situace na Rožmberku. V důsledku enormního přítoku do rybníka byla ohrožena jeho hráz a v rámci krizového řízení bylo nutno provádět její stabilizaci přitěžováním na patě vzdušního líce naváženou zeminou. Současně bylo nutno odstřelit česle, které omezovaly průtok na bezpečnostním přelivu (Polcar, 2012). Ohroženy byly i další rybníky. Například Podřezanský rybník se zcela naplnil, když hladina dosáhla až 7 cm pod korunu jeho hráze (Koutek, 2008). Krom ohrožení rybníků však je nutno zmínit i jejich pozitivní vliv spočívající v zadržení velkého množství vody a zpomalení povodně. Samotný rybník Rožmberk zadržoval při povodni v roce 2002 celkový objem vody dle odhadů 50-70 mil. m³ vody, přičemž objem stálého nadržení činí 5.5 mil. m³ (Lhotský, 2010). Zatímco maximální množství přítoku do Rožmberka je odhadováno na 700 m³/s, odtok kulminoval dle odhadů na 270 m³/s. Celá soustava pak dle odhadů zadržela až 150 mil. m³ vody a zajistila zpoždění odtoku o 68 hodin (Zahradníková, 2012).

8 Analýzy historického vývoje zájmových území

Pro jednotlivá zájmová území popsaná v předchozích kapitolách byly provedeny analýzy zaměřené na historický vývoj rybníků, potažmo na srovnání historického vývoje v jednotlivých oblastech. Analýzy byly založeny na identifikaci rybníků na starých mapách, a to ze dvou pohledů. První z nich byla analýza historie rybníků, které existují v jednotlivých oblastech v současnosti. Druhý typ analýzy spočíval v identifikaci rybníků, které se do současnosti nedochovaly. Primárně byla pro potřeby analýz využita mapová díla zpracovaná pro celé území republiky. Důvodem k tomu byla potřeba konzistentnosti výsledků, kterou by nebylo možné zajistit v případě využití map zpracovaných pouze pro některou z posuzovaných oblastí, jako jsou například mapy jednotlivých panství, byť tyto mapy mohou poskytnout velmi zajímavou a zpravidla dosti podrobnou informaci o existenci rybníků v mapovaném území.

8.1 Historie stávajících rybníků v jednotlivých oblastech

Ohledně rybníků, které existují v jednotlivých oblastech v současnosti byl analyzován jejich historický vývoj z pohledu zachycení či nezachycení na jednotlivých mapových dílech. U každé vodní plochy bylo porovnáním současné mapy a jednotlivých starých map zjištěno, zda v době zpracování těchto map existovala či neexistovala, resp. zda byla zakreslena jako vodní plocha či ne. Tato identifikace byla prováděna pro rybníky a vodní plochy s rozlohou větší než 1 ha. Důvodem ke stanovení této dolní hranice byla potřeba vyloučit velmi malé vodní plochy, které jsou na nejstarších použitých mapách velmi obtížně identifikovatelné s ohledem na značnou polohovou nepřesnost a nízkou podrobnost. Díky tomu bylo možné mimo jiné posoudit kontinuitu existence současných rybníků od druhé poloviny 17. století, kdy byly vytvořeny nejstarší použité mapy, tj. mapy 1. rakouského vojenského mapování.

Existence rybníků v zájmových oblastech v minulosti byla posuzována pro období pokrytá mapovými díly celostátního rozsahu. Konkrétně se jednalo o tato díla a období:

- 1. rakouské vojenské mapování (1764-1767)
- 2. rakouské vojenské mapování (1842-1852)
- 3. rakouské vojenské mapování (1877-1879)
- Vojenské topografické mapy v systému S-1952 (1952-1957)

Mimo to byly jednotlivé vodní plochy konfrontovány s mapami stabilního katastru v měřítku 1 : 2 880 (vznikaly v letech 1824-1843) a se Základní mapou

České republiky v měřítku 1 : 10 000 s cílem zjistit alternativní názvy, pod kterými byly rybníky známy. Mapy stabilního katastru byly používány především pro zpřesnění tvaru a k případnému získání detailů či názvu, pokud toto nebylo zřejmé z map 2. rakouského vojenského mapování. Základní mapa ČR pak sloužila k ověření současného stavu, protože databáze DIBAVOD v posledních letech není aktualizována.

Analýzy existence rybníků v jednotlivých uvažovaných obdobích byly prováděny v následujících krocích:

- Nejprve byla pro každou ze zájmových oblastí vytvořena datová sada rybníků existujících v současnosti. K tomu byla použita vrstva vodních nádrží z databáze DIBAVOD.
- Následně byly z datových sad odstraněny vodní plochy s rozlohou menší než 1 ha.
- V atributových tabulkách datových sad byla vytvořena pole pro každé z použitých mapových děl. Pro každé mapové dílo bylo vytvořeno jednak binární pole pro zaznamenání existence a jednak pole textové, do kterého byl zaznamenáván název vodní plochy.
- V dalším kroku byla každá vodní plocha konfrontována se starými mapami a do atributové tabulky bylo zaznamenáno, zda je v dané mapě zakreslena jako existující či ne. Současně s tím byl pro zakreslené vodní plochy zaznamenán název uvedený v daném mapovém díle, pokud byl uveden.

Výsledné datové sady byly následně použity k dalším analýzám. V případě datové sady pro oblast Kouřimska byly v datové sadě ponechány i rybníky Strašík na Výrovce a Mlékovický (7.3 ha) na toku Bečvářky, které se protrhly při povodni v roce 2013. Vyřazeny nebyly, protože v databázi DIBAVOD jsou zachyceny a není zřejmé, zda nebudou obnoveny. Stejně tak byl v datové sadě pro oblast Blanicka ponechán Mlýnský rybník na Blanici u Šebířova, který také v současnosti není vodní plochou, ale zatím neplní funkci vodní plochy pouze po krátkou dobu. Informace zaznamenané v atributových tabulkách jednotlivých datových sad lze samozřejmě využít k různým účelům pro získání obrazu o minulosti jednotlivých rybníků. S ohledem na získání představ o vývoji celých analyzovaných oblastí však byly zaznamenané údaje sumarizovány. Předně bylo zjišťováno, jaký počet ze současně existujících rybníků existoval v jednotlivých uvažovaných obdobích. Přehled těchto počtů a souvisejících výměr je uveden v Tab. 1.

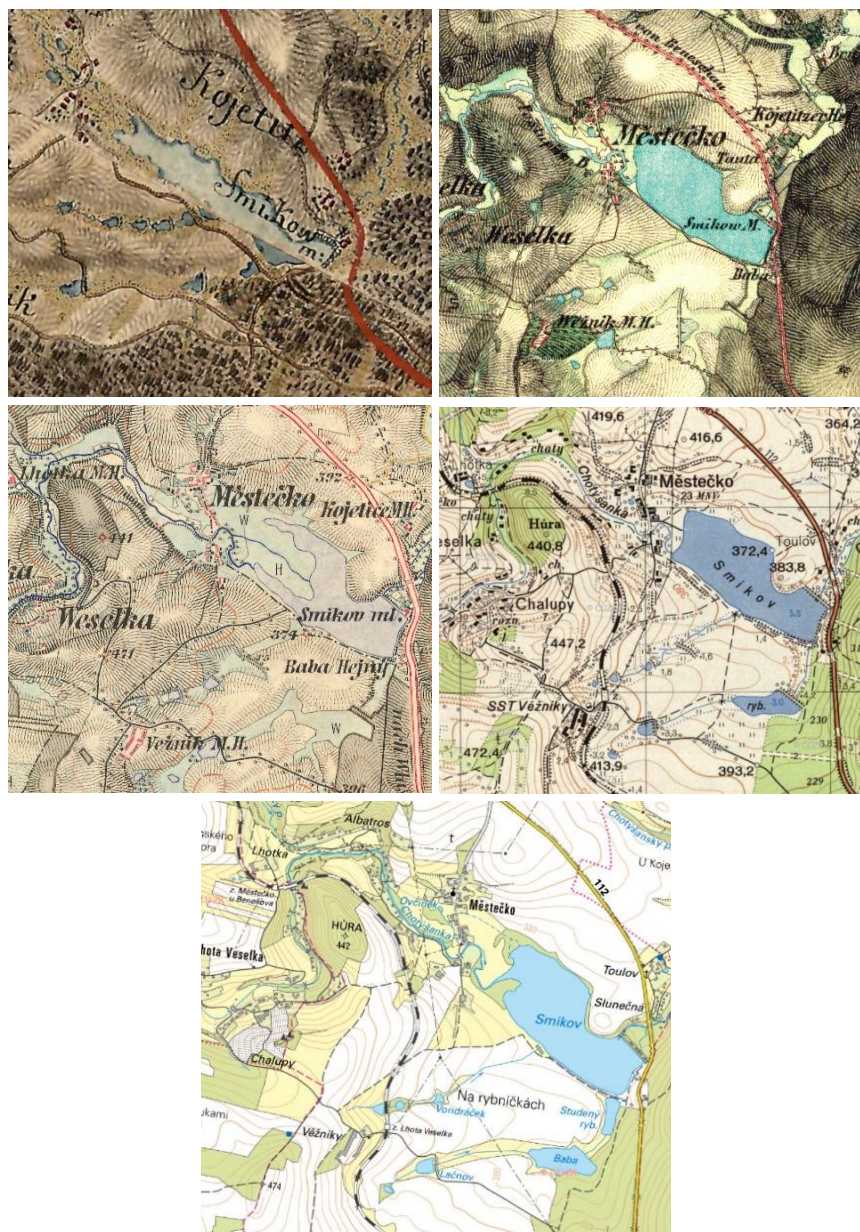
Tab. 1: Přehled počtů stávajících rybníků dle zákresu na mapách z jednotlivých období (v závorce uvedena celková plocha v ha)

<i>Oblast</i>	<i>Kouřimsko</i>	<i>Blanicko</i>	<i>Blatensko</i>	<i>Třeboňsko</i>
1. rakouské vojenské mapování	33 (271.0)	74 (227.7)	141 (1187.2)	160 (4177.5)
z toho rybníků zaznamenaných na všech použitých mapách	23 (210.5)	53 (192.8)	133 (1153.2)	131 (3783.0)
2. rakouské vojenské mapování	27 (145.2)	66 (217.5)	142 (1177.4)	182 (4039.0)
3. rakouské vojenské mapování	26 (215.3)	65 (214.0)	140 (1178.7)	181 (4325.7)
Topografické mapy v systému S-1952	32 (242.5)	68 (221.4)	146 (1234.7)	219 (4617.8)

Uvedený souhrn je především indikativní a naznačuje, jakým vývojem prošly jednotlivé oblasti ve vztahu ke stávajícím rybníkům. Nevypovídají o celkových počtech rybníků, protože nezahrnují ty, které v minulosti zanikly, ať už to bylo kdykoli. Stejně tak nelze z celkových počtů zjistit, zda jsou rybníky nezakreslené na starých mapách stále tytéž. To je možné až nahlédnutím do databáze. Uvedené sumy ploch vycházejí z rozsahu zátopy v současnosti. Díky tomu je nutno brát hodnoty pouze jako orientační, protože rozsah zátopy některých rybníků se mohl v minulosti i poměrně významně měnit.

V další fázi bylo zjišťováno, které ze stávajících rybníků mají původ již před nejstarším uvažovaným obdobím a zda takové rybníky od té doby existovaly kontinuálně. Za takové rybníky byly považovány ty, které byly zaznamenány jako vodní plochy ve všech použitých mapových dílech. Celkové počty takových rybníků jsou uvedeny v Tab. 1.

Z hodnot uvedených v Tab. 1 je patrné, že většina v současnosti existujících rybníků v jednotlivých oblastech má původ již před obdobím 1. rakouského vojenského mapování. Ve většině případů pochází z období zlatého věku rybníkářství, mnohdy jsou ovšem ještě starší, což platí především v případě těch menších. Pouze v omezeném množství rybníků byla v minulosti dlouhodoběji přerušena kontinuita existence. Jedná se například o rybník Baba sousedící s největším rybníkem na Blatensku (rybník Smikov). Rybník Baba je zachycen na mapě 1. rakouského vojenského mapování a pak až na současné mapě. V mezidobí v mapách vodní plocha není zaznamenána (viz Obr. 35).

Obr. 35 Rybník Baba na jednotlivých mapových dílech (1., 2. a 3. rakouské vojenské mapování, mapa v systému S-1952, současná mapa). Rybník se nachází u jihovýchodního cípu rybníka Smikov na první a poslední mapě.

S ohledem na minulost rybníků je zajímavá také informace o tom, zda mají rybníky původ ve zlatém věku rybníkářství či zda jsou novodobější. Z toho důvodu byly pro jednotlivé oblasti identifikovány rybníky, které nejsou zaznamenány na mapách 1. rakouského vojenského mapování, ale jsou zachyceny poprvé na některé z pozdějších map. Výsledné počty jak celkové, tak pro jednotlivá období jsou uvedeny v Tab. 2.

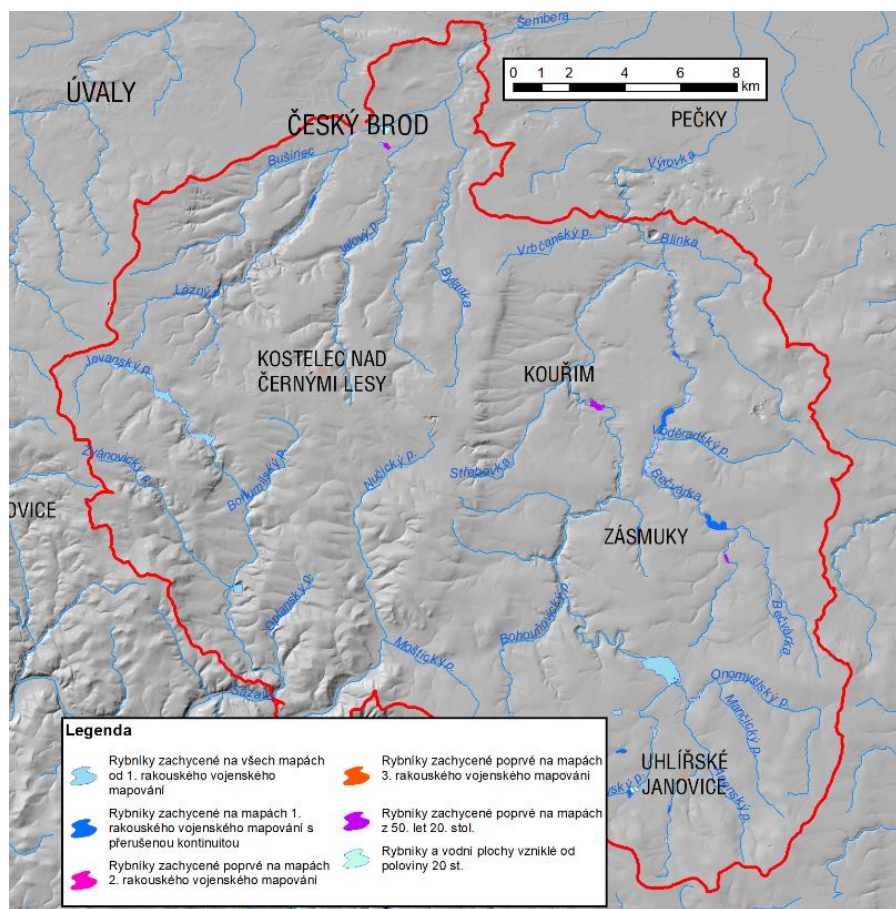
Tab. 2 Přehled počtů stávajících rybníků zaznamenaných na mapových dílech po 1. rakouském vojenském mapování (v závorce uvedena celková plocha v ha)

Oblast	Kouřimsko	Blanicko	Blatensko	Třeboňsko
Počet stávajících rybníků zachycených až na mapách mimo 1. rakouské vojenské mapování	10 (33.0)	6 (11.7)	10 (60.8)	88 (886.3)
z toho rybníků zaznamenaných poprvé na mapách 2. rakouského vojenského mapování	0	3 (7.4)	5 (12.9)	31 (105.5)
z toho rybníků zaznamenaných poprvé na mapách 3. rakouského vojenského mapování	0	1 (1.5)	0	16 (233.8)
z toho rybníků zaznamenaných poprvé na mapách v systému S-1952	3 (15.6)	0	4 (46.4)	21 (196.7)
Z toho rybníků zaznamenaných až na Základní mapě České republiky	7 (17.3)	2 (2.7)	1 (1.5)	20 (330.2)

Výsledky uvedené v Tab. 2 potvrzují, že intenzita výstavby rybníků, alespoň těch větších, nebyla v posledních dvou staletích alespoň v případě nikterak významná. V celkových počtech je nejvyšší nárůst v případě Třeboňska, je však nutno vzít v úvahu skutečnost, že některé rybníky a vodní nádrže zde vznikly rozdělením starších rybníků či v prostoru, který se uvolnil po zmenšení dřívějších větších rybníků.

Vývoj rybníků v oblasti Kouřimska je kartograficky znázorněn v mapě na Obr. 36. V současnosti se zde z celkového počtu 43 s rozlohou nad 1 ha nachází celkem 23 rybníků s víceméně kontinuální existencí (jsou zaznamenány na všech

uvažovaných mapových dílech) od doby 1. rakouského vojenského mapování, celkem 10 jich od té doby přibýlo, u ostatních byla kontinuita ve větším či menším rozsahu přerušena. V případě této oblasti lze při detailním pohledu pozorovat dynamický vývoj soustavy rybníků v na jihovýchodním okraji Českého Brodu. V současnosti se zde vyskytuje skupina vodních ploch pojmenovaná jednotně jako Nouzovské rybníky. Soustava rybníků je zde zaznamenána již na mapách 1. rakouského vojenského mapování, ovšem ve značně odlišné podobě ve srovnání se současným stavem. Na mapě 2. rakouského vojenského mapování je zaznamenána pouze jedna vodní plocha u Nouzovského mlýna.

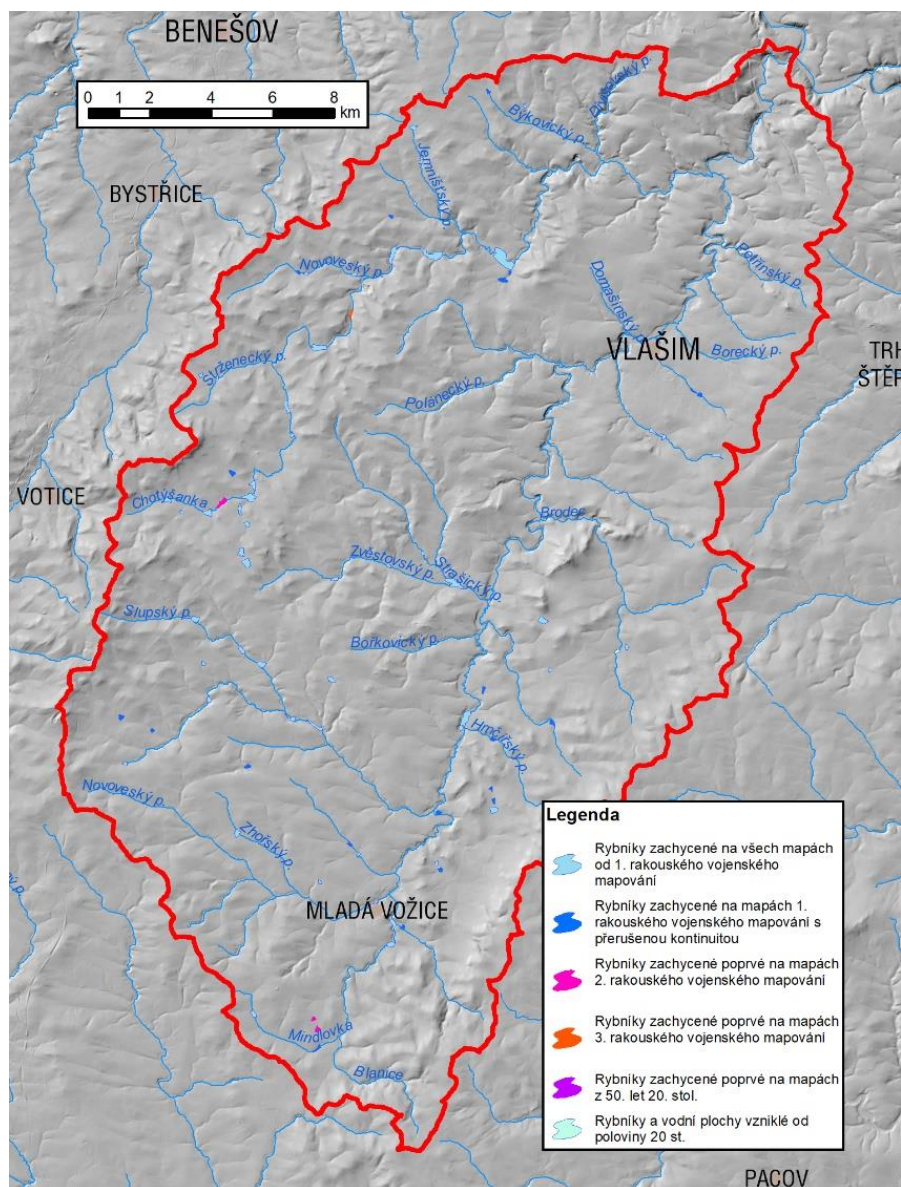

Obr. 36 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Koubimsko.

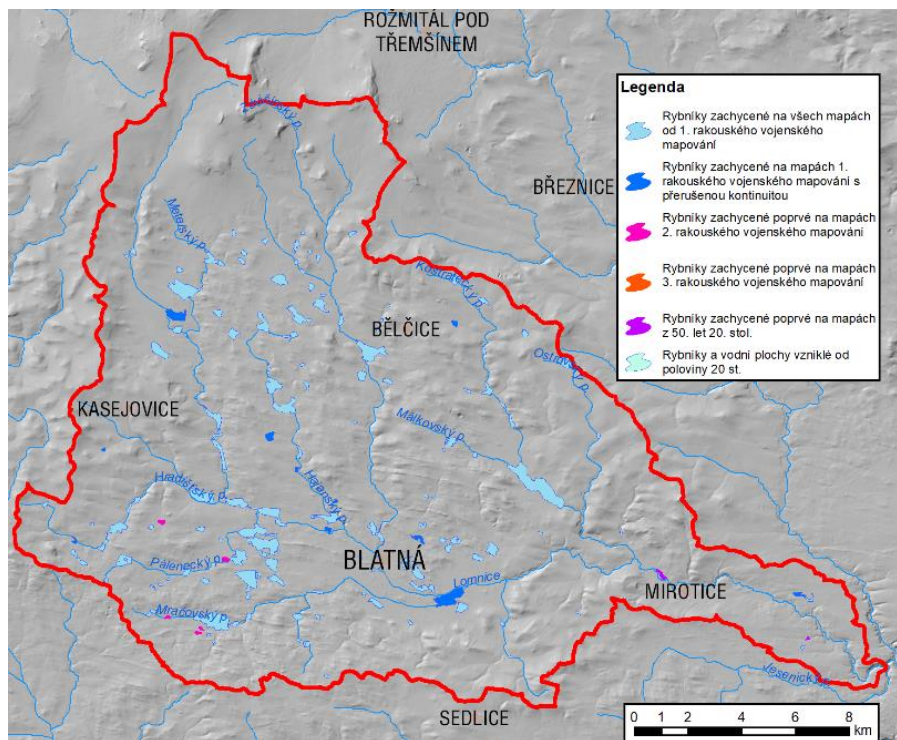
Další vodní plochy pak v oblasti Kouřimska přibýly až ve 20. století. Za zmínku ještě stojí rybník Strašík u Kouřimi, který byl postaven v polovině 20. století na místě, kde se již v 16. století rybník stejného jména nacházel. Tento původní rybník, na jehož stavbě či spíše přestavbě se podílel Jakub Krčín, se však protrhl při povodni v roce 1598 a na mapách 1. rakouského vojenského mapování zachycen není. V současnosti je po povodni z roku 2013, kdy se již podruhé protrhl, nefunkční. Aktivita k jeho obnově od té doby probíhá, byť celý proces je poměrně komplikovaný mimo jiné i kvůli potřebě vyřešit majetkoprávní vztahy.

Na Blanicku byla situace rybníků, které se zde dnes nachází, v rámci celého zájmového období poměrně stabilní, jak je patrné z mapy na Obr. 37. Z celkového počtu 80 vodních ploch s rozlohou větší než 1 ha jich je celkem 53 zachyceno na všech uvažovaných mapových dílech a lze u nich předpokládat víceméně kontinuální existenci od doby před 1. rakouským vojenským mapováním. Po tomto období přibýlo z těch stávajících pouhých 6 vodních nádrží, přičemž žádná z nich nespadá do 1. poloviny 20. století. Z těch větších, které přibýly až po období 1. rakouského vojenského mapování lze jmenovat především Pílský rybník, který rozšířil soustavu u Jankova na Chotýšance, a o něco menší Mladovický rybník nacházející se též na Chotýšance.

Z celkového počtu 151 vodních ploch nad 1 ha v oblasti Blatenska jich má původ před obdobím 1. rakouského vojenského mapování celkem 141, z čehož 133 je zachyceno na všech mapových dílech a lze je tedy považovat za kontinuálně existující v průběhu posledních dvou staletí. Celkový přírůstek nových nádrží za toto období činí pouhých 10. Největším z rybníků, který v rámci tohoto počtu vznikl, je Buzický biologický rybník postavený v polovině 20. století (viz kapitola 6.3). Několik nepříliš velkých rybníků vzniklo v posledních dvou staletích v soustavě na Mračovském a Páleneckém potoce. Za zmínku stojí též Nový rybník u Mirotic, který byl postaven jako boční v prostoru mezi mlýnským náhonem a samotným tokem Lomnice. Na mapě 1. rakouského vojenského mapování zaznamenán není, chybí i na mapách z 19. století, byť na mapě 3. rakouského vojenského mapování je zaznamenána čelní hráz a kratší části bočních hrází v prostoru mezi náhonem a Lomnicí.

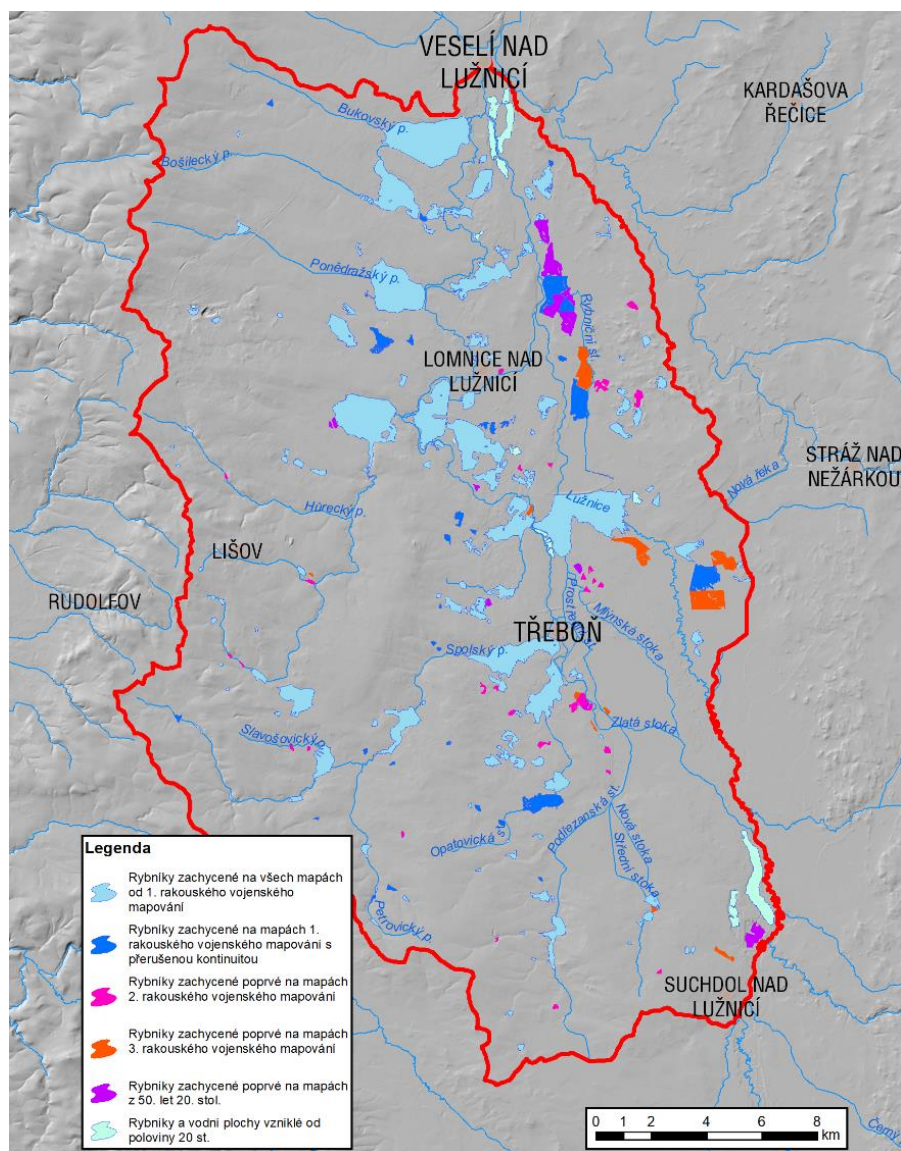

Obr. 37 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Blanicka.

Obr. 38 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Blatenska.

Poměrně specifická situace je na Třeboňsku, kde vzniklo několik nádrží v ploše zátopy historicky větších rybníků. Jedním z takových případů je rybník Starý u Smitky, který byl založen v prostoru původní zátopy rybníka Rožmberk, která byla větší, než jak ji známe dnes. Nových vodních ploch zde vzniklo více. Obdobná situace nastala i severněji u Lomnice nad Lužnicí, kde v prostorách v minulosti zatopených rybníky Klec (či Potěšil) a Naděje vznikla rozdělením řada nádrží nových. I ty je možné považovat za (v době jejich vzniku) nově postavené, protože jim bylo nutno vybudovat hráze a vybavit je objekty. Je tedy třeba zdůraznit, že výsledky nelze chápat jako nárůst výměry vodních ploch. Vodní plochy v oblasti nevznikaly jen jako rybníky, nachází se zde i poměrně velké plochy zatopených pískoven, a to jednak u Suchdola nad Lužnicí nad jezem Pilař a jednak u Veselí nad Lužnicí.

Obr. 39 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Třeboňska.

8.2 Zaniklé rybníky v jednotlivých oblastech

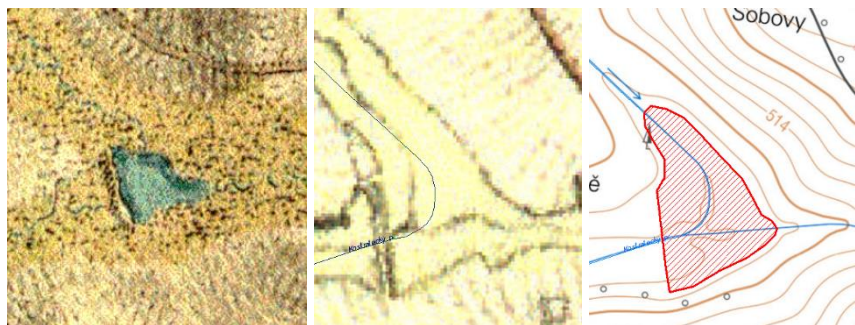
Další součástí výzkumu historického vývoje rybníků ve sledovaných oblastech byla identifikace zaniklých rybníků. Ta byla prováděna za účelem zjištění dalších

rybníků, které zde v minulosti existovaly, pro získání podrobnějšího obrazu o historickém vývoji. Analýza zaniklých rybníků byla provedena pro všechna mapová díla, která byla zkoumána i v souvislosti s historickým vývojem dochovaných rybníků. Těžiště prací však nicméně spočívalo v průzkumu rybníků zachycených na mapách 1. 2. a 3. rakouského vojenského mapování, protože rybníků, které by byly poprvé zachyceny na pozdějších mapách, zejména na mapách z 20. století a současně se nedochovaly do současnosti je naprosté minimum.

Mapy 2. rakouského vojenského mapování vykazují již poměrně velkou polohovou přesnost. Toho bylo využito při tvorbě digitální vrstvy vodních ploch zachycených na tomto mapovém díle, která byla zpracovaná na pracovišti Univerzity Palackého v Olomouci (Pavelková et al., 2014). S ohledem na určitou polohovou nepřesnost ovšem bylo nutno provést posuny digitalizovaných objektů pro potřeby korekce polohové chyby. Výsledná vrstva zahrnuje vodní plochy s rozlohou větší než 0.5 ha. Menší vodní plochy z ní byly odstraněny, protože i přes korekci znemožňovala jejich polohová nepřesnost další využití k prostorovým analýzám. Uvedená vrstva byla použita pro potřeby analýz v zájmových oblastech zaměřených na rybníky zaniklé po období zpracování mapového díla (1842-1852) s tím, že byly uvažovány pouze ty, jejichž plocha přesáhla 1 ha, aby byla zajištěna porovnatelnost s ostatními výstupy. Jednotlivé rybníky zachycené v použité vrstvě byly konfrontovány s pozdějšími mapovými díly a v případě, že se na nich nevyskytovaly, byly uvažované jako zaniklé.

V případě map 1. rakouského vojenského mapování byla identifikace zaniklých rybníků poměrně složitá. Tyto mapy mají již takovou polohovou nepřesnost a míru schematizace, že je není možné referencovat tak, aby nad nimi bylo možné provádět vykreslování vodních ploch na nich zachycených. Z toho důvodu bylo nutné aplikovat složitější postup zakreslování vodních ploch. Vykreslování bylo prováděno ručně nad současnými mapami a detailními výškopisnými daty. Mapy 1. rakouského vojenského mapování tak byly použity pouze pro identifikaci polohy vůči ostatním zakresleným prvkům (vodní toky, obce apod.) a následně byla tato poloha hledána nad současnými mapovými podklady. Samotné vykreslení pak bylo prováděno zejména s ohledem na rozsah a tvar vodních ploch na mapách 1. rakouského vojenského mapování na podkladě výškopisných dat (DMR5G a z něj odvozené vrstvy) a podrobných polohopisných map (ZM10) tak, aby výsledný tvar a rozloha odpovídaly zákresu ve staré mapě. Identifikace byla prováděna s přihlédnutím k dostupné vrstvě vodních ploch zachycených na mapě 2. rakouského vojenského mapování, čímž byla eliminována potřeba zakreslovat vodní plochy již digitalizované. Mapy 2. rakouského vojenského mapování i ty pozdější byly též kontrolovány s ohledem na případný zákres hráze, což umožnilo

lepší identifikaci polohy nádrže a v mnohých případech i napomohlo ke stanovení přibližné úrovně hladiny a jí odpovídajícího rozsahu zátopy (Obr. 40).

Obr. 40 Rybník identifikovaný na mapě 1. rakouského vojenského mapování (vlevo), zákres hráze na mapě 2. rakouského vojenského mapování (uprostřed) a zákres rybníka nad současnou mapou (vpravo).

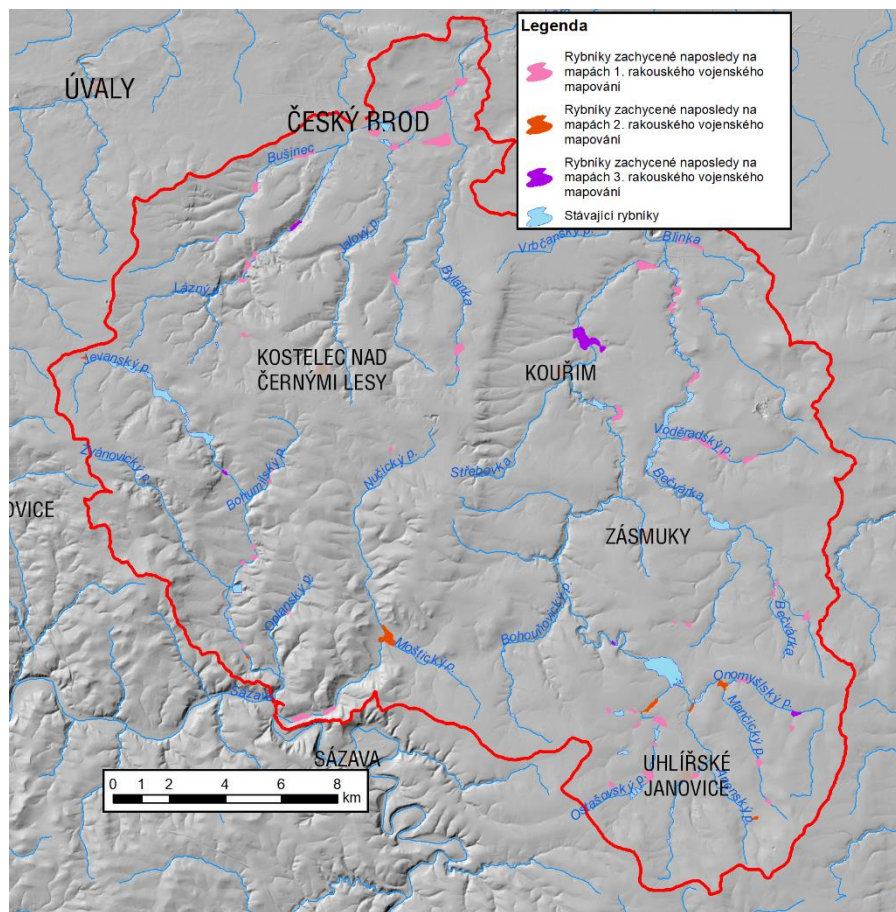
U map 3. vojenského mapování již mají mapy v měřítku 1 : 25 000 dostatečnou přesnost a podrobnost pro potřeby digitalizace objektů charakteru rybníků a jejich následné konfrontace s aktuálními mapovými podklady. Mapa v uvedeném podrobném měřítku není bohužel dostupná jako WMS či jiná služba. Z toho důvodu byly referencovány všechny listy, které pokrývají zájmová území, a nad nimi byly prováděny analýzy zaniklých rybníků. Vzhledem k tomu, že již před tím byly zpracovány vrstvy rybníků zachycených na 1. a 2. rakouském vojenském mapování, byly i tyto využity jako podklad pro identifikaci zaniklých rybníků zachycených na mapách 3. rakouského vojenského mapování. V prvním kroku bylo pro každou vodní plochu, zaznamenanou ve vrstvě zaniklých rybníků zachycených na mapách 2. rakouského vojenského mapování, provedeno posouzení, zda je zachycena na mapách 3. rakouského vojenského mapování. Tím byly identifikovány rybníky, které zanikly až po jeho zpracování, tedy po roce 1879. Následně bylo ještě celé území všech oblastí zkontrolováno s ohledem na výskyt dalších vodních ploch, které by nebyly zachyceny ani v jedné z dostupných vrstev, tedy vrstev současných vodních ploch a rybníků zachycených na mapách 1. a 2. rakouského vojenského mapování (včetně těch, co byly následně identifikovány i na mapách 3. rakouského vojenského mapování). Tímto způsobem však nebyla krom několika vodních ploch menšího rozsahu (pod stanovenou hranici 1 ha) nalezena žádná vodní plocha. Souhrnné počty zaniklých rybníků pro jednotlivé oblasti s rozdělením podle toho, na jakém mapovém díle byly naposledy, jsou prezentovány v Tab. 3.

Tab. 3 Přehled počtů zaniklých rybníků zaznamenaných na mapových dílech rakouského vojenského mapování

<i>Oblast</i>	<i>Kouřimsko</i>	<i>Blanicko</i>	<i>Blatensko</i>	<i>Třeboňsko</i>
<i>Počet zaniklých rybníků zachycených na některé z map rakouského vojenského mapování</i>	<i>69</i>	<i>24</i>	<i>39</i>	<i>64</i>
<i>z toho rybníků zaznamenaných naposledy na mapách 3. rakouského vojenského mapování</i>	<i>5</i>	<i>3</i>	<i>6</i>	<i>18</i>
<i>z toho rybníků zaznamenaných naposledy na mapách 2. rakouského vojenského mapování</i>	<i>7</i>	<i>11</i>	<i>8</i>	<i>33</i>
<i>z toho rybníků zaznamenaných naposledy na mapách 1. rakouského vojenského mapování</i>	<i>57</i>	<i>10</i>	<i>25</i>	<i>13</i>

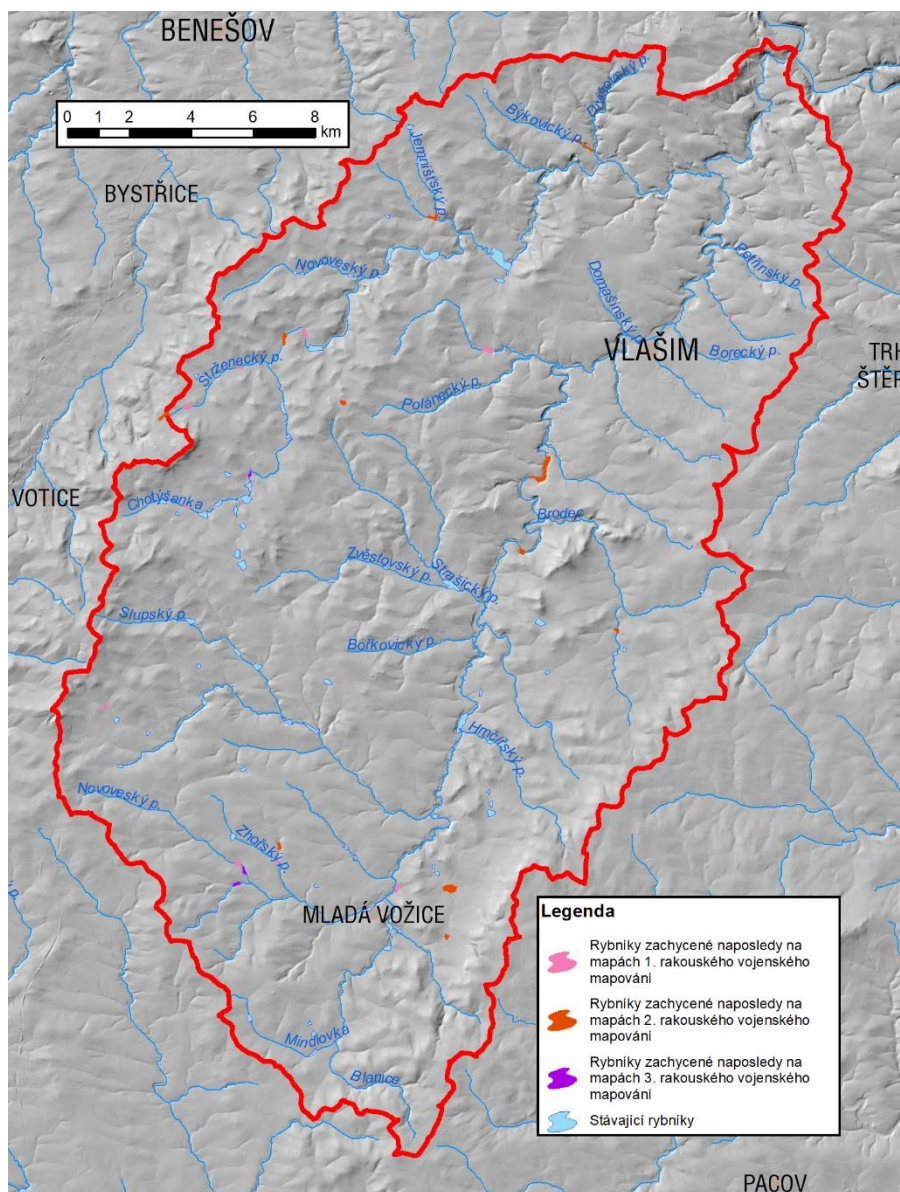
Nejvyšší celkový počet zaniklých rybníků byl identifikován v oblasti Kouřimska. Jde o celkem 69 rybníků, z nichž 57 jich zaniklo již v období mezi 1. a 2. rakouským vojenským mapováním. Obecně se identifikované zaniklé rybníky nacházely zejména na severu oblasti u Českého Brodu, na Bečvárci a Voděradském potoce, který je jejím přítokem a v okolí Uhlířských Janovic. Umístění zaniklých rybníků v oblasti je patrné z mapy na Obr. 41. Největším zaniklým rybníkem na Kouřimsku byl bezpochyby Hrazer Teich, kterému je věnován prostor v kapitole 4.4. Na severu oblasti byl asi největším Bylanský rybník (Bilansky Teich) s rozlohou cca 27 ha, který měl dle vyobrazení na mapě 1. rakouského vojenského mapování dvě hráze – hlavní na východě a menší na západě. V blízkosti soutoku Bečvářky s Výrovkou stál boční rybník u Zalešanského mlýna. Rybník na Výrovce s rozlohou cca 15 ha byl situován v pravé části nivy a zanikl mezi obdobími 1. a 2. rakouského vojenského mapování. Celá kaskáda se nacházela na Voděradském potoce mezi Polními Voděradami a soutokem s Bečvárkou. Všechny rybníky zanikly též mezi obdobími 1. a 2. rakouského vojenského mapování a do dnešní doby se zde zachovaly pouze menší nádrže v obcích (Nová Ves III, Dolní Chvatliny, Polní Voděrady). Ve stejném období zaniklo i velké množství rybníků v okolí Uhlířských Janovic na přítocích

Vavřineckého rybníka. Jmenovitě ještě stojí za zmínku Moštický rybník (Moschtitzer Teich), který se nacházel na soutoku Moštického a Nučického potoka. Rybník s rozlohou hodně přes 20 ha zanikl mezi zpracováním 2. a 3. rakouského vojenského mapování.

Obr. 41 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Koubimsko.

Na Blanicku je celkové množství zaniklých rybníků větších než 1 ha mnohem menší v porovnání s Koubimskem, když jich zde bylo identifikováno celkem 24. Rozdíl je i v době zániku, když větší část identifikovaných rybníků zanikla až po období 2. rakouského vojenského mapování. Zaniklé rybníky jsou v oblasti rozptýleny bez významnější koncentrace v nějaké lokalitě.

Obr. 42 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Blanicka.

Největším zaniklým rybníkem zde byl Ostrovský rybník (Wostrower Teich) přímo na toku Blanice 5 km jihozápadně od Vlašimi. Rozlohu rybníka lze určit pouze orientačně, s jistotou však přesahovala 15 ha a vzdutí dosahovalo až do obce

Ostrov, podle které byl rybník pojmenován, spíše ještě výše. Z porovnání dosahu vzdutí na mapách 1. a 2. rakouského vojenského mapování lze odhadovat, že rybník se zanášel. Na mapě 3. rakouského vojenského mapování ještě zakreslen je, ovšem v již značně zmenšeném rozsahu. Lze se jen dohadovat, že hráz byla protřena povodní a zakreslená vodní plocha je jen zbytková. Vzhledem k velikosti povodí k profilu tohoto rybníka a četnosti povodní je tato možnost velmi pravděpodobná. V období mezi 2. a 3. rakouským vojenským mapováním povodně proběhly v letech 1862 a 1872.

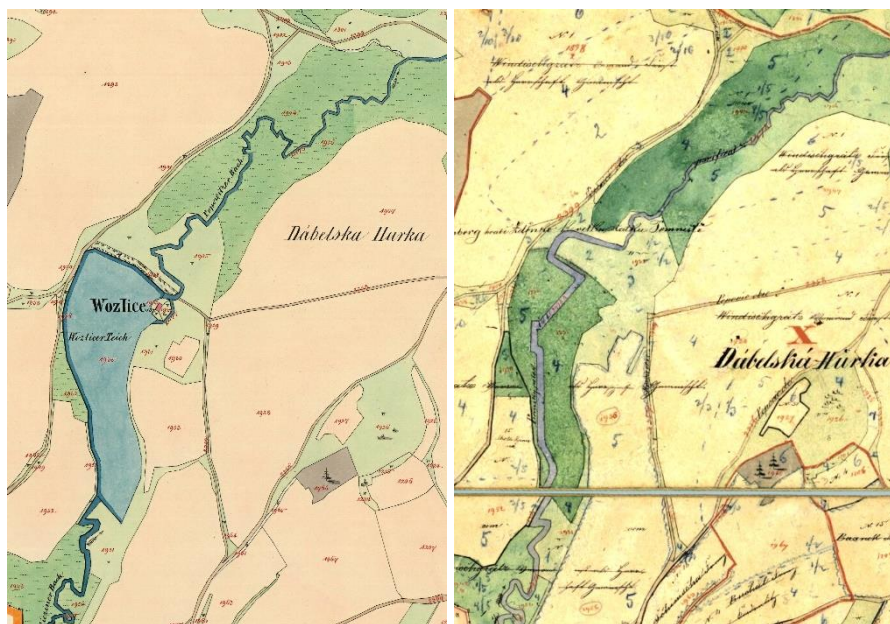
Dalším rybníkem, který byl analýzou oblasti Blanicka identifikován jako zaniklý, byl Louňovický rybník taktéž na toku Blanice severně od Louňovic pod Bláníkem. Tento rybník je v plném rozsahu zaznamenán na mapě 1. rakouského vojenského mapování, kde má rozsah zátopy odpovídající cca 10 ha. Na mapě 2. rakouského vojenského mapování již je zaznamenán ve značně redukovaném rozsahu. Po hrázi Louňovického rybníka vedla komunikace z Louňovic pod Bláníkem do Vlašimi. Vzhledem k existenci mostu třech obloucích (Obr. 43), který byl v místě původní hráze Louňovického rybníka vybudován, lze usuzovat, že i tento rybník podlehl povodni. Most byl pravděpodobně vybudován v průrvě v hrázi, aby bylo zajištěno spojení mezi Louňovicemi pod Bláníkem a Vlašimi. Pokud by totiž byl rybník zrušen, aniž by byla poškozena hráz, nebyl by most pravděpodobně budován. Jelikož po zbytcích hráze je komunikace vedena i v současnosti, dá se předpokládat, že by byla po koruně vedena v celé délce.

Obr. 43 Prostor u hráze zaniklého Louňovického rybníka severně od Louňovic pod Bláníkem na dobové pohlednici.

U Mladé Vožice se nachází hned několik zaniklých rybníků. Největším z nich je bývalý rybník u obce Běleč na Bělečském potoce severovýchodně od Mladé Vožice. Tento rybník zanikl po období 2. rakouského vojenského mapování stejně jako další výše položený na tomto toku.

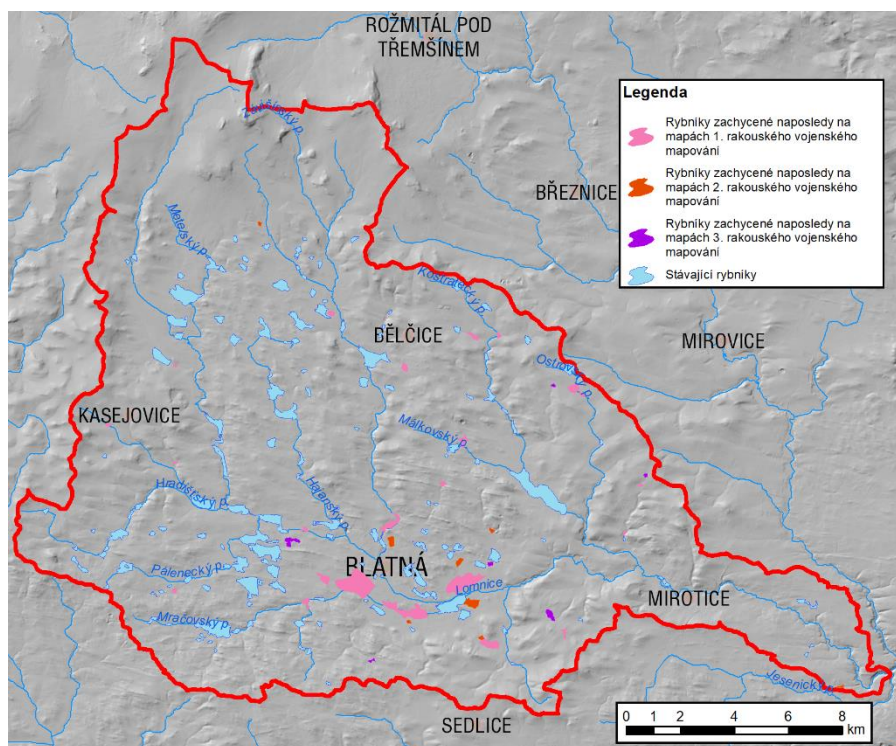
Na toku Chotýšanky stojí za jmenovité uvedení Vozlický rybník (Wozlitzer Teich), který se nacházel cca 1 km západně od obce Popovice. Rybník stál při tvrzi, která v minulosti střídavě zanikala a byla znovu obnovována. Vodní plocha je zakreslena ještě na mapě 2. rakouského vojenského mapování, na mapě 3. rakouského vojenského mapování zakreslena již není. Bližší představu o zániku rybníka poskytne pohled do indikační skici stabilního katastru z roku 1871, kde rybník taktéž již není zakreslen. V roce 1862 se na Blanicku vyskytla povodeň a je dedy možné, že rybník byl při ní stržen a již nebyl obnoven. Mezi Vozlickým rybníkem a Popovicemi existoval ještě další, který však zanikl dle porovnání starých map již mezi 1. a 2. rakouským vojenským mapováním.

Obr. 44 Vozlický rybník na císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1841 (vlevo) a stejné území na indikační skici stabilního katastru z roku 1871 již bez zakreslené vodní plochy (vpravo).

V oblasti Blatenska bylo analýzou starých map identifikováno celkem 39 zaniklých rybníků, jejichž rozloha byla větší než 1 ha. Z toho jich 25, tedy více než

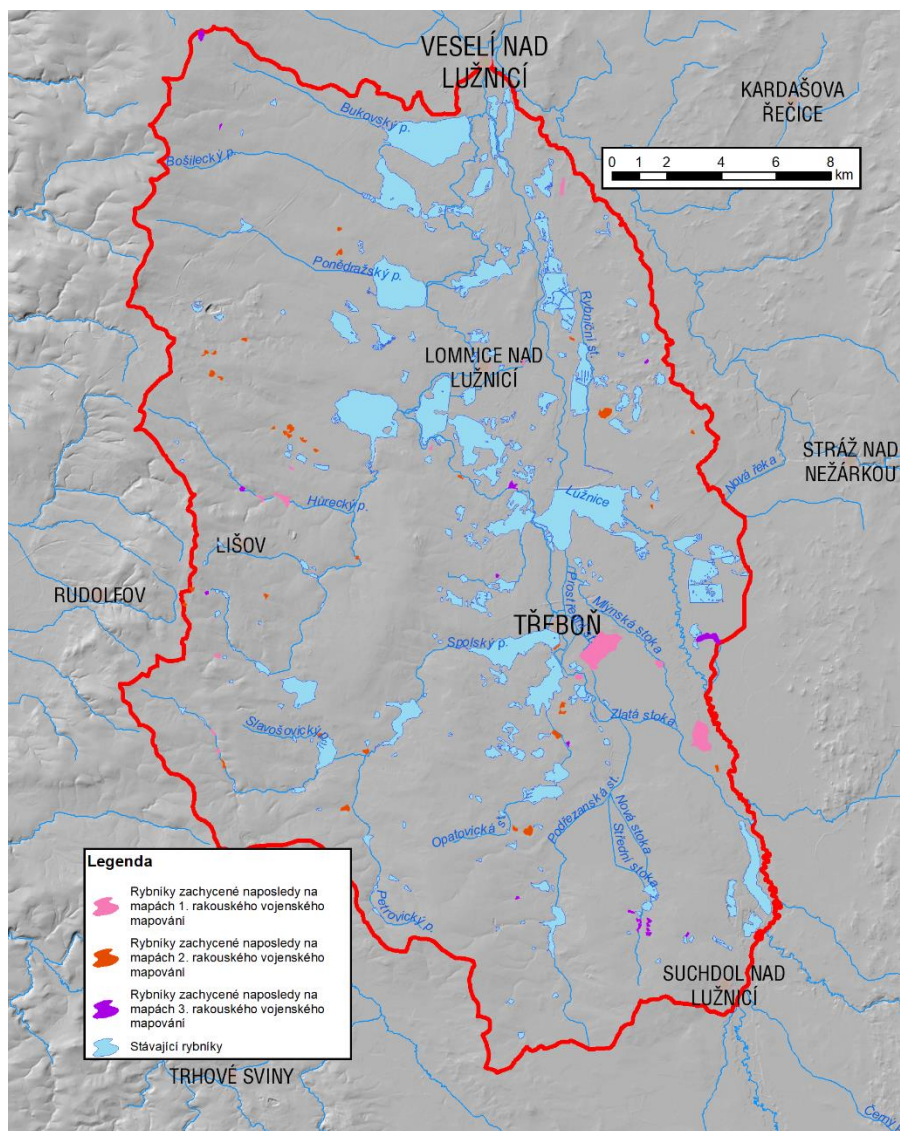
dvě třetiny zanikly již v první fázi, tedy v období mezi 1. a 2. rakouským vojenským mapováním. V tomto ohledu je zde situace obdobná té v oblasti Kouřimska, kde také hlavní vlna rušení rybníků proběhla již v tomto období. Rozložení zaniklých rybníků na Blatensku je patrné z mapy na Obr. 45. Největší množství včetně těch největších jich zaniklo kolem Blatné. Především se jedná o rybníky Velký Sádlov a Strž, o kterých je zmínka v kapitole 6.4. Třetím velkým zaniklým rybníkem byl nedaleko od uvedených dvou Buzický rybník. Ten se nacházel u Buzic na opačném břehu řeky Lomnice než současný Buzický biologický rybník a měl hráz dlouhou téměř 1300 m. Všechny tři tyto velké rybníky zanikly v první fázi a účelem jejich zrušení byla bezpochyby snaha získat plochy zemědělské půdy.

Obr. 45 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Blatenska.

Oblast Třeboňska je v mnoha ohledech specifická, což se netýká jen skutečnosti, že se zde rybníky zachovaly v tak hojné míře. Řada i velkých rybníků zde byla v 19. století zrušena, aby po relativně krátké době byla opět obnovena, a to leckdy i ve větším rozsahu vodní plochy, než jaký byl před zrušením. Na Třeboňsku bylo

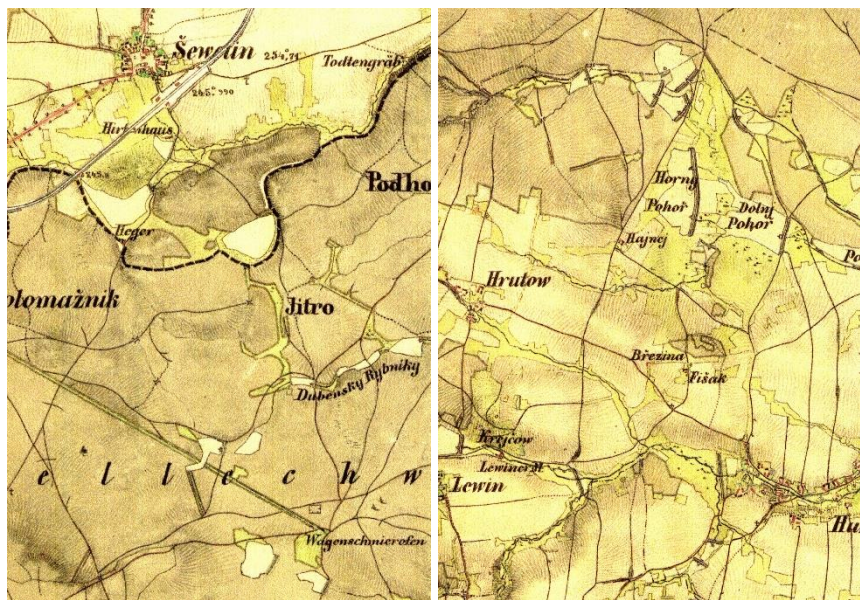
v rámci analýz starých map identifikováno celkem 64 zaniklých rybníků s rozlohou větší než 1 ha, což je druhý nejvyšší počet ze čtyř analyzovaných oblastí. V úvahu je však nutno vzít skutečnost, že oblast je větší než všechny ostatní a že i celkové množství rybníků zde je nejvyšší a že tomu tak bylo i v minulosti.

Obr. 46 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Třeboňska.

Relativní úbytek rybníků v oblasti Třebońska je nutno považovat za poměrně malý. Prostorové rozložení zaniklých rybníků v oblasti je znázorněno v mapě na Obr. 46. Největší část rybníků, které se do současnosti nedochovaly, zanikla mezi obdobím 2. a 3. rakouského vojenského mapování. Jedná se o celkem 33 rybníků, nezanedbatelné je ovšem i množství rybníků, které zanikly až po období 3. rakouského vojenského mapování. Těch bylo celkem 18. S výjimkou rybníka Hrádeček, který je v mnoha ohledech značně specifický, měly zaniklé rybníky ve srovnání s průměrnou velikostí zdejších rybníků poměrně malou rozlohu. I rybník Hrádeček měl na počátku analyzovaného období již mnohem menší rozlohu než v době, kdy byl postaven (cca 100 ha oproti původním cca 800 ha). K velkým rybníkům lze ještě zařadit zaniklý rybník Schischki Teich s rozlohou cca 50 ha, který byl napájen Mlýnskou stokou a ležel 1 km severně od Majdaleny.

Celkem 11 relativně menších rybníků s rozlohou od 1 do 5 ha se nacházelo v rozsáhlém lesním porostu mezi Ševětínem a Dolními Slověnicemi na západě oblasti, kde pramení Borový a Dubenský potok a ještě bezejmenný levostranný přítok Miletínského potoka (Obr. 47). Všechny 11 rybníků zaniklo v období mezi 2. a 3. rakouským vojenským mapováním.

Obr. 47 Výřezy map 2. rakouského vojenského mapování zachycující rybníky v lesích mezi Ševětínem a Dolními Slověnicemi.

9 Závěr

Rybníky jsou v dnešní době skloňovány v mnoha ohledech, velmi často bývá zmiňována jejich role v hydrologickém režimu, a to jak v negativním, tak v pozitivním smyslu. Posouzení tohoto aspektu je otázkou rozsáhlého výzkumu a přesahuje zdaleka rámec této knihy. Krom hydrologické funkce však plní rybníky řadu dalších od produkčních, po rekreační, krajinnotvorné a ekologické. Všechny tyto funkce buď mají svou i hodně dlouhou historii.

Rybníky v naší krajině vnímáme zpravidla jako něco stálého, protože se povětšinou staly součástí krajiny již dávno, mnohem dříve než jsme schopni vnímat měřítkem jednoho lidského života, byť by byl i velmi dlouhý. Málokdy si člověk uvědomí, že krajina vypadala dosti odlišně, než přišli staří rybníkáři a vybudovali v ní nové vodní plochy i značně velkého rozsahu. Tato kniha by měla čtenáři přinést trochu světla v tom smyslu, že rybníky a celé jejich soustavy procházely v minulosti vývojem, často dosti dynamickým. Je zajisté dobré si uvědomit, že rybníky, kolem nichž se často procházíme, tu nebyly odjakživa, a že jich tu bylo kdysi dokonce mnohem více. I ty, které se nám do současnosti zachovaly jako dědictví po našich dávných předcích, tu nebyly stále. Mnohdy málem podlehly dobovým zvratům a tlakům a zanikly. U mnohých se tak nestalo jenom málem, ale skutečně zanikly. Změny v krajině týkající se rybníků se navíc neprojevovaly na všech místech stejně. Na některých místech došlo k rozsáhlému rušení a změně dřívějších vodních ploch nejčastěji na plochy určené k zemědělské výrobě rostlinné, ale i živočišné.

Jak vyplývá z porovnání historického vývoje rybníků a jejich soustav ve čtyřech odlišných oblastech prezentovaného v této knize, jsou změny, kterými prošly po dobu své existence značně odlišné. Zatímco někde rybníky masivně zanikaly jako například na Kouřimsku, jinde se jich většina dochovala do současnosti jako například na Třeboňsku. Ovšem ani tam, kde se rybníky dochovaly, tomu tak nebylo vždy a některé lokality si prošly i poměrně dlouhým obdobím, kdy byly vypuštěny a kdy bylo území jejich zátopy využíváno jinak, zpravidla pro zemědělství.

V současnosti panují spíše tendence rybníky stavět než rušit, i když jsou někdy pohnutky pochybné, záměry zpracované bez přihlédnutí ke všem důležitým aspektům a očekávání založená na nedostatečném povědomí o fungování těchto staveb. Je zřejmé, že rozsáhlá díla charakteru rybníků, která budovali v hluboké minulosti naši předci, na našem území již nevzniknou. Důvodem je především fakt, že majetkoprávní vztahy neumožní získání tak velkých ucelených ploch,

jaké výstavba těch největších rybníků pohltila. Je však třeba si uvědomit, že i ty menší rybníky, či dle terminologie normy malé vodní nádrže, jsou v krajině významnými prvky, že krajinu ovlivňují a že jsou naopak krajinou silně ovlivňovány. To vše je třeba brát v potaz v okamžiku, kdy začíná být zpracováván záměr výstavby takovéto nádrže. Platí to samozřejmě i pro již existující rybníky a malé vodní nádrže.

Z historie se lze poučit o mnohém. V případě rybníků poučení spočívá především v tom, že tyto stavby stejně jako jakékoli jiné vyžadují náležitou péči a údržbu. V minulosti lze najít dostatek příkladů, kdy rybníky zanikly právě z toho důvodu, že neměly dostatečnou péči. Buď zkrátka nebyla pracovní síla, která by mohla být péči věnována, nebo nebyla vůle, když rybník ztratil svou původní vysokou výnosnost.

Historie rybníků na našem území je dlouhá a plná zvratů. Nezbyvá než doufat, že budoucnost bude dlouhá taktéž a že zvraty budou vždy k lepšímu, ať už to bude znamenat cokoli.

Použitá literatura a zdroje

Literatura

- Andreska, J. (1975). Z dějin rybářství. O Štěpánkovi Netolickém a Mikuláši Rutardovi. *Rybářství*, 75(4), s.94-95.
- Andreska, J. (1987). Rybářství a jeho tradice. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 208 s.
- Andreska, J. (1997). *Lesk a sláva českého rybářství*. NUGA, Pacov, 166 s.
- Bednařík, K. (1957). Příspěvky k dějinám rybníků na Českobrodsku. *Vlastivědný sborník Českobrodsko*, 1, s. 51-65.
- Biszak, E., Kulovits, H., Biszak, S., Timár, G., Molnár, G., Székely, B., Jankó, A., Kenyeres, I. (2014). Cartographic heritage of the Habsburg Empire on the web: the MAPIRE initiative. In: *9th International Workshop on Digital Approaches to Cartographic Heritage*, 4.-5.9.2014, Budapešť, s. 26-31.
- Boguszak, F., Císař, J. (1961). *Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky: 3. díl, Mapování a měření českých zemí od poloviny 18. století do počátku 20. století*. Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha, 80 s.
- ČHMÚ (2014). *Vyhodnocení povodní v červnu 2013*. Závěrečná souhrnná zpráva. Český hydrometeorologický ústav, Praha, 257 s.
- David, V., Černochová, K. (2020). Identifikace rybníků v povodí Blanice na mapách I. rakouského vojenského mapování. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*, 62(1), 32-37.
- David, V., Davidová, T. (2017). Analýza vybraných morfologických charakteristik pro rybníční síť ve čtyřech oblastech. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*, 59(1), s. 4-11.
- Dubravius, J. (1953). O rybnících: věnováno Antonínu Fuggerovi. Nakl. Československé akademie věd, Praha, 77 s.
- Dyk, V., Podubský, V., Štědranský, E. (1948). *Naše rybářství*. Práce, Praha, 455 s.
- Elleder, L., Šírová, J., David, V., Kašpárek, L., Kletetschka, G., Dragoun, Z. (2020). Vzestup a úpadek poděbradského a nymburského rybníkářství pohledem historické hydrologie. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*, 62(1), s. 18-31.
- Grulich, J., Matlas, P. (2009). Reservoirs and Ponds in South Bohemia. EHRP Working Paper No.4.
- Havlíček, M., Skokanová, H., David, V., Pavelková, R., Létal, A., Frajer, J., Netopil, P., Šarapatka, B. (2019). Možnosti využití starých topografických

- map z let 1763–1768 pro hodnocení vývoje vodních ploch a potenciál jejich obnovy. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*, **61**(1), 6-13.
- Hlavatý, J. (online). Kostelní Strmelice – historie. Dostupné z: <https://www.hradec1.cz/kostelni-strmelice-historie-a-pamatky/>.
 - Hule, M. (2004). *Rožmberkův Krčín a Krčínův Rožmberk*. Carpio, Třeboň, 213 s.
 - Hurt R. (1960). *Dějiny Rybníkářství na Moravě a ve Slezsku I. díl*. Krajské nakladatelství Ostrava, Ostrava, 274 s.
 - Hurt R. (1960). *Dějiny Rybníkářství na Moravě a ve Slezsku II. díl*. Krajské nakladatelství Ostrava, Ostrava, 323 s.
 - Janda, J., Pechar, L., Alexa, F., Bureš, J., Faina, R., Hátle, M., Hejný, S., Musil, P., Kubů, F., Pecharová, E., Plesník, J., Pokorný, J., Příkryl, I., Pykal, J., Radová, J. (1996). *Význam rybníků pro krajinu střední Evropy. Trvale udržitelné využívání rybníků v Chráněné krajinné oblasti a biosférické rezervaci Třeboňsko*. České koordináční středisko IUCN – Světového svazu ochrany přírody Praha a IUCN, Gland, Švýcarsko, Cambridge, Velká Británie, 189 s.
 - Jeřábek, R. (1963). K studiu rybářství v oblasti Moravskoslezských Beskyd a Javorníků. *Český lid*, **50**(5), s. 285-291.
 - Kapihorský, Š. E. (2006). *Hystoria Kláštera Sedleckého Řádu Svatého Cistecienského: sepsaná a vydaná Prací K. Simenona Evstachya Kapihorského téhož Řádu Cistecienského na ten čas Děkana Panství Chlumeckého (2. vyd.)*. Martin Bartoš - Kuttna, Kutná Hora, 92 s.
 - Koblasa, P. (2013). Místopis Třeboňska. Bohumír NĚMEC – VEDUTA, České Budějovice, 192 s.
 - Koutek, T. (2008). *Nejkrásnější české rybníky*. BRÁNA, Praha, 440 s.
 - Kozák, J. T., Státníková, P., Munzar, J., Janata, J., Hančil, V. (2007). *Povodně v českých zemích*. Professional Publishing, Praha, 144 s.
 - Krása, J., Dostál, T., Jachymová, B., Bauer, M., Devátý, J. (2019). Soil erosion as a source of sediment and phosphorus in rivers and reservoirs– Watershed analyses using WaTEM/SEDEM. *Environmental research*, **171**, s. 470-483.
 - Křivánek, J., Němec, J., Kopp, J. (2012). *Rybníky v České republice*. Consult, Praha, 304 s.
 - Kuchař, K. (1959). *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky: 1. díl, Mapy českých zemí do poloviny 18. století*. Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha, 68 s.
 - Kučera, Z. (2016). *Staré mapy naší země*. Agentura Rubico, Olomouc, 65 s.
 - Kuchař, K. (1967). Mapové prameny ke geografii Československa. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, **2**(1), s. 57-97.

- Kuklík, K., Hrbáček, J. (1984). *České a moravské rybníky*. Pressfoto, Praha, 83 s.
- Kuna, F. (1937). *Dějiny města Lomnice n. Lužnicí a okolí*. Nákladem městské rady v Lomnici nad Lužnicí, 263 s.
- Létal A., Netopil P., Pavelková R., Frajer J., Havlíček M., David V. 2017. Využití lidarových dat pro studium zaniklých rybníků. In: David V., Davidová T. (eds.) *Rybníky 2017*. Praha, 2017-06-15/2017-06-16. Praha: ČVUT, Fakulta stavební, Katedra hydromeliorací a krajinného hospodářství, s. 34-45.
- Lhotský, R. (2010). The role of historical fishpond systems during recent flood events. *Journal of Water and Land development*, **14**, 49-65.
- Liebscher, P., Rendek, J. (2010). *Ryby, rybníky, rybníkáři*. Vyd. Matúšek, 208 s.
- Liebscher, P., Rendek, J. (2014). *Rybníky České republiky*. Nakladatelství Academia, Praha, 583 s.
- Mančal, J. (1930). Slovo o zašlém rybníkářství. *Český Lid*, **30**(2), s. 45-46.
- Melhubová, S. (2014) *Posouzení možnosti využití území nad tzv. Hrádeckovou hrází v k.ú. Třeboň pro potřeby ochrany před povodněmi*. Bakalářská práce, FSv, ČVUT.
- Míka, A. (1955). *Slavná minulost českého rybníkářství*. Orbis, Praha, 59 s.
- Míka, A., Štochl, S. (1963). *Naše rybníky a přehradní jezera*. Orbis, Praha, 255 s.
- Mokřý T. (1935). *Hospodářství rybníční*. Nakladatelství Františka Podhajského, Písek, 352 s.
- Mokřý, T., Šusta, V. (1931). *Význam jihočeského rybníkářství, jeho vznik a vývoj*. Československá Akademie Zemědělská, Praha, 67 s.
- Novotný, J. (1972). Jihočeské rybníky. Historickogeografické studie ke starším československým dějinám, **8**, Komise pro historickou geografii při Ústavu československých a světových dějin, Praha s. 153-174.
- Oppl, S. V. (1931). Jak se pěstovalo kdysi rybníkářství na Fulnecku. *Český lid*, 31(6/7), s. 224-227.
- Palacký, F. (1844). Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské z archivův domácích i cizích (Vol. 3). Kronberger a Řivnáč, Praha, 628 s.
- Pavelková, R., Frajer, J., Havlíček, M., Netopil, P., Rozkošný, M., David, V., Dzuráková, M., Šarapatka, B. (2016). Historical ponds of the Czech Republic: an example of the interpretation of historic maps. *Journal of Maps*, **12**(sup1), s. 551-559.
- Pavelková, R., Frajer, J., Netopil, P., David, V., Dzuráková, M., Havlíček, M., Hůla, P., Peterková, L., Rozkošný, M., Šarapatka, B., Vrána, K. (2014).

- Historické rybníky České republiky: Srovnání současnosti se stavem v 2. polovině 19. století.* Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, Praha, 167 s.
- Paroubek, O. G. (1895). O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku. *Český lid*, 4(2), s. 99-108.
 - Pešťák, J., Zimová, R. (2005). Polohová přesnost objektů na mapách prvního a druhého vojenského mapování. *Kartografické listy*, 15(1), s. 1-9.
 - PVL (2003). *Povodeň – srpen 2002*. Souhrnná zpráva za Povodí Vltavy, státní podnik. Povodí Vltavy, s.p., Praha, 95 s.
 - Rejholec J. (1911). *Kouřimsko*. Nakladatelství Pavla Körbra, Praha, 32 s.
 - Sekera, J., Kurz, J., Rendek, J. (2014). *Rybníky na Blatensku, 1. díl – Severní Lnářsko*. Vydáno vlastním nákladem Jana Kurze, Blatná, 183 s.
 - Sekera, J., Kurz, J., Rendek, J. (2019). *Rybníky na Blatensku, 2. díl – Jižní Lnářsko*. Vydáno vlastním nákladem Jana Kurze, Blatná, 359 s.
 - Sekera, J., Kurz, J., Rendek, J. (2018). *Rybníky na Blatensku, 3. díl – Blatensko*. Vydáno vlastním nákladem Jana Kurze, Blatná, 287 s.
 - Semotanová, E., Cajthaml, J., Baron, R., Beran, Z., Bičík, I., Bobková, K., Boháč, Z., Boubín, J., Cibulka, P., Doležal, D., Doležalová, E., Dvořáčková-Malá, D., Ludmila Fialová, L., Fišer, R., Friedl, J., Gebhart, J., Gojda, M., Hájek, J., Herold, M., Hladký, L., Hlavačka, M., Holá, M., Holý, M., Chodějovská, E., Chromý, P., Janiš, D., Jeleček, L., Klír, T., Klučina, P., Kocian, J., Kopačka, L., Kopíčková, B., Krafl, P., Kubů, F., Kupka, K., Kupková, L., Kůrka, P., Kyncl, V., Lacina, V., Marková, M., Martínek, J., Matoušek, V., Měřínský, Z., Mikulec, J., Němeček, J., Novotná, M., Grečková, M., Pánek, J., Podliska, J., Pokorná, M., Polakovič, D., Polívka, M., Pořízka, A., Prokš, P., Řepa, M., Sterneck, T., Sviták, Z., Šebek, J., Šimůnek, R., Šmahel, F., Štych, P., Třeštík, D., Velková, A., Vorel, P., Vyskočil, A., Winklerová, J., Zavřel, P., Zelenka, J., Zudová-Lešková, Z., Žemlička, J., Veverka, B., Seemann, P., Janata, T., Zimová, R., Beníšek, J., Havlíček, J., Hodek, M., Kadlecová, H., Knoblochová, J., Krejčí, J., Müller, A., Myslivečková, V., Pantůčková, T., Pospíšil, O., Procházka, J., Soukup, P., Zahajský, P., Havelková, M., Křováková, K., Horčáková, V., Paulová, M. (2016). *Akademický atlas českých dějin (2. vyd.)*. Academia, Praha, 559 s.
 - Schneider, J. (1936). Kolínský rodák Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan. Klub čs. turistů, Kolín, 39 s.
 - Slavík, F. A. (1889). *Dějiny města Vlašimě*. Čtenářský spolek ve Vlašimi, Tábor, 397 s.
 - Šimáček, F., Veselý, J. (1937). *Průvodce po Černokostelecku*. Fr. Kaderábek, Kostelec nad Černými Lesy, 84 s.

- Štastný R., Bílek, J., Hanuš, B., Handíková-Matějková, E., Rejholec, B., Vaněk, L., Vepřek, J., Vepřek, ml., J., Výrosta, V. (1960). *Kutnohorsko*. Vlastivědný obraz. Krajský dům osvěty v Praze, Praha, 235 s.
- Šusta, J. (1995). *Pět století rybníčního hospodářství v Třeboni*. Carpio, Třeboň, 212 s.
- Šusta, J., Mokřý, T. (1931). Význam jihočeského rybníkářství, jeho vznik a vývoj. Nakladatelství Československé akademie zemědělské, Praha,
- Teplý, F. (1937). *Príspevky k dějinám českého rybníkářství*. Nákladem Ministerstva Zemědělství Republiky Československé, Praha, 244 s.
- Teplý, J. (2008). Příspěvek k dějinám rybníků a rybníkářství v předhusitském Chrudimsku. *Theatrum historiae*, **3**, s. 9-46.
- Vašků, Z., Kratochvíl, A., Hule, M., Janeček, M. (1995). *Z historie českých rybníků*. CARPIO, Třeboň, 45 s.
- Veverka, J. (1949). K dějinám rybníkářství ve středním Polabí. *Český Lid*, **36**(9/10), s. 161-166.
- Veverka, J. (1949). K dějinám rybníkářství ve středním Polabí: Bývalé nymburské rybníky. *Český Lid*, **36**(11/12), s. 205-210.
- Vlasák, A. N. (1874). *Okres Vlašimský*. Nástin historicko-archeologický. Nakladatel Fr. A. Urbánek, Praha, 144 s.
- Vlasák, A. N. (1885). *Okres Uhlířsko-Janovický v Čáslavsku – nástin historicko-archeologický*. Vyd. Fr. A. Urbánek - První český závod hudební, Tábor, 162 s.
- Vlček, V., Kestřánek, J., Kříž, H., Novotný, S., Piše, J. (1984). *Zeměpisný lexikon ČSR – Vodní toky a nádrže*. Academia, Praha, 315 s.
- Vorel, P. (1996) Český rybníkář Kunát mladší z Dobřenic (1465-1539). *Východočeský sborník historický*, **5**, s. 57-88.
- Oppl, St. V. (1931). Jak se pěstovalo kdysi rybníkářství na Fulnecku. *Český Lid*, 31(6/7), s. 224-227.
- Petrání, J., Durdík, T., Hanel, L., Petránová, L., Procházková, E., Tywoniak, J., Vavřín, V. (1985). Benešovsko, Podblanicko. Tisková, ediční a propagační služba, Praha, 366 s.
- Polcar, P. (2012). Srpnová povodeň roku 2002 v jižních Čechách. In: *Konference k 10. výročí povodně 2002*. 14.-15. srpna 2012, ČVTVHS, s. 46-52.
- Zahradníková, H. (2012). Významné jihočeské rybníky a povodně. In: *Konference k 10. výročí povodně 2002*. 14.-15. srpna 2012, ČVTVHS, s. 206-212.
- Zavdil, A. J. (1912). *Kutnohorsko slovem i obrazem*. Díl druhý, část II., Nakladatelství Karla Šolce, Kutná Hora, 510 s.

Normy a předpisy (použité a související)

- ČSN 75 1400 Hydrologické údaje povrchových vod. 1997. Praha: Český hydrometeorologický ústav, 14 s.
- ČSN 75 2310 Sypané hráze. 2006.
- ČSN 75 2410 Malé vodní nádrže. 2011. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 48 s. Praha: Hydroprojekt CZ a.s. ve spolupráci s ČVUT v Praze a VODNÍ DÍLA TBD, a.s., 38 s.
- ČSN 75 2411 Zdroje požární vody. 2004. Praha: Hydroprojekt CZ a.s., 20 s.
- ČSN 75 2935 Posuzování bezpečnosti vodních děl při povodních. 2014. Sweco Hydroprojekt a.s. ve spolupráci se společností VODNÍ DÍLA – TBD, 16 s.
- TNV 75 2321 Zprůchodňování migračních bariér rybími přechody. 2011. Praha: Hydroprojekt CZ a.s., 27 s.
- TNV 75 2415 Suché nádrže. 2013. Praha: Sweco Hydroprojekt a.s. 19 s.
- Metodický pokyn k ošetřování, údržbě a ochraně vegetace na sypaných hrázích malých vodních nádrží při jejich výstavbě, stavebních změnách, opravách a provozu. 2003. Věstník Ministerstva zemědělství České republiky, částka 2, 5 s.
- Metodický pokyn OOV MŽP k zabezpečení technickobezpečnostního dohledu na hrázích malých vodních nádrží IV. Kategorie. 1998. Věstník Ministerstva životního prostředí, částka 5.
- Metodický pokyn odboru ochrany vod Ministerstva životního prostředí ke stanovení hodnot minimálních zůstatkových průtoků ve vodních tocích. 1998. Věstník Ministerstva životního prostředí, částka 5.
- Zákon České národní rady č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny
- Zákon č. 254/2001 Sb. o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon) ve znění pozdějších předpisů

Seznamy

Obrázky

Obr. 1 Příklad proporčního zkreslení Velkého kocelovického rybníka na mapě 1. rakouského vojenského mapování (ve výřezu pro srovnání tvar zachycený na současné mapě).	22
Obr. 2 Vymezení oblasti Kouřimska jako povodí Šembery, Výrovky, Jevanského potoka a Nučického potoka.....	26
Obr. 3 Rozdělení rybníků v oblasti Kouřimska s ohledem na jejich velikost.....	27
Obr. 4 Kaskáda rybníků na Jevanském potoce (vlevo) a kaskáda rybníků na Bečvárci (vpravo).....	28
Obr. 5 Rybník Hrazer Teich na mapě 1. rakouského vojenského mapování.	32
Obr. 5 Speciální mapa v měřítku 1 : 75 000 s aktualizací k roku 1927 s pozůstatky rybníka Hrazer Teich (vlevo) a stejná mapa s aktualizací k roku 1938, kde již rybník zakreslen jako vodní plocha není (vpravo).....	33
Obr. 6 Hráz zaniklého rybníka Hrazer Teich, pod níž byla v roce 2010 vybudována nová malá vodní nádrž Na Zájerku.....	33
Obr. 7 Rybník Šáchovec v současnosti – vlevo je patrná boční hráze za níž teče Jevanský potok.	34
Obr. 8 Průrva v hrázi Mlékovického rybníka a stav vegetace v prostoru zátopy čtyři roky po protržení (stav v roce 2017).	35
Obr. 9 Prostor zátopy rybníka Strašík a stav vegetace v prostoru zátopy dva roky po protržení (stav v roce 2015).	36
Obr. 10 Vymezení oblasti Blanicka jako povodí toku Blanice (Vlašimské).	38
Obr. 11 Rozdělení rybníků v oblasti Blanicka s ohledem na jejich velikost.....	39
Obr. 12 Hráz Popovického rybníka protržená při povodni 1906 (zdroj: archiv obce Popovice).	43
Obr. 13 Následky povodně z roku 1906 v Postupicích na dobové pohlednici.	43
Obr. 14 Po povodni v roce 2013 byla provedena rekonstrukce bezpečnostního přelivu Popovického rybníka a mostu vedoucího přes něj.	44
Obr. 15 Vymezení oblasti Blatenska jako povodí toku Lomnice.....	46
Obr. 16 Rozdělení rybníků v oblasti Blatenska s ohledem na jejich velikost.	47
Obr. 17 Soustava rybníků v povodí Páleneckého a Mračovského potoka.	48
Obr. 18 Rybníky Velký a Malý Sádlov a Strž na mapě 1. rakouského vojenského mapování.....	52
Obr. 19 Rybník Pustý v Blatné byl po povodni z roku 2002 zrekonstruován a vybaven novým kašnovým přelivem.	55

Obr. 19 Sít upravených toků a umělých kanálů odvádějících vodu od rybníků Velký Tisý, Služebný, Malý Dubovec a Velký a Malý Panenský rybník jižně od Lomnice nad Lužnicí.....	58
Obr. 20 Zlatá stoka v Třeboni (vlevo) a Nová řeka u Stříbřeckého mostu (vpravo).	59
Obr. 21 Vyobrazení jezu Pilař oddělujícího Zlatou stoku od toku Lužnice (zdroj: SOA Třeboň).....	60
Obr. 22 Vymezení oblasti Třeboňska jako části povodí Lužnice.....	61
Obr. 23 Rozdělení rybníků v oblasti Třeboňska s ohledem na jejich velikost.	62
Obr. 24 Geometrický plán Vlkovického rybníka z roku 1803 (zdroj: SOA Třeboň).	63
Obr. 25 Dohoda mezi Janem Malovcem z Pacova a Oldřichem z Rožmberka o opravě rybníka Bošilec (zdroj: SOA Třeboň).	64
Obr. 25 Spolský rybník původně pojmenovaný Krčínem jako Nevěrný.	65
Obr. 26 Na geometrickém plánu z první čtvrtiny 18. století je rybník Svět znázorněn již jako samostatná vodní plocha bez Opatovického rybníka (zdroj: SOA Třeboň).	68
Obr. 27 Geometrický plán rybníka Švarcenberk z roku 1803 (zdroj: SOA Třeboň).	69
Obr. 28 Geometrický plán rybníků u Frahelže z roku 1803 s patrnou plochou bývalé zátopy rybníka Vyskočil (v pravé části plánu mezi rybníky Perkla a Nový u Frahelže, zdroj: SOA Třeboň).	71
Obr. 29 Geometrický plán úpravy území po zrušení rybníků Naděje a Skutek (zdroj: SOA Třeboň).	72
Obr. 30 Geometrický plán úpravy území po zrušení rybníka Nový vdovec (zdroj: SOA Třeboň).	73
Obr. 31 Rybník Baba na jednotlivých mapových dílech (1., 2. a 3. rakouské vojenské mapování, mapa v systému S-1952, současná mapa). Rybník se nachází u jihovýchodního cípu rybníka Smikov na první a poslední mapě.	78
Obr. 32 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Kouřimska.	80
Obr. 33 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Blanicka.	82
Obr. 34 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Blatenska.	83
Obr. 35 Přehled vývoje rybníků na starých mapách pro oblast Třeboňska.	84
Obr. 36 Rybník identifikovaný na mapě 1. rakouského vojenského mapování (vlevo), zakres hráze na mapě 2. rakouského vojenského mapování (uprostřed) a zakres rybníka nad současnou mapou (vpravo).....	86
Obr. 37 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Kouřimska.	88
Obr. 38 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Blanicka.	89
Obr. 39 Prostor u hráze zaniklého Louňovického rybníka severně od Louňovic pod Blaníkem na dobové pohlednici.	90

Obr. 40 Vozlický rybník na císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1841 (vlevo) a stejné území na indikační skice stabilního katastru z roku 1871 již bez zakreslené vodní plochy (vpravo).....	91
Obr. 41 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Blatenska.	92
Obr. 42 Zaniklé rybníky s rozlohou větší než 1 ha v oblasti Třeboňska.....	93
Obr. 42 Výřezy map 2. rakouského vojenského mapování zachycující rybníky v lesích mezi Ševětínem a Dolními Slovenicemi.	94

Tabulky

Tab. 1: Přehled počtů stávajících rybníků dle zákresu na mapách z jednotlivých období (v závorce uvedena celková plocha v ha).....	77
Tab. 2 Přehled počtů stávajících rybníků zaznamenaných na mapových dílech po 1. rakouském vojenském mapování (v závorce uvedena celková plocha v ha) ...	79
Tab. 3 Přehled počtů zaniklých rybníků zaznamenaných na mapových dílech rakouského vojenského mapování	87

Použité zkratky

AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
ČHMÚ	Český hydrometeorologický ústav
ČVUT	České vysoké učení technické v Praze
DIBAVOD	Digitální báze vodohospodářských dat
DMT	Digitální model terénu
DMR5G	Digitální model reliéfu 5. generace
EVL	Evropsky významná lokalita
FSv	Fakulta stavební
CHKO	Chráněná krajinná oblast
MVN	Malá vodní nádrž
MZCHÚ	Maloplošné zvláště chráněné území
NAKI	Národní a kulturní identity
NAZV	Národní agentura pro zemědělský výzkum
NP	Národní park
NPP	Národní přírodní památka
NPR	Národní přírodní rezervace
PP	Přírodní památka
PR	Přírodní rezervace
PVL	Povodí Vltavy, s.p.
SOA	Státní oblastní archiv
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UPOL	Univerzita Palackého v Olomouci
VÚKOZ	Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.

VZCHÚ	Velkoplošné zvláště chráněné území
WGS-84	Světový souřadný systém (World Geodetic System)
ZCHÚ	Zvláště chráněné území
ZM10	Základní mapa České republiky 1 : 10 000

Titul: Vybrané kapitoly z historie rybníků – Analýza historického vývoje
rybníčních sítí ve vybraných územích

Autor: Ing. Václav David, Ph.D.

Vydalo: České vysoké učení technické v Praze v roce 2020

Zpracovala: Fakulta stavební ČVUT

Vydání: první

Tisk: Tomáš Brož – AREA reklama

ISBN: 978-80-01-06804-5

ISBN 978-80-01-06804-5